REVISTA ISTORICĂ

Anul XVII, N-le 10-12. Octombre-Decembre 1931.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE

N. IORGA

cu concursul
mai multor specialiști

SUMARIUL:

N. Iorga: Cărți reprezentative în viața omenirii, V. Epoca modernă: I. Felix Platter. II. Bacon din „Essays". III. Un martor al luptei communeros-ilor spanioli. IV. Ercilla. V. Busbecq. VI. Benvenuto Cellini.
„ „ Note din Toppeltin.
„ „ O danie a soacrei lui Mihai Racoviță.
„ „ Încă un act privitor la tatăl lui Ioan-Vodă Callimachi.
„ „ Note de istorie mai nouă a Rominilor.
„ „ Pretinsa călătorie „agricolă" în Europa a unui boier romîn la 1776.
„ „ O singhelie a episcopului de Buzău Costandie Filiti.
Pamfil C. Georgian: Cîteva documente privitoare la mănăstirile românești.
Elena Eftimiu: Relațiuni ceho-romîne în trecut.
Documente de *Pamfil C. Georgian* și *G. D. Florescu.*
Dări de samă și **Cronică** de *N. Iorga.*

1931
TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ". VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 35 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA VASILIU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ
— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —
PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Anul al XVII-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1931.

Cărţi representative în viaţa omenirii. — V.

Epoca modernă.

I.

Felix Platter.

Pentru un secol de învăţătură, adesea ori seacă, precum e secolul al XVI-lea, foarte rari sînt lămuririle asupra vieţii doritorilor tineri de învăţătură din acel timp, a studenţilor.

De aceia a fost foarte bine venită publicarea însemnărilor, întinse şi deosebit de preţioase, din 1612, ale lui Felix Platter († 28 Iulie 1614), fiu de burghes din Berna şi înscris la Facultatea de Medicină din Montpellier [1].

O familie de muncă modestă. Mama lucrează, fiul făţuieşte până-şi sîngerează degetele.

Fiul lui Toma Platter, tipograf şi dascăl, predicator calvin, a găsit acasă la dînsul chiar obişnuinţa învăţăturii sprijinite pe cunoaşterea adîncă a limbilor clasice. La naşterea lui i se prezice astfel fericirea, legată ca dorinţă de însuşi numele lui: „Ni me fallit animus, hic puer felix erit". Cel care-l botează e Paulus Phrygius, care, bine înţeles, n'avea nimic a face cu Frigia ; naş îi e şi Simon Gryphäus [2]. În jur, peste aceşti buni creştini, numai Myconis, Vesalius, Gemuseus, Frobenius, Lothonius, Coccius, Cellarius, Thorinus, Catalanus, Dulphius, Garinus, Oporinus, Pedionäus şi cîte altele, până şi la clericii Lykostheus, Epiphanius, Hermes, Eucharius. Cîte o femeie se chiamă Paschasia, lîngă tovarăşe cu nume biblice: Sara şi Rebeca.

[1] Felix Platter, *Tagebuchblätter aus dem Jugendebeben eines deutschen Arztes des 16. Jahrhunderts*, hggb. von Horst Kohl, în „Voigtländers Quellenbücher".

[2] Cursul învăţăturilor e acesta: în primul rînd „Dialecta in Paedagogium", apoi „Coelius orator". Pentru greceşte „Compendium Fuchsii", lîngă fisică. Pentru medicină, Hipocrate.

www.dacoromanica.ro

Într'o astfel de societate, învățămîntul se sprijină pe „poesia latină", *latenische Poeterei*, pe *das Griechische purum*, atît de ținut în samă, încît pentru că nu l-a studiat bine copilul, tatăl îl plesnește peste ochi. Un Karl Uttenhovius e definit ca „puternicul Grec și poet". La școală, Toma face să se joace piese latine ca „Hypocrisis", în care este și o Psyche încunjurată de îngeri. Și aiurea se represintă Plaut *(Aulularia, Phormio)*, copiii în haine pastorale recită ecloge latine, pe cînd în biserica Augustinilor rectorul și școlarii presintă comedii ca *Zacheu* și *Aman*. În piață se poate gusta „Convertirea lui Pavel", în Tîrgul Cărnii „Susana". Acasă, Felix vede jucîndu-se tragedia nouă *Saul*. Tatăl însuși scrie o comedie, *Der Wirt zum düren Ast*, „Birtașul de la craca uscată".

Alături de iubirea pentru antichitate, este și credința față de noile doctrine ale stăpînului Genevei vecine, Calvin. Toma a tipărit pe acesta și e un mare dușman al preoților catolici, închinători de idoli. „Tata", spune scriitorul, „mi-a arătat pe Ioan Calvin, care tocmai atunci venia de la Strassburg la Geneva; a vorbit mult cu tata, care-i tipărise prima carte, *Christianae religionis Institutiones*, în anul 1536, cînd m'am născut eu".

Dar, pentru devotamentul față de cărțile latine și grecești și pentru acest fanatic sentiment al reformei religioase necesare, nu trebuie să se creadă că Basel, „larg cunoscuta cetate, veselă, plăcută", acest centru de „libertate helvetică", acel izvor de învățătură reformată, se despărțise de vioiciunea și spontaneitatea veselă a evului mediu. Arcași trag pe Piața Sfîntului Petru. Paiați apar cu trîmbiți și cu tobe, măști de glumă și de spaimă, care ieau cu varga din urmă pe copii.

Evenimentele de politică externă nu prea au răsunet, și patriotismul local, făcut mai mult din obișnuință, e slab. Copilul vede inscripția din 1357 a triumfului bernes, ca și steagurile rupte după bătălia din 1544 în Piemont. Sînt între cetățeni dintre aceia cari au luat parte la douăzeci de lupte, pănă la aceia din Franța războaielor de religie, la Montcontour. Cum Carol Quintul bătrîn e, în ultima din campaniile lui, la Metz, orașul se teme nu cumva puternicul Împărat să-și fi pus ochii și pe dînsul.

La cinsprezece ani, Felix se duce să învețe medicina la Montpellier. Întăia oară și-a părăsit casa și e desorientat, îngrijorat și trist. Toată această lume străină îl uimește și-l sperie. Călătoria

www.dacoromanica.ro

de la un loc la altul, de la un han la alt han, o zugrăvește el cu de-amănuntul. Se simte liniștit numai cînd i se deschide liniștitoarea perspectivă a cîmpului cu ierburi mirositoare.

Tînărul, căruia tata n'a avut tăria de a-i spune pănă la capăt *Felix, vale* [1], pleacă de acasă cu „două cămăși și o năframă", avînd în buzunar „patru coroane în aur și trei în monedă mică", plus un *Wallis-Thaler* de-al lui Mathias Schinner, pe care-l va păstra cu sfințenie pentru a-l aduce înapoi. Ca alimentație, „un iepure de casă fript".

Trece prin Lausanne și ajunge la Geneva, văzînd în cale Savoiarzi, țerani și calici cu castane, pîne neagră și vin, oameni gata de ceartă. În capitala calvinismului are fericirea de a vedea pe profetul însuși, care-i zice „mi Felix" și-i recomandă pe hirurgul Michel Édouard din Montpellier; păcat numai că străinul nu înțelege predica lui Calvin înaintea marii mulțimi care-l ascultă! Prin St. Maurice, cu hanul „la Pălăria Cardinalului", iată-l coborît la Lyon, unde întîmpină primul cas de condamnat la moarte pentru idei religioase.

La Vienne îl interesează vechiul turn; îi iese înainte profesorul copiilor regelui, cu care vorbește în limba latină. La Orange îi atrage privirile arcul de triumf. La Avignon numai, unde stă la han cu niște marinari, îl prinde dorul de acasă. Iea de cap calul, care nechiază, „ca și cum și lui i-ar părea rău de singurătatea noastră". La Nîmes vede amfiteatrul cu lupoaica. Așa ajunge la Montpellier, unde se înscrie: „descriptus fuit în albo studiosorum medicinae".

Montpellier e un oraș de graniță, cu atmosferă în mare parte spaniolă, cu o populație în care sînt mulți marani de sînge evreiesc și în care studenții își fac de cap.

Și fete asistă, *Demoisellen.*

Învățătura nu stoarce prea mult puterile lui, care cîntă atîta din alăută, de i se zice: *L'Allemand du luth.* Dimineața și seara însă programul prevede cîte două, trei lecții, la Guichard, Guichardus, la bătrînul decan Griphius, la Sabranus, la Saporta, la Scyronius cancelariul, la Rondelet, la Fontanus, la Bocandus: pe cîte unul stu-

[1] „Cînd mi-a dat mîna și voiă să-și ieie rămas bun și să zică: *Felix, vale,* n'a putut rosti *vale:* a zis *va* și a plecat trist. Aceasta mi-a mișcat foarte inima, așa încît pe urmă am făcut drumul mai trist, pe cînd la început mă bucurasem de dînsul." O sentimentalitate ca a lui Rousseau, un vînt de romantism încă de pe atunci...

www.dacoromanica.ro

denții îl silesc să vie la oară. Noaptea, gazda, Catalan, pune pe tînărul Elvețian să cetească din Biblia latină și-i vorbește contra idolilor sau îi dă știri despre biruințile creștinătății contra Turcilor. Bine înțeles, școlarul își iea dreptul să mănînce în post languste, raci, pești, lîngă cepe și andive, și le scaldă în vinul roșu generos al Sudului. Ba se mai desface și ca să caute pe malul Mării vecine, în nisipul cald în Februar, oase de sepie.

O lume de cărturari e în legătură cu gazda aceasta, în casa căruia se cetește Plaut, *Amfitrionul* lui: Thomas Guérin și tipograful Bonhomme din Lyon. Dar Platter găsește și oameni de la el de-acasă: poetul Lorichius, un om de la Skt. Gall, altul din Basel, doi garzi ai regelui Navarei, Jacob Heilmann și Fritz din Zürich, pe lîngă alții din Leipzig, din Flandra, din Piemont. Luteranii nu sînt însă bine văzuți. Se ieau măsuri, cu un comisar din Toulouse, contra lor: „așa se numiau atunci creștinii reformați; numele de calvin și hughenot nu erau încă în us". Și pentru orice păcat dovedit față de legea catolică, eșafodul sau arderea în efigie, cum a fost casul cu sora episcopului chiar, și cu soțul ei.

Dar, înainte de toate, se petrece, zgomotos, din toată inima, scandalos, și pănă la crimă, toate patimile find deslănțuite, măcar pănă la vrîsta cumințeniei.

Procesii, ca aceia pentru victoria regelui Franciei la Metz, cu alaiul în haine albe, cu musică de Crăciun, cu lumînări colorate, și steaguri, răspîndind bomboane din linguri de argint. Zburdăciuni de noapte cu musică, baluri cu „Demoisellen", jucându-se o serie de danțuri provinciale *(ballieren): braille, gaillarde, la volte, la direschene.* Autorului îi place să iea la joc pe fata lui Rondelet. Une ori dantul e pe cergi catalane, „ca să nu audă vecinii". Hramuri ca de ziua Regilor, cînd Nemții aduc lăutari și întind masă. Botezuri, ca a fetei lui Griphius. Mascarade la *Mardi Gras. Aubade* la fereasta fetelor. Chefuri cu *muscat* și *hypocras.* Cîte un medieval *tournoi.*

Nunți: a fetei lui Franciscus Fontaninus, în mijlocul căreia se aude strigătul „Retirez-vous, Flavigny", pentru ca îndată acesta, străpuns, să strige: „Je suis mort", a Isabelei Catalan, cu un negustor din Béziers, și studentul nostru „se lasă în vorbă foarte prietenește, de mai a ajuns să se amorezeze nebun" [1], cu Jeanne

[1] Eine gar freundliche Jungfrau, die in Tanz und Gespräch gar freundlich zu mir tat, dass ich mich in sie schier vernarrte.

www.dacoromanica.ro

de Sos, care va lua pe un Saporta. Fără a mai pomeni cofetăriile.

Execuţiile în piaţa publică, unde de obiceiu apar ceva *bateliers* cu animale îmblînzite şi femei jucînd pe funie, groaznicele execuţii, cu membre sfărîmate şi carne sfîrîind, atrag pe aceşti tineri necontenit pe străzi, ocupaţie pe care ei o numesc *gassatum.* Între altele, Platter, care a jucat la bal cu iubita viitorului Despot-Vodă, Gillette d'André, vede cum acesta, vinovat de omor din causa ei, e executat în efigie[1]. Şi pentru părăsirea legii se suie cineva pe eşafod, spre distracţia bunilor creştini, fii credincioşi ai maicii Biserica. Şi pentru isprăvi de vrăjitori. Une ori şi osînditul contribuie la spectacol, făcîndu-şi rugăciunea în versuri: „priez Sainte Marie, qu'elle prie son fils de me donner le paradis".

Se merge noaptea, de haz, dar şi din sărăcie, la furat cadavrele pentru disecţie; cînd prada macabră se aduce acasă de bandă, care a scăpat de păzitori, e şi surprinderea descoperirii: un copil, ori cutare femeie, ori un coleg. O asemenea întreprindere nocturnă se chiamă: a merge *cadaveratum.*

Dar, cu toată vecinătatea Turcilor, cari sînt la Aigues-Mortes cu douăzeci şi cinci de galere, la Frontignan cu optsprezece, se iese în zilele cele bune, cu soare, la cules flori, *herbatum,* primblarea trebuind să se prefacă mai tărziu într'o excursie de-a lungul acestei frumoase şi necunoscute Francii. Astfel, la Frontignan chiar, „unde creşte muşcata" şi unde e „demoiselle Marthe Guichichandre", la Nîmes, unde străinul admiră podul şi „statuia lui Romul", la Avignon, cu vederea Rhônului, la Marseille şi la Arles, cu urmele antice, la Maguelonne şi la Aigues-Mortes, la Béziers, la Carcassonne şi Toulouse, „puternic oraş", la Agen şi Bordeaux, la Amboise, Blois, Orléans, la Paris şi St. Denis, la Bourges şi Dijon, la Besançon şi, dincolo de hotar, la Montbéliard. Astfel se îndepliniau visurile de copil ale aceluia care-şi construise pentru plăcere corăbioare de lemn.

El va mai călători, în 1577, 1596, 1598, dar deocamdată vine acasă să-şi treacă examenele.

Cunoaştem prin notele lui cum se făcea acela de doctorat la Basel. Întăiu anunţ la biserică. În peroraţie se explică Galienus. Apoi se face petiţia *(petiren)* la decan. *Tentamenul,* încercarea, ţine trei oare; două teme rămîn pe a doua zi, cînd se ceteşte şi

[1] V. această *Revistă* pe 1931, p. 35.

www.dacoromanica.ro

din Galienus și din Hipocrat însuși, discuția ocupînd trei oare. Disputația publică are loc în *Aula medicorum,* de la șapte la douăsprezece.

Așa numai se capătă voia presintării la doctorat, pentru care el însuși alege ziua promovării, cu doi „promotori". La patru parohii se publică „intimația". Candidatul, care trebuie să „profeseze *ex tempore*", e în haină neagră căptușită cu mătasă, dar cu pantaloni de aclaz roșu. E dus de decan și pedel cu buzduganele în mînă la catedră pentru *improptu* și interpretarea din carte.

Doctorul va scrie cărți prețuite pe vremea lui *(De corporis humani structura et usu*, în 1583, *Praxeos medicae opus* în 1602-7 ; *Observationes in hominis affectibus plerisque,* în 1614). El va fi, în timpul ciumei din 1563-4, unul din medicii orașului și spitalului. Însuși va spune cu mîndrie că a fost present la nu mai puțin de șapte epidemii în orașul său și a ajutat la cinci, fără a se îmbolnăvi.

Dar, pe cînd opera lui de profesor e de mult total uitată și serviciile sale de curant vor fi fost mai mult de încurajare și mîngîiere, rămîn paginile în care studentul și-a însemnat, mai mult decît truda din fiecare zi, viața de zbucium bucuros a celor d'intăiu ani de tinereță.

II.

Bacon din „Essays"

De la un biet student care ține să nu se uite isprăvile sale proprii și ale colegilor, trecem la unul din marii oameni ai secolului al XVI-lea și la aceia din cărțile lui care nu e cea mai importantă din punct de vedere al ideilor, dar care a fost mai mult cetită și înțeleasă de oamenii din acea vreme: la Bacon și la „Essays" ale lui.

Născut la 22 Ianuar 1560 († 9 April 1626), Bacon de Verulam, viconte de St. Albans, poate fi privit, prin toată pregătirea lui, prin călătoriile la Roma, la Paris (1577-80), prin data întrării în Parlament (la 1595) — de și situația de sollicitor general e din 1607, cancelariatul din 1617-8 și condamnarea din Maiu 1621 — ca un om din acel veac în care știința, ideia e mai îndrăzneață

www.dacoromanica.ro

şi mai plină de semeţie, în acelaşi timp cînd forma păstrează încă tot farmecul de naivitate al evului mediu.

Nu e locul a se vorbi aici de opere aşa de epocale ca *Magna Restauratio scientiarum* sau *Novum Organum*, de „Pregătirea la istoria naturală şi experimentală", de consideraţiile asupra „demnităţii şi progresului ştiinţelor" *(De dignitate et augmentis scientiarum)*, nici chiar de lucrările de istorie ale lui Bacon, sau de „Noua Atlantidă". Din punctul de vedere al acestei serii de studii, ceia ce interesează e mai ales cărticica de cugetări pe înţelesul oricui asupra rosturilor vieţii.

Omul superior, care în atîtea direcţii a precedat timpurile noastre, nu e numai un cercetător al adevărului, un curios de lucruri nouă, un gîcitor de metode şi un închipuitor de sisteme; el îşi atribuie, cu toată convingerea şi hotărîrea, o misiune. „Mă cred", scrie el, „născut pentru folosul omenirii"[1], căreia de aceia, şi nu pentru gloria sa personală sau pentru mulţămirea sa însăşi, vrea să-i arăte o cale nouă, care s'o ducă spre o fericire pe care încă n'a avut-o.

De aceia, „Încercările" lui, *dibuirile* lui în toate domeniile privitoare la om sînt aşa de *umane*. Altfel decît în solemnele cărţi latine de teorie, el se vădeşte pe sine, cu amintirile personale, multiple şi variate, despre oameni şi despre lucruri. Casuri din Anglia, din Rusia chiar sînt aduse înainte, fără a fi vre-odată şi anume căutate. Vorbind de mine, el spune că în Ţerile-de-Jos sînt „cele mai bune de de-asupra pămîntului". Acolo egalitatea între toate categoriile omeneşti îşi aduce roadele. Şi în cantoanele elveţiene e bine, pentru că s'a stabilit între ei o solidaritate activă, ceia ce numeşte el o „utilitate".

De pe unde a fost, culege impresii şi învăţături. Din Escurial, din Vatican, unde i se pare că nicio cameră a vechiului palat nu e în adevăr frumoasă. Şi el închipuieşte o clădire aşa cum s'ar cuveni să fie. Neapărat grădină, căci „grădina e cea mai pură din plăcerile umane", grădină cu gazon, cu alei acoperite, sămănate cu pruni, în care figuri de ceramică, la modă atunci, cu munţi artificiali, piramide şi ţîşniri de apă, întocmai cum le-a văzut în Spania şi cum s'a introdus apoi obiceiul pretutindeni. Florile să fie rînduite aşa încît orice anotimp să li aibă înflorirea; grote,

[1] Ego cum me ad utilitates humanas natum existimarem.

www.dacoromanica.ro

fîntîni să nu lipsească. În mijlocul unei curți separate, clădirea să se ridice, supt cupole, cu galerii, cu ferești de cristal, dominată de un turn înalt. Și să nu-i lipsească săpăturile în lemn, statuile, pe lîngă pictura de la sine înțeleasă.

În același timp, el dă pentru călătorii, pe care le recomandă, sfaturi care sînt de urmat și astăzi. Se va pleca în grup, dacă se poate cu vre-un ambasador, în liniște și ordine, avînd cu sine recomandații, dar și cărți, și însemnîndu-se zilnic ce se vede, purtîndu-se și o corespondență. Ce se va vedea? Curți și săli de judecată, dar, nu mai puțin, „biserici și mănăstiri, cu monumentele din ele, zidurile și fortificațiile cetăților și orașelor..., antichitățile și ruinele". Ca distracții, să se caute „comedii, dar acelea la care merge cea mai bună speță de persoane", „cabinete" și colecții de „rarități". Dar nu „triumfuri, mascarade, petreceri, nunți [1], îngropări și execuții capitale". Și — cît e de prețios, aice, sfatul! — să nu se uite țara de naștere, să nu se sacrifice unui bolnav exotism, să rămîie cineva credincios celor de acasă. Să nu pară că schimbă obiceiurile țerii sale pentru cele din locuri străine, ci numai să puie flori din ce a învățat afară în datinele țerii sale.

„Încercările" nu dau expuneri logice, ci resumă adesea judecata în formele clare și scurte, de o înțelepciune populară adîncă, adesea însuflețite de poesie, care rămîn. Astfel: „Soarta e ca un tîrg, unde, de multe ori, dacă stai puțin, prețul scade". „Dacă un om veghează prea mult, poate să-l prindă somnul." „În general e bine să încredințezi începuturile tuturor marilor acțiuni lui Argus cel cu o sută de ochi și sfîrșiturile lui Briareu cel cu o sută de mîni." „Cine împachetează cărțile poate să nu joace bine." „Fețele sînt numai o galerie de portrete și conversația numai un sunet de chimval cînd nu e iubire." „Bănuielile între cugetări sînt ca buhnele între păsări, care zboară într'amurg." „Cea mai bună parte din frumuseță e aceia pe care n'o poate exprima pictura." „Faima e ca un rîu care duce lucruri ușoare și umflate și înecă pe cele grele și solide." „Vernisul nu face numai ca lemnul să strălucă, ci să și dureze." „Vanitoșii sînt prețul cuminților, admirația nebunilor, idolii parasiților și sclavii propriei lor lăudăroșii." „Unde teascul e strîns prea tare, iese vinul aspru, care miroasă a piatră."

[1] Dar e pentru danțuri, mai ales cele cu muzică — *active în song* — și dialog. Vorbește de măști și parfumuri.

www.dacoromanica.ro

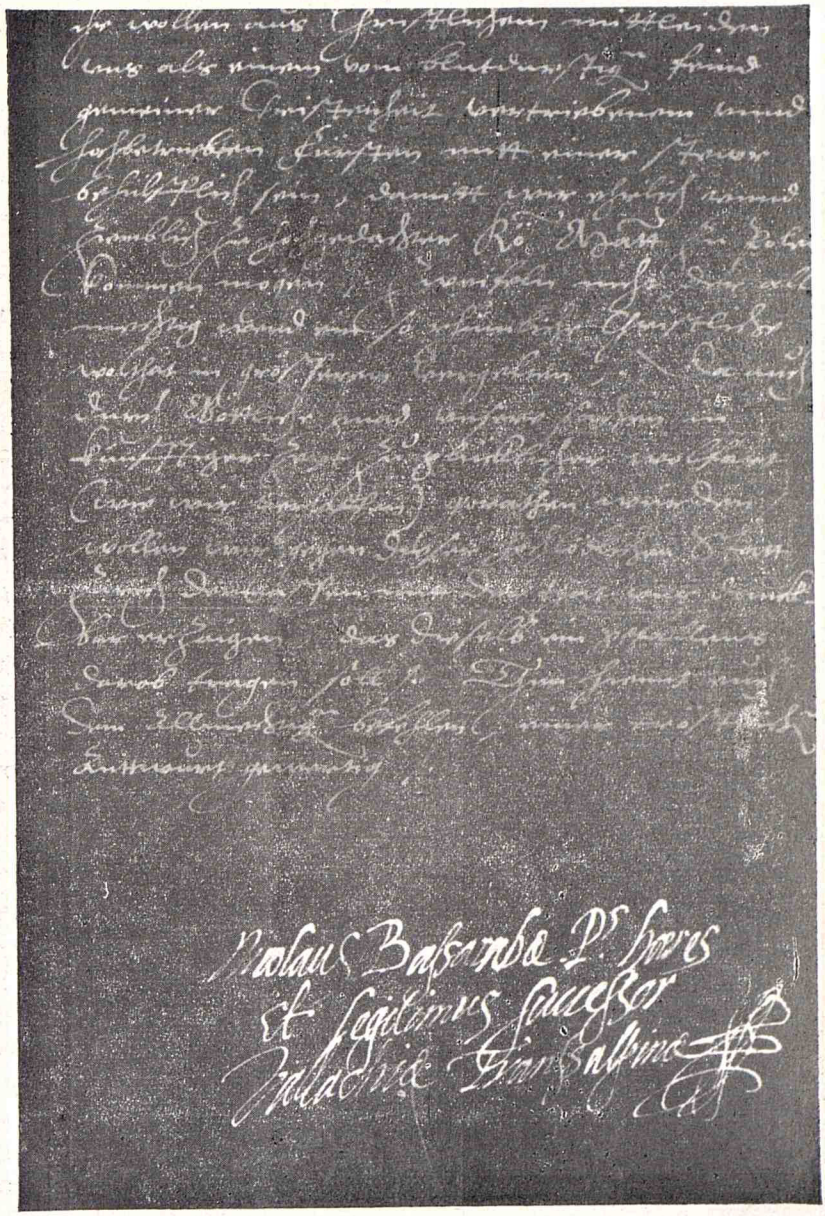

Iscălitura lui Nicolae Basarab
(v. articolul despre dînsul în *An. Ac. Rom.*, 1931).

www.dacoromanica.ro

Un sănătos humor nu lipseşte, „spirit, dar nu amărăciune", cum zice el însuşi. Cetim: „Stăi pentru ca să isprăvim mai răpede". „Francesii sînt mai cuminţi de cum par şi Spaniolii par mai cuminţi de cum sînt".

Un adînc sentiment religios, presintat cu o discreţie care nu înlătură hotărîrea, însufleţeşte cugetarea cercetătorului tainelor pănă atunci nelămurite ale naturii. Filosofia superficială e născătoare de ateism. Dogmele rătăcesc une ori: mai bine nicio ideie despre Dumnezeu decît una falsă. Dar, spune el cu avînt, „aş crede mai curînd toate fabulele legendei şi Talmudul şi Coranul decît că acest corp universal e fără o minte." Şi aiurea: „De sigur e cerul pe pămînt o minte omenească mişcată în caritate, odihnită în Providenţă şi orientată după polurile adevărului." Gîndind aşa, moartea nu-l sperie: „e tot aşa de natural să mori ca şi a fi născut". Din această concepţie iese şi adevărata morală, de claritate şi decisiune: „Trecînd de la adevărul teologic şi filosofic la adevărul afacerilor politice, se va recunoaşte şi de acei cari n'o practică aceia că o purtare clară şi rotundă este onoarea naturii umane." Iar „minciuna chiamă judecata lui Dumnezeu asupra generaţiilor oamenilor".

Religia însă trebuie să fie sigură: una şi nediscutabilă. Îndată ce lipseşte unitatea, sufletele se îndepărtează de Biserică, pe cînd cu o Biserică fără şovăieli „pacea externă a ei se preface în pacea conştiinţii".

Deci e contra divergenţelor, a „sectelor", care trezesc spiritul revoluţionar şi măgulesc patimile. „Oamenii creiază opoziţii care nu sînt." Cînd le afli în cete, să cauţi a cîştiga pe şefi. Violenţele nu sînt bune, declară omul care a trăit în mijlocul urilor ucigaşe, deslănţuite în numele lui Dumnezeu cel iertător şi bun. Să nu se întrebuinţeze sabia lui Mohammed, „afară de casurile de scandal deschis, de blasfemie sau amestec de uneltiri contra Statului, cu atît mai puţin să nutrească sediţiuni, să autorizeze conspiraţii şi rebeliune, să puie sabia în mînile poporului şi tot aşa tinzînd la subversiunea oricărui guvern, care e orînduit de Dumnezeu". Să nu se „propage religia prin războaie sau prin persecuţii sîngeroase"! „Ce ar fi zis Lucreţiu dacă ar fi ştiut de masacrul din Franţa ori de complotul pulberii din Anglia?"

Ca regulă generală, nicio supărare pe omul cel rău. „De ce să fiu supărat", zice acela care a suferit de la contemporanii şi prie-

www.dacoromanica.ro

tenii săi şi desonoarea, „pe un om care se iubeşte pe el însuşi mai mult decît pe mine?“ El e ca spinul, care nu poate decît să înţepe, ca „săgeata care pleacă prin întunerec“, oarbă. Răsbunătorii se chinuiesc necontenit pe ei întîiu. „Omul care se gîndeşte la revanşă îşi ţine deschise rănile care altfel s'ar tămădui.“ Şi, mai la urmă, ce e chiar suferinţa pe care el ţi-o dă decît „binecuvîntarea Noului Testament“? Şi la aceasta el adauge aceste cugetări de o frumuseţă deosebită, în care se cuprinde poate amintirea atîtor dureri ale sale, de şi lovitura cea mare i-a venit mai tărziu numai: „Prosperitatea nu e fără multe temeri şi neplăceri, şi adversitatea nu e fără multe mîngîieri şi speranţe. Vedem doar în operele de fantasie că e mai plăcut să ai o operă veselă *(lonely)* pe un teren trist şi sumbru decît să ai o operă întunecată şi melancolică pe un fond vesel *(lightsome).*“ Căci „virtutea, de sigur, e ca mirezmele preţioase, care sînt mai mirositoare cînd le arzi ori le striveşti. Prosperitatea poate mai bine să descopere viţiul, dar şi adversitatea descopere virtutea.“

Eroism faţă de loviturile sorţii, împăcare cu durerile fatale; dar virtutea care se compune din aceste elemente nu trebuie să iasă în drum şi să umple lumea de zgomot. Bacon e în această privinţă tovarăşul lui Carlyle, profetul tăcerii. „Goliciunea e nepotrivită în suflet ca şi în trup... Acel care flecăreşte ce ştie va flecări şi ce nu ştie.“ Discreţia poate merge, spune el, pănă şi la disimulaţie, de şi din practică ştie că „speţa cea mai slabă de politiciani sînt ipocriţii cei mai mari“.

Statele, după socotinţa lui Bacon, nu sînt în funcţiune nici de teritoriu, nici de număr al locuitorilor, nici de al meşteşugarilor paşnici, moleşiţi, ci de organisarea lor, mai ales aceia pentru războiu, pe uscat sau şi pe mare. Dominaţia maritimă e doar „unul din principalele domnii ale regatului Marii Bretanii“, care astfel şi-a căpătat Indiile.

O armată nu trebuie să fie alcătuită din mercenari, nici să aibă un caracter pur aristocratic: cu oameni din mulţime, cu ţerani au bătut Englesii pe Francesi, şi Henric al VII-lea, a cărui istorie a scris-o Bacon, a făcut bine dîndu-li pămînt. I se pare că este o asămănare cu Polonia, în care „servitori liberi ajută pe nobili“[1].

State of free servants and attendants upon noblemen and gentlemen, which are by no ways inferior unto the Germans for arms.

www.dacoromanica.ro

Dar străinii, bine amestecați cu localnicii, nu trebuie răspinși de loc; numai cît ramurile să rămîie în raportul cuvenit cu trunchiul. Așa au făcut Romanii, încetățenind și colonisînd. Astfel, de fapt, „lumea s'a întins asupra Romanilor". Spaniolii, acum, ieau ca soldat sau ofițer pe oricine, și ei au ajuns a birui pe Turci, popor atît de militar, dar astăzi decăzut. Era bine odinioară cînd învingătorul avea ca răsplată triumful.

„Un războiu drept și onorabil e adevăratul exercițiu." Și onorabil i se pare acestui represintant al unui popor care privighiază și nu iartă, și războiul preventiv el însuși: „Nici nu trebuie primită părerea unor oameni de școală că un războiu nu se poate face drept decît după o injurie sau provocare, pentru că o teamă dreaptă sau un pericol iminent pot fi, fără îndoială, de și nu s'a dat nicio lovitură, dreaptă causă de războiu".

Observațiile asupra războiului în toate timpurile sînt pătrunzătoare, une ori profetice. Bacon știe că direcția atacurilor a fost totdeauna de la Nord la Sud, că odată se urmăria linia Est-Vest. El își dă samă că une ori o nație se revarsă ca un potop pentru că populația s'a înmulțit fără a fi prevăzut mijloacele de traiu, și astfel el premerge economiștilor de mai tărziu. Se creiază mari Imperii, în care apoi se încuibează demoralisarea, și fragmente se împrăștie, „fiecare pasăre luîndu-și o parte". Vede astfel sfîrșitul măririi Spaniei lui Carol Quintul și a lui Filip al II-lea: „așa s'ar putea să i se întîmple Spaniei, dacă ar fi să se sfarme".

Bacon încearcă o sociologie politică. Împărțiri pitorești, neașteptate, de un caracter artificial, despart pentru el pe membrii societății. Sus: ctitori, legiuitori, liberatori, cuceritori și *patres patriae*. Jos: îngrijitorii — *participes curarum* —, războinicii — *duces belli* — și *negotiis pares*, fără a mai socoti pe cei ce se sacrifică.

Fără regalitate, viitorul cancelar nu vede un Stat. Dar regelui i se impun anume datorii: să evite tulburările, prin moderația dărilor, prin prevederea foametei, căci „rebeliunile pîntecelui sînt cele mai rele" și poporul n'are rațiune, prin cruțarea nobililor (nu ca Henric al VII-lea), prin grija de comerț și industrie, legi sumptuare, prețuri regulate, imposite drepte, prin speranțe, dibaciu împrăștiate, prin cuvinte măsurate, căci anume formule scurte sînt „ca dinții". Nu mai puțin, să nu se lege, ca Henric al III-lea, de un singur partid: „Căci, cînd autoritatea prinților e făcută numai acce-

www.dacoromanica.ro

soriul unei cause și există alte legături care unesc mai strîns decît a suveranității, regii încep aproape a fi scoși din posesiune".

O nobilime e absolut neapărată. Fără dînsa are cineva tirania de la Turci. Nefiind prea puternici față de Coroană, nici prea mulți, căci costă scump, ei trebuie să fie în stare a stăpîni pe cei mai jos decît dînșii. Se simte mîndria statornică a Englesului pentru exemplarele de rasă pe care le-a dat poporul său: „E un lucru respectabil să vezi un vechiu castel sau o clădire nedecăzută sau un frumos copac sănătos și desăvîrșit; cu cît mai mult să vezi o veche familie nobilă, care a stat împotriva valurilor și intemperiilor vremii, căci noua nobleță e numai fapt al puterii, cea veche a vremii."

Nobili și curteni sînt însă două lucruri deosebite, spune acela care de la Curteni a avut să sufere. Cei d'intăiu sînt oamenii cari lucrează numai pentru dînșii. „Ca Temistocle pot să cînte din alăută, dar nu să facă dintr'un tîrg mic o cetate mare." Și, pentru a arăta cum este speța, se dă această amintire personală: „Am cunoscut un sfetnic și secretar care n'a venit niciodată la regina Elisabeta a Angliei cu hîrtii de semnat fără ca întăiu s'o prindă într'o afacere de Stat, cu scopul de a o face să se gîndească mai puțin la hîrtii".

În ce privește dregătorii, regele are nevoie de sfat, ca Iupiter de Mètis. Nu Consilii de cabinet, ca acelea din Franța și Italia, și nu discuții publice, familiare, răpezi, ca astăzi.

E contra partidelor, a „facțiunilor". „Oamenii mărunți, în ridicarea lor, să se ție grup, dar oamenii mari, cari au putere în ei înșii, ar fi mai bine să se ție indiferenți și neutri." Coroana însăși sufere din astfel de asociații sau ligi. „Ligile în Stat sînt totdeauna periculoase pentru monarhi, ca unele care ridică o obligație peste obligația suveranității și fac pe rege *ca unul dintre noi — tanquam unus ex nobis* —, cum s'a văzut cu Liga din Franța." Grupările politice se pot mișca doar *supt* rege, ca niște planete inferioare.

Cei ce vreau să cîrmuiască au datoria de a fi „servi ai Suveranului sau Statului, ai bunului nume și ai muncii". Nu setea de putere să-i îndemne. „Ciudată dorința de a căuta puterea și de a pierde libertatea!" Dar „gîndurile bune, de și primite de Dumnezeu, față de oameni sînt puțin mai bune decît visurile bune, dacă nu se prefac în fapt, și aceasta nu se poate face fără putere și situație".

O morală a omului de Stat se desface de aici, de o mare cla-

www.dacoromanica.ro

ritate și de o nobilă înălțime, orice ar fi zis acusatorii contra omului care cu atîta convingere și talent a profesat-o. Nu cu dibăcii mici se poate face politica mare. „Nimic nu face mai mult rău într'un Stat decît atunci cînd oameni dibaci trec drept înțelepți.“ Astfel sfatul nu poate fi decît acesta: „Fii așa de adevărat pentru tine însuți ca să nu fii fals pentru alții, mai ales regele și țara. E un prost centru al acțiunilor unui om, el însuși. Ești atunci ca pămîntul, pentru că numai el stă tare pe centrul lui, pe cînd toate lucrurile care au afinitate cu cerurile se mișcă pentru centrul altuia, căruia-i fac bine“.

Totul trebuie făcut cu discreție, cu măsură. „Purtarea unor oameni e ca un vers, în care orice silabă e măsurată: cum poate înțelege un om afaceri mari cînd își sfarmă mintea prea mult cu observații mici?“ Nu totul din carte, care nu poate spune tot, care spune ca pentru vremea ei și pentru scopul ce i s'a dat. Peste studiile, care deci trebuie luate cu înțelepciune, este înțelepciunea însăși, nescrisă, nefixată, curgînd necontenit din izvorul viu al experienței. „Unele cărți sînt de pipăit, altele de înghițit, cîteva de mestecat și digerat.“

Împotriva oricăror visiuni de moment și inovații de capriciu stă, ca o sigură învățătură, datina. „Lucrurile care au mers mult timp împreună sînt, ca să zic așa, legate *(confoederate)* între ele. Păzește-te ca nu cumva reforma să atragă schimbarea, și nu dorința de schimbare să pretindă reforma“.

Așa se poate stăpîni o societate. Negustorii, *vena porta* a nației, pot fi periculoși numai dacă-i atîță cineva sau dacă li cad asupră sarcini prea mari, dacă se îngăduie usura, care „oprește banul, sărăcește pe negustor, strînge în puține mîni banul, scade prețul pămîntului“, etc. „În ce privește comunele negustorilor, nu e mare primejdie de la dînșii decît atunci cînd au capete mari și puternice ori dacă te amesteci în materie de religie ori în obiceiurile și mijloacele de viață“.

Și, prinzînd încă odată viitorul, marele îndrumător al omenirii, precisează și ce pot fi coloniile *(planting)*. Să nu se facă prea iute, căci și ele ca și copacii cresc numai pe încetul. Să nu se trimeată nevrednici cari compromit. „E un lucru rușinos și blăstămat să iei spuma nației și oameni ticăloși, condamnați, ca să-i colonisezi.“ Și să nu se aleagă orbește orice loc, ci să se cerceteze toate posibilitățile, acordîndu-se la început tot felul de

www.dacoromanica.ro

ușurinți. Cu „sălbatecii“ să se procedeze drept și amabil *(justly, graciously)*, dar cu pază bună; guvernorul să cîrmuiască, avînd în jurul lui Consiliul, dar putînd întrebuința și legile marțiale.

E programul pe care, pentru folosul și gloria ei, de-a lungul veacurilor, Anglia îl va urma.

III.

Un martor al luptei communeros-ilor spanioli.

Domnia lui Carol, care va deveni, în Imperiu, al cincilea, în Castilia, lîngă maică-sa Ioana, care nu e „nebună“ în fiecare zi, în Aragon, lîngă biruitorul bunic Ferdinand, care preferă însă ca moștenitor pe nepotul cu numele său, n'are, pentru cele d'intăiu timpuri, pline de neîncredere, nemulțămire și chiar revoltă față de dînsul, ceva mai bun decît Castilanul Maldonado, istoric al revoltei communeros-ilor față de Suveranul lor[1].

Avem a face cu o carte scrisă la bătrînețele autorului, în 1525, și pe care, neîndrăznind a se adresa lui Carol însuși, ocupat cu Conciliul general, cu lupta contra Germanilor luterani și Englesilor, o închină prințului de Spania, viitorul Filip al II-lea, la 1-iu Decembre 1545. Se declară „om aspru și aproape fără nicio elocvență sau stil“, care simte însă datoria de a scrie cu conștiință de răspundere ceia ce alții spun cu ușurință, mințind. Totuși citează pe Pliniu, pe Pomponiu Mela și pe Strabon și descrie ca în Virgiliu portul Cartaginei africane. Dintre contemporani amintește pe Busbeck, pentru mila Turcilor de animale, și pe Macchiavelli, „unul din doctorii Italiei“.

Opera lui va presinta ideile timpului în forma îndătinată a discursurilor și va cuprinde și dialoguri cu privire la urîtul pe care-l poate produce cetirea istoriei.

Are simțul necesității de a se presinta mediul geografic. Va descrie țara sa, arătînd cum munții centrali despart două lumi, va califica Portugalia ca mică acasă, vastă pe mări. Schițează în cîteva cuvinte rîul Minho, care nu se aude cum curge. E mîndru că In-

---

[1] *El movimiento de España ó sea historia de la revolución conocida con el nombre de las communitades de Castilla, de Juan Maldonaldo*, trad. de José Quevedo, 1840.

www.dacoromanica.ro

sulele Moluce au fost descoperite din Andalusia şi pe Sebastian Caño, care încunjură pămîntul, meritînd medalie de la Carol, îl numeşte „îmblînzitorul Oceanului".

Are păreri personale despre toate popoarele pe care le-a întîlnit. Italienii, într'o epocă de concurenţă, nu-i plac. Se laudă că au civilisat lumea supusă lor, că sînt „Scipioni, Fabricii şi Camili, cînd cei mai mulţi sînt Sardanapali ori măcar n'au nimic din Catoni". I se pare că n'au disciplină. Germanii şi Francesii sînt beţivi.

În ce priveşte pe Spanioli, sînt mai elocvenţi. Se ţin de ce e mai nou şi dau de ce e mai rău. Nu sînt statornici: curtesanii se duc odată cu norocul. El însuşi urăşte pe Evrei şi critică toleranţa de care se împărtăşesc la Germani şi Francesi, cari-i introduc şi în armată. Sînt falşi creştini maranii, convertiţi de frică supt regele Ioan al II-lea.

Maldonado n'are încredere nici în popor, supus lesne înşelărilor, nici în mersul vremii, căci „lucrurile omeneşti merg mai totdeauna tot spre mai rău". Dar, la Spaniolii lui, el constată respectul faţă de regele legitim. Ferdinand de Aragon e pentru dînsul „regele cel bun". Isabela e mai presus de orice laudă. Pănă şi biata Ioana e numai „ceva rătăcită." Carol şi ca minor îi apare vrednic de supunere, căci „şaisprezece ani la un rege născut pentru a fi rege sînt mai mult decît douăzeci şi cinci la un particular".

De la Domnia „regilor catolici" începe povestirea. Filip de Austria moare; Ioana rămîne văduvă; după trei luni i se naşte fiica, acea Catalina, care va fi nenorocita Ecaterina de Aragon, soţia repudiată a lui Henric al VIII-lea, mama reginei Maria. Ferdinand stăpîneşte încă la el acasă, cu pretenţii şi asupra Castiliei; în lupta pentru Navara cu Franţa îl ajută Englesii, cari visează de reluarea Guyennei. Numai la moartea lui în Burgos, Carol face să fie proclamat şi acolo, şi cu un „decret" al „comunităţilor". La începutul cîrmuirii lui chiar, cade nenorocirea de la Gerbe, în lupta cu Maurii africani.

Aşa se începe cariera lui Carol, care, venit cu Flamanzi, pe cari-i părteneşte, dat pe mîna seniorului de Croy, se găteşte îndată de plecare, despărţindu-se de Spania cu aceste cuvinte: „acel care în lipsa mea va încerca a face ceva contra ordinului mieu o va plăti cu capul". I se spune că un singur alcalde ajunge pentru a supune Valencia, care declarase că nu plăteşte fără hotărîrea „cortese"-lor şi că, în lipsa regelui, ei, cari-şi amintesc

www.dacoromanica.ro

vechile resistențe, nu vor asculta de nimeni și nu vor plăti nimic.

Să urmărim tulburarea pe linia orașelor. Cortes-ele sînt chemate la Coruña, într'o foarte rea atmosferă față de resultate. La Valladolid se zice că de Chièvres și alți favoriți ar duce cu sila pe tînărul Suveran, și se sună, fără folos, clopotul de la S. Miguel contra „străinilor"; vina e dată pe un cizmar portughes. La Toledo, procuratorul roagă pe rege să nu plece, pentru că-și va pierde țara; aici se ridică steaua lui Ioan de Padilla, care va fi în curînd șeful răscoalei. Se strigă: „trăiască, trăiască poporul!". Toate clasele din oraș se unesc.

Regentul Jimenez, om cam de optzeci de ani, cu o plată de 350.000 de scuzi anual, e totuși un om de mare autoritate: „se arată la guvern ca o persoană puternică și magnanimă peste cît făgăduia vrîsta și profesia sa". Dar cercul de soldați nemulțămește. Urmașul lui e însă Flamandul Adrian, din părinți „aproape necunoscuți", total străin de țară. El nu va vedea furtuna venind.

În orașe administrează regidorii, coregidorii, alcalzii, alguazilul și doi „sindici ai comunei": se întrețin din dijme pe vînzări; cele pe fructe merg pe o treime la rege, pe două treimi la Biserică. Sînt două clase, ca la Burgos, oraș de mari solemnități: „negustorii, clerul înalt și nobilii", de o parte, de alta, „meșterii" și „mulțimea confusă a poporului". Din Burgos pornește protestul Spaniei părăsite către fiul înstrăinat.

Răscoala se produce la Segovia după zvonul că s'a decis la Coruña a se plăti o monedă de aur pe an, și de fiecare copil. Se trag în țapă dușmanii „poporului". La Zamora procuratorii sînt declarați „dușmani ai patriei". La Burgos, mulțimea, în frunte cu un pălărier și un săbier, pradă casa coregidorului și fură. Se aude la Toledo: „Trăiască, trăiască poporul". Orașele, care se declară loaiale pănă la moarte, nu vor garnisoane în timp de pace; ele nu dau soldați și imposite: mai bine trec în altă țară. Se atacă alcazarul, castelul, se ucide Francesul din Catalonia Jofre, care spusese că-și va reface casa distrusă cu două capete de burghesi pentru fiecare piatră.

Organisarea începe. Parohiile aleg cîte doi „regidori ai poporului", cari se adună zilnic în catedrală.

Un Consiliu general al revoluției se va strînge la Avila. Vin delegați de pretutindeni, afară de privilegiata, separatista Taragonă. De și nu sînt datori nici ei, aleargă Valencienii. Sînt represintate vre-o

www.dacoromanica.ro

douăzeci de oraşe, într'o *junta santa*, pentru rege, dar contra lui Adrian şi a Consiliului de regenţă. La Medina, se opresc tunurile regelui. Era un oraş cu fabrici de postav, un „emporiu a mai toată Europa"; biserica Sf. Francisc e plină de marfă. Trupele regale ard oraşul.

Atunci Valladolidul goneşte pe Adrian şi pe consilieri. Se află la Burgos, şi, atunci, comercialul Burgos se pune în mişcare, prădînd casa episcopului, care iese în cîntec de imnuri, fără a fi adăpostit undeva.

Junta continuă să funcţioneze, la Tordesillas, unde Ioana primeşte bine pe Padilla. Se dau şi proclamaţii către popor, în aşteptarea întăririi lui Carol: consilierii şi alcalzii îşi vor da sama la trei ani; se vor alege censori. Se decid scutiri: dările ca supt Isabela, oprire a plăţilor către Papă, neadmiterea străinilor, interzicere de şedere pentru Curte; „corbii" să nu mai supere pe ţerani. Se va ajunge a se cere coregitori plebei. Aiurea se va cere tîrgul, *alcabala*, fără imposit, şi diploma celor trei imunităţi (Burgos).

La Dueñas contra contelui, la Nájera contra ducelui, se proclamă, şi pe basă de vechi diplome regale, libertatea.

Nimic nu mai poate opri pe revoltaţi. Ei aleargă să ardă casele duşmanilor. Preoţilor cu corpul lui Hristos li se strigă: „Ce cată Dumnezeu între arme? De ce vin noaptea, aceşti preasfinţi părinţi?"

În curînd şi sătenii se unesc cu plebea: la Tordesillas ei cuceresc oraşul. E vorba de a se duce regina la Medina del Campo. Ea şi sora, Catalina, rămîn fără apărare. Cînd răsculaţii o descopăr unde e şi-i sărută mîna, ea primeşte tot ce i se cere.

La Zamora însă tinerii visează de republică.

Iarna pune pe gînduri această lume îmbătată de succes. Dar ceia ce aduce căderea întregii „revoluţii loiale" e amestecul nobilimii, care se înduşmăneşte apoi între sine şi cu clerul, care şi el a fost silit să-şi iea partea în conducerea tulburărilor.

Iñigo Velasco, bogatul general al cavaleriei, cu strămoşi „în Panteon", care era „ca un rege" şi putea să scoată o oaste, e chemat de revoltaţi, cari-l propun colegilor. Îndată „plebeii" se ridică împotriva lui. Îi va sta în cale nu numai Osorio, Padilla, ci şi Pedro Giron, fiul contelui de Uraña, şi episcopul de Zamora, Antonio Acuña, care-şi va face întrarea în Burgos, unde va sta

www.dacoromanica.ro

prea puțin timp, pentru ca, apoi, să iea Palencia. Între Padilla și Giron izbucnește o luptă de invidie ; primul se va retrage la Toledo. Velasco va trimete pe ai săi contra lui Acuña.

În curînd trupele regale vor lua Tordesillas. Padilla are cu dînsul 500 de călări și 7.000 de pedeștri, cu tunuri proaste ale „plebeilor", pe cînd vice-regii dispun de 1.700 de călări și 3.000 de veterani, dar fără tunuri mari. La Villalar șeful e prins. Va fi tăiat ca trădător.

Urmează supunerea orașelor: Valladolid, Medina del Campo. Intervenția lui Francisc I-iu, regele Franciei, în Navara nu aduce resultate. Carol, întors din Germania, poate să facă în moștenirea sa spaniolă ce vrea.

IV.

Ercilla

Cucerirea spaniolă în America-de-Sud, stîngerea în eroice lupte a rasei indigene au fost înfățișate de sigur în povestiri care nu ni s'au păstrat și în acte de Stat. Dar nicăiri privelișteа acestei drame istorice nu apare așa de vie ca în cînturile marelui poet epic al Spaniei din secolul al XVI-lea, el însuși un martur al acestor crîncene împrejurări, Alonso de Ercilla y Zuñiga, autorul „Araucanei".

Născut în Madrid, la 7 August 1533, ca fiu al unui jurisconsult, care moare după cîteva luni, Ercilla intră ca paj la Curtea prințului Filip. Pe lîngă dînsul, el trebuie să meargă și aiurea. De la 1547 la 1551 e la Bruxelles și, trei ani după întoarcere, face parte din solia pentru nunta Domnului său cu vara englesă, Maria.

La douăzeci și unul de ani gustul de aventuri îl face să meargă, de acolo, cu un nou comandant, în America, unde lupta contra indigenilor a reînceput. Din Perù trece în Chile și, în cursul necontenitelor ciocniri, va ajunge pănă la strîmtoarea de Magelan, pe care o va trece cu numai zece tovarăși (1558). Apoi în Venezuela el stă în lupte cu un rebel. Trecuse și printr'o condamnare la moarte pentru indisciplină.

Boala-l silește să revie acasă după lungi ani de luptă. Dar, înainte de a se căsători, la 1570, cu o femeie din familia Bazán, fiind

www.dacoromanica.ro

cununat de însuși prințul care va fi mai tărziu Rudolf al II-lea, el cercetează Moravia și Ungaria.

Numai pe urmă se așează el definitiv la Madrid, unde va continua, la 1578, poema sa, din 1569, continuată numai în 1590 — ne ocupăm de prima parte singură, care nu cuprinde ingrediente poetice și anecdote de prisos, — scriind mai tărziu și biografia unei rude a soției, Alvaro de Bazán. Moare în 1595.

„Istoria adevărată despre lucruri de războiu" într'o „țară atît de depărtată" *(tan remota y apartada)* e dedicată prințului pe care l-a servit, fiu al lui Carol Quintul, *maximo, glorioso.* I se adresează în acești termeni:

În serviciul
Vostru 'ncepuiu și-oiu mîntui viața-mi,
Căci, fiind în Anglia, însărcinat
Cu lucruri care nu permit să mai țin spada,
S'a întîmplat nenorocirea care
În dauna-ți a fost în Araucana [1].

A scris cartea lui „adese ori pe piele în lipsă de hîrtie și pe bucăți de hîrtie chiar, așa de mici, de abia-mi puteau cuprinde versurile". Știe bine că există o Istorie a coloniei din Chile, o istorie, în latinește, și pentru Perù, datorită lui Estrella, lucrare de atîta erudiție, încît merită să trăiască în veci. Dar se simte dator a scrie și el, acela care a fost de față, ale cărui picioare au călcat fiecare punct al acestor sîngeroase depărtări [2]. De și tînăr, „înainte de a-i fi crescut barba", el vrea deci să deie măcar „adevărul lipsit de orice artificiu". Ceia ce nu-l împiedecă de a cita pe Dante, pe Ariosto și pe Petrarca, tot cetiți în această vreme de autonomie literară a Spaniei.

Firește, apoi, că harnicul călător nu-și va uita multiplele și variatele drumuri, care-i permit a vorbi de „bravii Germani", de Anglia, „unde a fost sădită din nou credința" — opera reginei Maria catolica —, dar el va căuta să se restrîngă în limitele luptelor pentru rege în colonia americană spre care l-a îndemnat curiositatea și neastîmpărul.

---

[1] En el servicio
Vuestro empecé y acaberé la vida,
Que, estando en Inglaterra, en el oficio
Que aun la espada no me era permitida,
Llegó allí la maldad en deservicio
Vuestro por la de Arauco cometida.

[2] Fui presente a toda la jornada.

www.dacoromanica.ro

În ce privește spiritul acestei opere de o frumoasă formă literară, el e al Spaniolului tipic din vremea lui Filip al II-lea. Devotament fără margeni pentru „credința pură", venerație pentru „marele Împărat neînvins", respect pentru Suveranul în viață, față de care-și simte „o obligație din naștere".

Ceva din cavalerismul medieval se păstrează în domeniul iubirii, de și el declară neted că Musa lui e nouă în aceste rosturi [1], de și își interzice în poemul de război

Damele, iubirea și gentileța
De cavaleri cuprinși de dragoste,

precum și tot ce e petrecere, *tournoi*, joc de arme, intrigi sentimentale [2]. Doar dacă pentru soția sa,

— Del tronco de Bazan doña Maria —

el va arăta o îngenunchiată devoțiune iubitoare:

Que ví a sus pies rendida mi fortuna.

Din lecturile liricilor de acasă și din Italia i-a rămas aplecarea de a presinta „dulcea melodie a cînteculuí păsărilor", „aripile nopții care cuprind cerul jumătate", trezirea de lumina nouă a păsărilor care-și cîntă începutul zilei, în fața „fragedei și noii Aurore", jocul vîntului cu „floricelele", *tiernas florecillas*, de toate colorile. Cu spirit virgilian va aduce înainte albinele la lucrul lor de miere, îngrămădirea furnicilor spre iarnă, vînătoarea cu ogarul aruncat asupra prăzii, tăierea spicelor în toiul verii, apele cu nimfe care-și înalță capetele de aur. Nu odată un adevărat poet idilic se revelează, în comparații nouă, care pot interesa și în traducere:

Salt' Aquilon furios ca o furtună
Și pleacă arborii și plante 'n cale,
Cuprins în picuri rari de apă grea,
Ce 'ndată se prefac în și mai dese.

Aiurea:

Un vînător nu e așa de vesel
Cînd fără veste iepurele-i sare,
De-odată chiar în mijlocul de cale.

[1] Que en las cosas de amor nueva se halla.

[2] No las damas, amor, no gentilezas
De cavalleros canto enamorados,
Ni las muestras, regalos y terneza,
De amorosos afectos y cuidados.

www.dacoromanica.ro

Ori:

...Ca turma caprelor de munte,
Cînd la loc strîmt a fost închisă
Şi 'ncunjurată e de vînători
Ce-o urmăresc cu gloanţele de puşcă,

Atunci cînd simte cum că e pierdută,
Se rupe una şi porneşte oarbă,
Iar celelalte-aleargă după dînsa.

Unele din aceste comparaţii sînt în legătură cu aspectul particular al Spaniei:

Precum o bandă de răzleţe cioare,
Ce'n aier clar îndeamnă zborul lung,
Dar, cînd aud că strigă 'n închisoare
Una de-a lor ce-a fost oprită 'n drum,
Cu-aripile pornite către luptă
Se lasă 'n cerc ca să ajute prinsa.

Ca şi în:

Ca neagra ceată de cioare *(storminos)*, care
Se-abate 'n lîna alb' a oilor.

Simţi ţara *corridelor* de tauri în versuri ca acestea:

Cum suflul şi puterile lipsesc
La doi tauri voinici şi plini de suflet,
Cînd, într'o luptă mîndră măsuraţi,
S'arată amîndoi de o putere,
Şi 'ncet, încet ei se retrag, dar stau
Tot faţă 'n faţă şi fac paşi mărunţi
Şi, asudaţi şi răsuflînd greoiu,
Împrăştie nisipul des în vînt.

Închipuirea ajută în această chemare a leului:

Cum, cînd gîceşte de departe
Un leu flămînd că prada de dînsul e aproape
Şi-i place, o priveşte şi muge fiara
Şi gîtul lui vînjos se mişcă de plăcere.

Iată şi un spectacol de recoltă în Castilia:

Cu ordinea şi rînduiala castiliană,
Cînd sună fluierele 'n serbătoare
Şi se cuprind o parte 'ntr'un cadril, şi 'nvîrt
Fetiţa prinsă de-al lor piept, jucînd.

www.dacoromanica.ro

Se amestecă şi proverbe de-acasă: „Rana ce se închide mai greu e cea neîngrijită din vreme“ :

La llaga que al principio no se cura
Requiere al fin mas áspera la cura.

Şi gluma specială a peninsularilor se amestecă une ori, ca în casul văduvelor care „saltă de bucurie“ că li s'au ucis în luptă soţii:

Pentr' una care cere răsbunarea
Din cer, o sută saltă bucuroase,
Aşa fiind femeile 'n de obşte,
Eterne doritoare de schimbări.

Ţara luptelor pentru cruce e zugrăvită atent, cu cîmpiile de iarbă proaspătă, bune pentru „ospeţe alese, cu mesele pline de vinuri pline de mireasmă“, cu verzile ramuri încunjurînd păharele. Jos e vara caldă, sus ploile de iarnă, ori, pe cînd în şes se tîrăsc neguri, vîrful muntelui se scaldă în soare.

În centre (Loxa, Piura, Jaen, Truxillo, Guanuco, Guamanga, Arequipa, la Paz, Cuzco, las Charcas), stau coloniştii bogaţi, ale căror rente se ridică şi la 10-30.000 de ducaţi pe an, cel cu o mie fiind socotit ca sărac. O sută de mii de sate *(casados)* li stau la dispoziţie. Colonistul e socotit „zeu nemuritor luptînd cu înfocatele raze“ ale puştilor. I se trimet „maşinele de foc“, cu „iutea şi temuta artilerie“, obişnuitele tributuri. Minele sînt aşa de bogate, încît aurul e aproape fără preţ. El se găseşte şi în nisipuri. În ultimul timp, marchisul de Cañete a venit la Lima, trimes de Împăratul, pentru „paza şi îndreptarea legilor“, şi el reface o administraţie conruptă, o viaţă colonială fără direcţie şi fără frîu, în care setea de bani stăpîneşte totul. Se socoate de acuma fericit acel care păstrează 20-30.000 de *pesos*. Cei cărora nu li păsa de rege ajung a măguli şi pe ultimul soldat.

În faţa albilor se ridică vechea populaţie deslocuită. Zeul ei e „Eponamon“, şi cultul divinităţii „barbarilor“ se face cu vrăji şi preziceri, cu musica sălbatecă de flaute şi cornuri. Bocetele se aud la îngroparea, după străvechi rituri, a morţilor.

Unii dintre aborigeni sînt paşnici; cea mai mare parte însă veşnic gata de luptă. În fruntea lor, de şi „nu ascultă de niciun rege“, e un „inga“, un *inca*, şi cîţiva şefi, *promancas*. Cel mai cunoscut dintre ei, Lautaro, cutează a cere Spaniolilor un tribut

www.dacoromanica.ro

de treizeci de fete, „albe, roşcovane, frumoase“, de cinsprezece până la douăzeci de ani, treizeci de mântăli de postav verde, treizeci de purpură cu aur, doisprezece cai şi şase ogari. Une ori se adună „cacicii“ în Sfat de până la o sută şi treizeci de membri pe cîmp.

Rasa e deosebit de viteză. „Puţini oameni cu aşa de mare statornicie şi hotărîre au apărat ţara lor contra unor duşmani atît de aprigi cum sînt Spaniolii [1].“ Ei caută ca adversarul să fie în condiţii egale pentru încercare, şi astfel Lautaro va cere Spaniolilor să înceapă prin a-i hrăni bandele. Fiii plăpînzi, dar deprinşi de copii cu armele, încă vin să-şi răsbune părinţii. Femeile se dau morţii, „luptîndu-se une ori ca vitejii“. Escadroanele se succedă pe front; în apărare se răstoarnă copacii. După lupte se dau mari ospeţe şi se împart răsplătiri. Sînt şi invitaţi, înaintea cărora se fac întreceri războinice.

Nu e de mirare că de la astfel de duşmani colonii au mult de suferit. Ercilla va descrie scene de măcel. Femeile, „delicate“, strigă, ştiind că nu e nicio milă la învingători; dobitoacele, găini, pisici, cîni, contribuie la îngrozitorul haos de sunete al spaimei. Se pradă covoare, paturi de mătasă, corturi scumpe, tablouri de valoare. Opera a două generaţii se risipeşte în vînt.

Lupta, începută de un *adelantado* regal, Diego de Almagro, cuceritorul din Perù, va fi urmată, în numele lui Hristos, dar nu şi în spiritul de milă al Dumnezeului creştin, contra „canaliei araucane“.

Cînturile următoare vor descrie-o în amănunte, cu toată maşinăria tehnicei poetice din acea epocă.

V.

Busbecq.

Busbecq, Oger Ghislain, de Buzbecq, în latineşte: Busbequius, e cel mai bogat şi mai meşter din oamenii Renaşterii cari au zugrăvit Împărăţia turcească, locurile şi oamenii ei, în secolul al XVI-lea, în zilele chiar ale „magnificului Soliman“. Scrisorile din

[1] Son pocos que con tan gran constancia y firmeza han defendido su tierra contro tan fieros enemigos come son los Espanoles.

www.dacoromanica.ro

misiunea îndeplinită în numele lui Carol Quintul pe lîngă acesta formează cel mai prețios izvor cu privire la Turci și locurile turcești în acest timp[1].

Acest mare stilist în limba latină înviată și purificată s'a născut la 1522, în chiar satul al cărui nume îl poartă cel mai fin spirit din Franța lui Ludovic al XI-lea, Philippe de Commines. Fiul lui Gilles Busbecq, el învață la Louvain, apoi la Paris, mai tîrziu chiar la Veneția, la Bologna și la Padova.

Ambasadorul regelui Romanilor Ferdinand îl chiamă, după moartea tatălui, la Londra, unde ascultă de altă chemare pentru a trece la Viena. După misiunea sa pe lîngă Soliman pentru încheiarea armistițiului de opt ani, el va duce bolnăviciosului tînăr rege al Franciei Carol al IX-lea pe mireasa lui, arhiducesa Isabela de Austria. Și Rudolf al II-lea îl va întrebuința în misiuni diplomatice. Bătrîn numai, se poate întoarce în locurile de limbă francesă. După ce a visitat provincia sa natală, va trece lîngă Rouen, unde moare la 27 Octombre 1592. Întrebuințase experiențe cîștigate în Orient ca să scrie și un mic tratat de sfaturi militare contra Turcilor, *Consilium de re militari contra Turcam* (e și autorul rapoartelor din Franța către Rudolf și al unui „Liber de vera nobilitate"[2]).

Trimes la Soliman, Flamandul, lipsit de orice experiență diplomatică — fusese doar la nunta lui Filip al II-lea — și complect ignorant în ce privește pe Turci[3], pleacă de la Lille la 3 Novembre și, trecînd prin satul său de naștere și prin Bruxelles, el răspunde, la Viena, invitației regelui Ferdinand. Acesta-i cere să meargă la Turci, unde fusese trimes, de Împăratul, Malvezzi, cu Gerard Veldwick, alt Flamand, dar solia se mîntuise cu temniță și confiscare, ambasadorii fiind înlocuiți cu altă pereche: episcopul Verancich, cunoscut prin scrisorile lui, și ostașul de hotar Francisc Zay; în ultimul timp, Malvezzi, retrimes la domnul său, se îmbolnăvise la Komorn.

---

[1] *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum*, sau *Legationis Turcicae Epistolae* IV.

[2] Nu cunosc cele două cărți asupra lui: C. T. Forster and F. H. B. Daniel, *Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq*, Londra 1881, și Viertel, *Busbecks Erlebnisse in der Türkei*, Göttingen, 1902.

[3] Cum usum nullum nec rerum, nec morum turcicorum haberem. Ego, qu neque prudentia, neque usu aliquam rerum turcicarum cognitionem mihi comparassem.

www.dacoromanica.ro

Cu doi husari, el iea drumul spre acest Komorn, cetate de graniță între cele două Împărății. Va merge la Gran, cetate episcopală, care e în mîna Turcilor, și unde va vedea pe sangeac, care-i oferă o întrecere cu discul, geridul; acolo găsește întâiu un Tatar și cîțiva ceauși. Pe Dunăre se coboară la Buda, unde casele sînt în ruină, Turcii avînd gust doar pentru grădini și băi, și de aici la Belgrad, cu Ragusani în mahalale. De aici se urmează drumul obișnuit, — culegîndu-se în cale monede, descriindu-se coloane cu inscripție antică, — pe la Sofia, Filipopol, Adrianopol.

La Constantinopol învățatul emisar ajunge în ziua de 20 Ianuar. Verancich și Zay sînt acolo, și-l așteaptă. Cercetează Seraiul, grădinile, și cele cu elefanți și girafe, monumentele, „sălașurile vecine ale Nimfelor și Muselor". Află undeva, în casa unui bogat, o neașteptată pictură presintînd lupta Sultanului Soliman cu Șahul Ismail[1].

Iar, cum Soliman e prin Asia, în luptă cu Șahul, avînd cu dînsul și pe Vizir, afară de Ibrahim și Rustem, Busbecq, doritorul de antichități, va avea plăcerea de a visità Nicomedia cu palatul, Niceia cu termele, cu cele patru porți și cu alte urme romane. Va vedea la Otmanlîc capre de Angora, oi cu coada grasă, în paza iurucilor. Iar la Angora, unde e îndreptat și de descrierea Francesului Belon, pe lîngă Viena Sultanului și vechile monede, cărora li se zice: „ban de-al păgînului", *ghiaur-mangir*, el are norocul de a descoperi inscripția lui August[2]. La Amasia va găsi case de lut ca în Spania[3].

Un al doilea drum, în 1554-5, de la Novembre la Ianuar, îl va duce din nou în aceste părți asiatice.

Scriitorul e preocupat, alături de acele descoperiri arheologice, și de găsirea cărților grecești, care pe atunci erau atît de căutate și în Franța. Se știe că lui i se datorește aducerea splendidului manuscript ilustrat al lui Dioscoride. Comoara culeasă de dînsul se ridica la 240 de bucăți[4].

Opera întreagă evită generalitățile, de și ici și colo se află cîte o judecată asemenea cu aceia care spune că „nu toate firile ome-

[1] Pp. 33-7 din ediția de la Pesta.
[2] Pp. 44-7.
[3] P. 53.
[4] Pp. 233-4, 311, 317.

www.dacoromanica.ro

neşti sînt în stare a suporta libertatea neajutată şi nu toţi sînt născuţi aşa încît să se poată conduce şi să se folosească drept de arbitriul lor", aşa că e „nevoie ca de un îndemn de conducerea şi porunca unuia mai bun decît dînşii, dacă e vorba să nu greşească"[1]. E înainte de toate o carte de descrieri, care caută a face impresie.

În călătoriile lui, şi prin caravanseraiuri, unde caii mănîncă din mînă şi mantaua fiecăruia, şeaua, covorul îi serviau de pat, Busbecq s'a interesat, firește, şi de creştini. I-a găsit de mai multe feluri.

La Ungurii supuşi, oraşele sînt în decadenţă. La arhiepiscopul din Gran se doarme pe scînduri cu scoarţe *(villosi tapetes)*, fără perne şi fără cerşafuri; în cutare casă după moda turcească, mai bine sînt ţinuţi caii[2]. În schimb satele sîrbeşti se presintă bine, cu ţerani cari au une ori sînge regal. În cuptoare se coace pogacea; turmele sînt bogate, un berbece costînd 35 de aspri, puiul unul singur. Toate vechile datini se păstrează, cu capetele de cerbi şi mînji pe parii cimitirului, cu furtul fetelor, cu bocetele în care se întreabă mortul. Femeile lucrează la cusături, care-i plac prin marea lor varietate: *multiplici acus pictura variis coloribus rudi et ridendo opere elaborata.* Fetele poartă coiful cu pene de păun pe căciuliţa roşie, lărgită sus, de pe care spînzură bani, icoane, bucăţi de sticlă[3].

Clerul grecesc — de Grecii ceilalţi, pe cari se vede că nu i-a frecventat, ca Gerlach, autorul „ziarului", cleric la Internunţiatura imperială, şi alţi Germani preocupaţi de unirea cu ortodoxia — e considerat de cuceritori. În insulele Prinkipo stă Mitrofan, Mitropolitul de Chalke, prieten al Latinilor, a căror societate o doreşte[4]. Faţă de Greci toleranţa e aşa de mare, încît sînt Turci cari nu pleacă pe mare până ce aceşti conlocuitori creştini nu fac binecuvîntarea apelor[5].

Din ţerile vasale vin prinţi cari păstrează toţi ifosul unei inde-

---

[1] Non omnium ingenia inopem ferunt libertatem, nec omnes ita nati sunt ut se regere et suo arbitrio recte uti sciant, maioris ductu atque imperio tanquam adminiculo opus est ut nullum aliqui peccandi finem facturi; p. 93.

[2] P. 7,

[3] Pp. 15-20.

[4] P. 182.

[5] Pp. 125-6. Sînt şi Turci cari se botează.

www.dacoromanica.ro

pendenți pierdute. Astfel, din „țara Sfîntului Gheorghe“ (Georgia), din Mingrelia, unde vremea se trece cu petreceri, beții, furtișaguri, și în biserici, unde regimul de schimb înflorește încă, vine, aducînd șoimi Sultanului, prințul Dadian, odată capturat la beție și pe care regina-l face să scape pe fereastă [1].

Ambasadorii au, firește, o situație specială: bailul, ambasadorul frances, „Laigue“, un Belgian, a cărui limbuție face să-l evite toți, și Vizirul Rustem, pentru că e capabil să spuie Turcilor că fără Franța Carol Quintul și-ar fi făcut întrarea la Constantinopol [2]. Alături de acești diplomați este însă și societatea, pe care o cunoaștem din Gerlach, din Crusius, de Ragusani și Venețieni, ba chiar și de Florentini [3]. Franciscani, cari se întîlnesc și prin insula Prinkipo, servesc pe catolici [4].

Miniștrii străini, în deosebire de dînsul, Busbecq, gata să iea riscul unei compromiteri grave, nu se îngrijesc de captivi, cari vin în transporturi, ca o marfă: pănă la 5-6.000 în fiecare an [5]. Sînt între ei Spanioli, ca acela care a lăsat așa de interesanta poveste a pățaniilor sale [6], ba chiar Germani, Belgieni luați pe cutare vas venețian de pelerini [7].

Trecînd la Turci, călătorul notează marea iubire a acestor suflete bune, care, după exemplul Profetului însuși, îngrijesc de pisici și chiar, de și cînii sînt socotiți ca profani, de cățelele cu pui, cari se ieau la ceartă cu cutare Venețian care chinuiește o pasăre și, în tîrg, dau drumul orăteniilor de vînzare. „Dacă nu li-a dat Dumnezeu minte...“ [8]. Ienicerii, teribilii douăsprezece mii de Ieniceri, sînt prin garnisoane ca să apere pe creștini și Evrei. Gentili, ei se feresc a se presinta cu spatele la oaspete și, ca niște călugări, stau cu mînile la piept, cu ochii la pămînt, sărută haina și oferă flori. Fiecare dar e întovărășit de mulțămită.

În oaste nu se admite nedisciplină; beția e oprită. Mîncările

---

[1] Pp. 120-1.
[2] Pp. 188-90.
[3] P. 126.
[4] P. 181.
[5] P. 93.
[6] Cară de copii din Ungaria; p. 60. V. *Revue Historique* pe 1930: descrierea Spaniolului captiv, pp. 89-98.
[7] Pp. 188-9, 200 și urm. Și lui Busbecq i s'a oferit renegarea.
[8] Pp. 103-5.

www.dacoromanica.ro

scumpe nu se cunosc. Intemperanța e pedepsită. Li ajunge carne de cal, păstrăvi cu pogacea coaptă 'n spuză. Într'un singur cort, douăzeci-treizeci de Ieniceri trăiesc ca niște copii de școală. Soldații pot fi treziți și noaptea, oricînd. Ca să nu fie îmbulzeală, plata se spînzură înaintea corturilor. Cînd se pronunță numele Profetului, capetele se coboară pănă la genunchi. La cuvîntul „Allah" sărută pămîntul. „Dacă-și scarpină capul, cred că au pierdut folosul rugăciunii[1]." Totul e perfect de curat. Jocuri, petreceri nu se pomenesc. „N'am văzut", scrie Busbecq, „nimic mai plăcut ochilor[2]."

Vrednicia omului e ținută în samă. E o „comoară" cel de ispravă, nu ca în Apus, unde, spun Turcii, oamenilor li e mai milă de „cal, cîne și șoim". În ajunul luptei se împart arme vitejilor.

Busbecq a văzut impresionanta scenă a taberei turcești. „Nicio tusă, niciun strănutat, niciun glas, nicio mișcare a capului în lături sau în urmă[3]." A auzit acolo și *cîntecul Turcului mort la Dunăre, care se roagă apoi să meargă cu vestea acasă la dînsul*[4].

El nu uită, dintre categoriile populației turcești, pe dervișul care-și pune piatra pe cap și iea fierul roșu cu mîna, îl pune în gură. Șeful lor merge pe apă, stă în cuptorul încălzit[5].

Dintre fruntașii acestei societăți, ambasadorul lui Ferdinand ni descrie pe Soliman în clipa cînd începe a îmbătrîni. E maiestos ca un Agamemnon, la cei vre-o șaizeci de ani ai săi. E cunoscut ca moderat: nu bea. Dar fața-i e stînsă — *coloris vitium* —, de se crede că are un cancer sau că-i învenințează sîngele cangrena de la picior. E silit a pune roșu pe obraz[6].

Istoria certelor Sultanului cu fiul Baiezid, cu falșul Mustafà se cuprinde pe larg în partea a doua.

Dintre Viziri apar Ahmed, cu fața maiestoasă, care va isprăvi executat, Rustem, Alî, al doilea Vizir.

---

[1] Si vel digito scalpant caput, periisse sibi precationis fructum arbitrantur; p. 157.

[2] Nihil unquam vidi quod iucundius oculis occurreret.

[3] Nulla tussis, nullus screatus, nulla vox, nullus circumacti capitis aut respicientis motus; *ibid.*

[4] P. 147.

[5] P. 197.

[6] P. 59.

www.dacoromanica.ro

În forma atît de aleasă, care a făcut şi succesul traducerilor acestor scrisori, lămuririle sînt, cum se vede, afară, bine înţeles, de această din urmă povestire, mai puţine decît cum era de aşteptat din partea unui spirit aşa de inteligent şi de curios de-a afla.

VI.

Benvenuto Cellini

A vorbi de Benvenuto Cellini e, după atîţia alţii cari s'au ocupat de autobiografia lui, a presinta toată viaţa plină de iniţiativă şi de originalitate, de o varietate înfinită, a Italiei din prima jumătate a secolului al XVI-lea şi, în acelaşi timp, a grupului de curtesani şi artişti strînşi în jurul figurii distinse a regelui Francisc I-iu al Franciei. E a da o schiţă de moravuri deosebit de impresionantă, alături de soluţiile unui clocotitor instinct către realisarea, dincolo de meşteşugul învăţat, a frumuseţii artistice depline şi eterne.

„Viaţa" e o operă de sinceritate, pusă supt adăpostul autorităţii istoricului Benedetto Varchi, „prea-scump amic", la 2 Maiu 1559, ca „o simplă povestire" nerevăzută de alţii [1], „lucru de rînd" *(così bassa cosa)*, al unui „argintar şi sculptor", ajuns la vrîsta de cinzeci şi opt de ani. „A spus curatul adevăr", despre zbuciumata *(travagliata)* lui viaţă.

Îşi arată părinţii: Giovanni d'Andrea di Cristofano şi fata lui Stefano Granacci. E mîndru de neamul său, venit din Ravenna, din Pisa, bogaţi *signorotti*, şi care numără pe un războinic, Luca Cellini. Fratele va servi la „prea-minunatul" Giovanni de'Medici, condottierul „bandelor negre". Bunicul, care ar fi trăit o sută de ani, „se pricepe foarte în arhitectura vremii sale", din care-şi făcuse o meserie. Tatăl e un „filosof", căruia-i place de desemn şi mai ales de musică, pe lîngă talentul de sculptor care-l face să fabrice o oglindă de fildeş, cu cele şapte virtuţi, şi cel de poet. Îl încîntau în special trîmbiţaşii, *i pifferi*, şi ar fi voit să fericească şi pe fiul său cu acest meşteşug. O soră iea pe un sculptor, alta se face călugăriţă. Ciuma-i va strînge tineri pe ai lui, afară de un

---

[1] Semplice discorso della vita mia... Non essendo rilevato e ritocco da altri.

www.dacoromanica.ro

frate ucis într'o ceartă şi pe care-l va răsbuna pumnalul lui Benvenuto. Împrejur o lume care, a doua zi după înfruntările lui Savonarola, nu-şi supraveghiază vorbele şi nu-şi înfrînează gesturile. Un cunoscut vorbeşte aşa cu bătrînul tată al meşterului nostru: „Nene Ioane, cei mai mulţi oameni, cînd îmbătrînesc, nebunesc, ca d-ta“ [1].

Născut la 1500, după optsprezece ani de căsătorie a părinţilor, cari primesc pe băiat ca un dar de la Dumnezeu, — de unde „cel bine venit“: *benvenuto* —, copilul e gata de toate isprăvile. Înainte de a salva la doisprezece ani pe un frate de patrusprezece, el e deprins cu escapadele (la Siena), cu exilul administrativ. Ca să scape de meseria pe care i-o menise tatăl, trimeţîndu-l la Bologna, se apucă de giuvaergerie. Ajunge să capete îngăduinţă pentru ce-i place.

În acest timp ceteşte cîte ceva, prea puţin, cînd viaţa-i scoate înainte o carte. Mai tărziu, în temniţă pentru păcatele de violenţă care-i sînt de toate zilele, el ceteşte în acelaşi timp Biblia şi Cronicile lui Villani. Pentru istorie, de altfel, n'are niciun interes: să vorbească ele, cronicile, de visita Împăratului la Paris!

Cînd începe a vorbi într'aiurea la închisoare în Roma, se spune că i-a venit din cetirea lui Dante [2].

De altfel, Împăratul nu e nimic: „umblă îmbrăcat ca şi mine“ [3]. Războiul lui cu Franţa e o colecţie de „drăcii“ *(diavolerie)* şi Englesii nu sînt decît nişte „diavoli“. Spune într'un loc, vorbind unui demnitar, „că acei de o samă cu mine erau vrednici să vorbească Papilor, Împăraţilor şi regilor celor mari, şi poate era unul pe lume, pe cînd dintre cei ca dînsul treceau zece pe o uşă“ [4]. Numai Margareta de Parma ar fi „o mare princesă“. Papa doar că e bătrîn, dar poate ajunge şi o *pessima bestia,* care-l priveşte „cu ochi de porc“, cu toate că unuia care-l ajutase „îi sărută cu lacrimi picioarele“ la moarte. Cutare cardinal, de Gaddi, e un *cardinaluc-*

---

[1] Maestro Giovanni, la più parte degli uomini, quando egl'invecchiano, insieme con essa vecchiaia impazzano, come avete fatto voi.

[2] Egli hà letto Dante e, in questa grande infermità, gli è venuta questa vagillazione.

[3] Lo Imperadore andava vestito come andavo io.

[4] Che i pari mia erano degni di parlare a Papi, Imperadori e a gran rè, e che delli pari mia n'andano forse uno per mondo, ma delli sua pari n'andavano dieci per uscio.

www.dacoromanica.ro

cio și un biet nebun *(pazzerellino)*. Numai Bembo îi apare „foarte mare în literele sale și în grad superlativ la poesie", cu adausul, ce se putea aștepta, „că din profesia aceasta, a mea, Senioria Sa nu înțelegea nimic pe lume" [1].

Își închipuie cineva cu ce ușurință glumeață se ating toate. Doar Benvenuto e mișcat cînd pleacă de-acasă cu frații, pentru că „se supăraseră pe mamă": „Ce-ar zice, vai!, bătrînii noștri în astă seară !". Cu o doamnă din Neapole vorbește „de lucruri de acelea pe care nu le vinde spițerul". Slobod la gură, califică pe un adversar de „porc, laș *(poltrone)*, măgar".

E darnic în lovituri, pe care le înseamnă fără a le regreta. Unuia-i aruncă în așa fel cu piatra, încît Papa ordonă să-l spînzure. La o ceartă, „împunge (pe dușman) drept supt ureche, dîndu-i numai două lovituri, și la a doua mi-a căzut mort din mînă, ceia ce nu mi-a fost gîndul" [2]. Altuia, „dînd cu spada prin ziduri", îi strigă: „Pe toți o să vă ucid". Cînd un hangiu îl ofensează, Benvenuto nu doarme, întrebîndu-se ce să facă: să ardă casa, să-i ucidă patru cai buni? Isprăvește prin a-i tăia patru paturi. Urmărit de *bargello* la Roma, strigă: „Ori fug viu ori mă prind mort" *(O vivo fuggo o morte preso)*. Lui Michelangelo se laudă că i-a dat un așa pumn în nas că l-a simțit muindu-se, cu os cu tot, *come se fosse stato un cialdo*, „și, cît va trăi, o să rămîie așa însemnat de mine". Altul „cade ca mort" pentru un pumn în tîmplă. Strigă: „cine din voi iese din prăvălie, celalt să alerge după duhovnic, fiindcă medicul nu va mai avea ce-i face". Cine nu vrea să-i fie garant e străpuns. Împărțind lovituri de pumnal pănă cade, el se luptă cu patru, cinci. Stîlcește pe Spaniolii cari-și rîd de Florentini. Pe iubita lui, Pentesilea, pe care, de altfel, o cedează odată, cată s'o ucidă, cu un rival al lui, și, cînd ea moare de moarte bună, el vede în aceasta pedeapsa lui Dumnezeu. E mai blînd cu „mica sălbatecă *(salvatichella)* tăcută de Ioana, iute la mers, cu gene lungi" *(accigliata negli ochi)*, pe care o dă mătușii, înzestrînd-o.

E foarte superstițios. Crede în necromanție și, cu un preot care „știa binișor latinește și grecește", merge, noaptea, la Coloseu, unde vede „legiuni de diavoli, de era plin tot Coloseul".

[1] Era grandissimo nelle sue lettere e nella poesia in superlativo grado, ma di questa mia professione Sua Signoria non intendeva nulla al mondo.

[2] Lo punsi appunto sotto l'orecchio e quivi raffermai due colpi soli, che al secondo mi cadde morto di mano; qual non fù mai mia intenzione.

www.dacoromanica.ro

O vanitate fără pereche îl stăpînește. Cînd toarnă frumoasa statuie a lui Perseu, nu uită să spuie că, în prezența Marelui-Duce de Toscana, ascuns, și în așteptarea solilor cu felicitări de la vice-regele Siciliei, îl copleșiau sonetele, versurile studenților din Pisa. Din toate manifestările de ocrotire dumnezeiască, spune el, „mi-a rămas o aureolă pe cap“ — *mi restò uno splendore sopra il capo mio* —, care se vede dimineața două ceasuri și mai ales cînd cade roua pe iarbă ori în amurg[1]“.

În ce privește arta lui, el vede un singur izvor, natura. „N'avem alte cărți care să ne învețe arta decît naturalul[2].“ Totuși meșterul de argintărie, de „prea-frumoasa artă a smaltului“, de statui e încredințat, după ce a văzut anume opere de sculptură antică: „Laocoon, Cleopatra, Venus, Comod, *La Zingana,* Apolon“, că e mare deosebire între antici și bieții moderni[3]. Și la Florența, în Pisa, cu *cassoni* de marmură, cată urme antice, de și „mult inferioare celor din Roma“, pe care le studiază, în același timp cînd încearcă etimologii latine și cetește pe Vitruviu.

Ambiția-i e să fie „unic în profesiunea sa“ și mărturisește că primele lui lucrări în metal prețios i s'au părut „importante și frumoase“. Refusă lui Francisc I-iu anumite opere care-i par nedemne de geniul său: „Maiestatea Sa m'a chemat din Italia ca să fac opere care să se înfățișeze bine și, dacă Maiestatea Sa îmi poruncește contrariul, nu m'ar lăsa inima s'o fac[4].“

Pe Michelangelo, coleg cu dînsul la Masaccio, îl socoate „cel mai plăcut și mai real *(carnale)* din cei ce au fost pe lume“, „prea-escelent sculptor și pictor“, „faimosul“, „marele“, „prea-divinul“, mai ales în primele opere. Cu minunatul *(mirabile)* Lionardo, rivalul său, ei fac „școala lumii“. Benvenuto spune Marelui Duce Cosimo: „În piatră sînt operele marelui Donatello și ale minunatului *(maraviglioso)* Michelangelo, cari au fost cei doi mai

---

[1] Molto meglio si vede quando l'erbetta ha adosso quella molle rugiada.“ Expresia e pitorească tot așa ca atunci cînd descrie o noapte cu stele: „egli era uno stellato che faceva un chiarore grandissimo“.

[2] Non abbiamo altri libri che c'insegnin l'arte che il naturale.

[3] Tutto quello egli aveva veduto di noi moderni era molto discosto dal ben fare degli antichi.

[4] S. M. m'aveva fatto venir d'Italia perchè io gli facessi dell'opera che stessin bene e che, se S. M. mi commandasse in contrario, a me non comporteria l'anima mai di farle.

www.dacoromanica.ro

mari oameni de la antici încoace". Cînd creiază Neptunul său, el spune că va face imposibilul ca să învingă, „chiar dacă ar fi acel mare Michelangelo Buonarotti, de la care, şi niciodată de la altul, am învăţat tot ceia ce ştiu". Dintre sculptori, nu-i place Bandinello, „presumţios şi ignorant", preferindu-i pe Sansovino, afară de trufia şi a acestuia: „Sansovino n'a încetat să tot vorbească de marile sale isprăvi, vorbind de rău pe Michelangelo şi pe toţi cei ce se ocupau cu o artă ca aceasta, lăudîndu-se numai pe sine". E silit a-i zice: „Acei oameni de talent cari fac opere frumoase şi bune se cunosc mai bine cînd sînt lăudaţi de alţii decît să se laude aşa de sigur ei înşii"[1]. De altfel Bandinello a murit de ciudă pentru triumful lui Perseu.

A cunoscut pe un Pietro Torrigiani, care chema la el, în Anglia, pe Florentini. „Om foarte îndrăzneţ, avea mai mult aierul unui mare soldat decît al unui sculptor, mai ales cu gesturile sale grozave *(mirabili)* şi cu glasul său sonor, cu o strîngere de sprîncene de să sperie pe orice om de ispravă *(da qual cosa)*, şi zilnic vorbia de vitejiile sale cu bestiile acelea de Englesi". Un anume Firenzola îi pare mai curînd „straşnic meşter în arme decît în meşteşugul argintarului". A avut ca rival fericit pe un Ammanati. În Franţa află urmele unui Antonio da San-Gallo, concurenţa unui Squazzella, unui Primaticcio, unui Giovanni Buonaccorso şi ajutorul unui Rosso, pe lîngă al lui Alamanni. Pictura nu-l interesează prea mult, dar înseamnă numele „prea-excelentului pictor Raffaele din Urbino".

Nu-l interesează lumea largă, pentru ea însăşi. Pomeneşte însă de frumuseţile oraşului Zürich, „curat ca un giuvaier", şi se interesează de caii turci ai Papei Clement, „cei mai frumoşi ce au venit vre-odată în creştinătate", de frumoase pumnale turceşti, şi are lîngă el pe un tînăr spadasin grec; cunoaşte şi pe Sienesul Girolamo Mazzetti, care „a fost multă vreme în Turcia". Dar înprejurările unei vieţi tumultuoase, agitate, dese ori stropite cu sînge, îl fac să umble, după mîntuire, plată multă şi glorie, pe atîtea meleaguri.

[1] Il Sansovino non aveva mai restato di cicalare delle sue gran prove, dicendo male di Michelangelo et di tutti quelli che facevano tal arte, solo lodando se stesso a maraviglia... Quei virtuosi che fanno le opere belle e buone si conoscono molto meglio quando sono lodati da altri che a lodarsi così sicuramente da lor medesimi.

www.dacoromanica.ro

La Roma, artilerist, se laudă că a fost în grupul celor cari, la asediul cetății sacre, au ucis pe contabilul de Bourbon. În această „infernalitate crudă" el însuși, căpitan, a rănit pe prințul de Orange. Dar mîndrul apărător ajunge la temniță, unde, ce e drept, îl cercetează nobili romani. Pentru că trage suspecte gloanțe în porumbeii de pe casa cardinalului Sforza, e dus legat la Tor di Nona, de unde, rechemat ca pentru moarte, e adus ca să între iar la închisoare în Castel Sant' Angelo, unde doar visiunea unui înger îl oprește de la sinucidere. „Îmi muriau dinții în gură." Ca distracție face icoane pe pereți, pănă ce-l aruncă în „adăpostul ultim al celui mort de foame". „Dorește în vis doar de sfera soarelui." Face versuri, își descopere aureola în jurul capului, pănă-l scapă cardinalul de Este. Ajunge a se gîndi la pelerinagiul la Locurile Sfinte.

În Franța, unde se duce cu un ceasornicar, ucigînd un hangiu în cale, el e adăpostit la Fontainebleau, apoi la Tour de Nesle, a lui Petru Strozzi, unde se apără contra lui Villeroy și Marmagne. Îl cercetează aici, nu numai cardinalul de Ferrara, care-i zice: *mon ami,* cu regele și regina Navarei, dar regele însuși, cu Madame d'Étampes, Gabriela, iubita lui, cu cardinalul de Lorena, cu Delfinul și soția lui, cu Guido Guidi, episcopul de Pavia și Alamanni.

Și aici are aceleași apucături. Amenință cu moartea pe cine discută ce face el [1]: îl „ucide ca pe un cîne". Silește pe amantul preferat al Caterinei lui s'o iea, fiindcă altfel „cu spada-i dă mațele afară". Dacă Bandinello n'ar fi fost călare, cu un copil de zece ani lîngă el, l-ar fi ucis. Cînd Gabriela [2] trimete pe cineva să-i iea locul la Tour de Nesle, îl gonește cu sabia. Are pioasa dorință de „a-și ucide toți dușmanii, dacă Dumnezeu se îndură să-și isprăvească opera [3]".

Se iea chiar la ceartă cu atotputernica Gabriela, „femeia blăstămată, născută, aș zice, pentru ruina lumii" [4], și cu amicul ei ami-

---

[1] Vi dico così che, se io sento mai in modo nessuno che voi parliate di questa mia opera, io subito v'ammazzerò come un cane.

[2] Spune că aceasta avea „alcune acque ordorifere e mirabili, le quali gli facevano tirar la pelle, cosa per l'addietro non mai usata in Francia".

[3] Se Iddio mi dà tanto di grazia che io finisca la mia opera, spero con quella di ammazzare tutti i miei nemici.

[4] Essendo nata questa maladetta donna quasi per la rovina del mondo.

www.dacoromanica.ro

ralul, o „bestie". Ajunge să-şi rîdă de pretenţiile artistice ale Francesilor[1]. „La franciosa natura" ajunge ceva vrednic de ură pentru dînsul.

Mînia contra tuturora îl va readuce în Italia, la Florenţa, chiar la Pierluigi, apoi la Cosimo, depărtîndu-se numai, un timp, de frica intrigilor, la Ferrara şi la Veneţia, unde cunoaşte şi pe Tiziano. Şi aici însă caracterul lui îl duce la gesturi de o violenţă cu care se laudă. Marea Ducesă, supărată că i-a preţuit rău nişte pietre scumpe, nu-l lasă a trece prin apartamentele ei, şi el îi refusă o statuie. Iar ducelui îi spune aşa: „Excelenţa Voastră ar găsi nesfîrşiţi oameni cari să-i ştie face cetăţi şi palate, dar un Perseu nu va găsi pe lume om care să-l poată face[2]".

Îl chemau din nou în Franţa, pentru monumentul regelui Henric al II-lea, dar acuma, la 1562, era prea obosit şi desgustat la moşia lui ca să mai încerce o aventură artistică. Şi, mai ales, nu mai putea să dea nimănui un pumn bun şi o meşteră lovitură de pumnal.

Îşi încheie viaţa la 1571. N. Iorga.

Note din Toppeltin.

Toppeltin din Mediaş e un interesant tip ardelean de la sfîrşitul secolului al XVII-ea, care a trăit mulţi ani între străini, sîind la Florenţa, la Veneţia, unde a văzut jocuri navale cu 40.000 de oameni la podul Sf. Barbare, a străbătut bibliotecile, a privit statuile, a adunat o largă erudiţie, antică, medievală, pentru a dovedi că Saşii, *Deutschen*, sînt Daci. Scrie pentru Francesi, în limba cărora i se închină, de un R. Fort, versuri, şi pentru Spanioli. Spirit curios, pe care-l atrage îmbrăcămintea, tunsoarea, coafura, obiceiurile, viaţa ţigănească, etc. E pentru vremea lui un om din Apus.

În cartea lui Toppeltin izvor al Costineştilor, *Origines et occasus Transylvanorum*, ed. Viena, 1762, se dă explicaţia cea bună numelui Secuilor: „a sedibus regionis, id est districtus, se

[1] I quali si pretendevano i più valent' uomini del mondo di tal professione.

[2] S. Ecc. troverebbe infiniti uomini che gli saprieno far delle città e palazzi, ma che de' Persei leii non troverebbe forse uomo al mondo che gliene sapesse fare un tale.

www.dacoromanica.ro

appellari voluerunt et *Szec-helyi* (hungarico vocabulo) sunt nominati, a sedium videlicet vel districtus occupatione".

Toppeltin vorbeşte despre limba noastră şi literele ei. El adauge, într'un pasagiu care n'a fost observat, că numele şi valoarea acestor litere le are de la diacul lui Constantin-Vodă Şerban, pribeag prin Ungaria; „a Gabriele Nune[1], viro egregio, qui Constantinum Voyvodam anno 1658 in suo exilio pro scriba comitabatur" (p. 72).

Se observă şi obiceiul românesc de a umbla în Ardeal, cu capul gol, în semn de doliu, p. 81. Ştie de o statuie fără cap a lui Decebal la Alba-Iulia, *ibid.* Despre postavul adus din Belgia, Anglia şi Italia, p. 90.

În istoria provinciei ardelene, care începe de la Ludovic-cel-Mare, Toppeltin atinge ce i-au spus înaintaşii despre lupta de la Poarta-de-fier a lui Hunyadi (p. 146). Lui Vlad Dracul i se spune exact aşa: „Dracul" (p. 151). Se reproduce jurămîntul Sultanului Soliman. Fără ură se vorbeşte de biruinţa lui Mihai Viteazul în Ardeal (p. 221). Zugrăvindu-se mai larg lucrurile din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, expunerea se opreşte la moartea lui Ioan Kemény.

Avem a face şi cu un spirit critic.

El atacă pe cei al căror merit e numai că „vin din rinichii lui Nemrod", pe cei ce copie în scris pe scriitorii latini. I se pare reprobabilă tendinţa care nu vede nimic bun decît în trecut: şi naţiilor li se cere a se coborî din barbari! Îşi rîde de marea, continua beţie a conaţionalilor săi, cari cer şi musică.

Nu înţeleg cum acest scriitor fantastic n'a trezit mai mult interes, la Saşi, dar şi la orice cercetător al acestor regiuni. Supt atîtea raporturi el dă lucruri nouă. Îl vedem indignat contra negustorilor greci şi orientali cari storc ţara *(felicissimam mercaturam Graeci et orientales hinc percipiunt; patrimonia nostra expilando vagantur impune, versanturque media inter regni arcana;* p. 103). Nu se cunoştea de aiurea bogăţia negustorului armean din Persia, Iacob, care spunea la bătrîneţă Sasului nostru că a făcut comori în Ardeal *(Iacobus Armenius, Persa, qui in ista negociatione consenuerat, aliquando secretior mihi fassus est immensos se in Transsylvania thesauros lucratum esse;*

[1] Neniul?

www.dacoromanica.ro

ibid.). Pieptănătura Romînilor e pusă alături cu a Clujencelor, în opoziție cu aceia care-i pare urîtă, a Brașovencelor, și originea e căutată în descripția, dată de Vincent de Beauvais, a pieptănăturii Tătăroaicelor *(ibid.)*.

Două pagini sînt consacrate îmbrăcăminții Romînilor din Ardeal (cap. XIV). Se recurge la izvoare antice.

Se relevă bocitoare și la Sași (pp. 111-2).

Poate că pentru întâia oară se scriau capitole de folklore comparat, legîndu-se împreună antichitatea cu vremile noi.

E vorba și de surguciuri, de blănile de lup ale ostașilor.

N. Iorga.

Cîteva documente privitoare la mănăstirile românești

Știrile documentare pe care le-am cules dintr'o serie de hrisoave vechi pe care le avea părintele arhimandrit Eftimie Obrocea din mănăstirea Ciolanu amintesc de existența a încă două mănăstiri în fostul județ al Săcuienilor, care se afla între Prahova și Buzău. Documentele pe care le-am cetit, și am scos copie după ele, nu se știe unde vor fi acum, întru cît părintele Eftimie a plecat la Sf. Munte, unde a murit.

Am cercetat atunci opt hrisoave privitoare la schitul Vîrful Pietrei și două privitoare la schitul Apșoara din județul Săcuienilor. Din cele opt privitoare la schitul Vârful Pietrii, cel mai vechiu se găsește astăzi la mănăstirea Ciolanu; celelalte însă nu știu unde vor fi.

În Dicționariul geografic al județului Prahova este amintită numirea Vîrful Pietrei în comuna Teișani, plaiul Teleajen (p. 320). De asemenea Vîrful Pietrei este o culme pe dealul Vlădanu, în comuna Provița-de-Jos, plaiul Prahova, vîrf format numai din piatră *(ibid.,* p. 634). În sfîrșit mai este o localitate Vîrful Pietrei în comuna Apostolache, plasa Podgoria, unde se află multă piatră *(ibid.,* p. 634).

Socotesc că schitul Vîrful Pietrei a fost în această ultimă localitate din comuna Apostolache, întru cît aici era altă dată județul Săcuienilor.

www.dacoromanica.ro

A. *Schitul Vîrful Pietrei.*

Acest schit exista în prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Cel mai vechiu document, — destul de rău păstrat, — este din anul 7187 (1679), 20 August, dat de Şerban Cantacuzino (1678-88). Conţinutul acestui document este următorul:

1.

Milostiiu bojiiu Io Şerban Voevod... davat gvmi sie povelenie gvmi sfintei şi dumnezăeşti mănăstiri ce să cheamă Vîrful Pietrii ot sud Saac., unde iaste hramul S[fin]ţil[or] Arhangheli Mihail i Gavriil şi egumenu[lui] p... [N]ectarie, ca să fie sfintei mănăstiri doi oameni streini poslușnici [în] pace de bir, de taleri, de miiare, cu čaar[ă] de g[ă]leată cu fîn, de..., de podvozi, de mertic, de conac (?), de zah[erele]..., de cară, de oae, de bir, de | ... iliș i de toate dăjdiile şi orănduelile cîte ar ieşi din Vistieria Dom[niei] Meal[e] preste an, de nimenea bîntuială să n[u] aibă... însă să fie oameni streini, feriţ de bir şi făr [de da]re. Pentru că m'am milostivit D[omnia Mea] de i-am ertat poslușnici toţi pă cari di... (două rînduri şterse sau rupte). Şi voi, toate sl[ugile] Domniei Meale, veri cari cu ce slujbă [veţi] umbla într'acel judeţ, de veţi vedea cartea Domniei Meale, iar voi foarte vă feriţi de aceşti doi poslușnici, că cine să va ispiti a le face vre o bîntuială, veri de ce, acela om să ştie că mare certare va păţi din partea Domnii Meale. I saam receh gvami.

(Semnătura Domnului.) Avg. 20, 7187.

Schitul Vîrful Pietrei se bucura deci în 1679 de dreptul de a avea doi poslușnici, oameni străini, cărora Şerban-Vodă li dă scutiri însemnate.

Hrisoavele celelalte sînt ceva mai noi. Astfel, peste nouăzeci şi şase de ani avem altul, dat de Alexandru Ipsilanti la 5 Maiu 1775. Cuprinsul acestui hrisov este următorul:

2.

Milostiiu bojiiu Io Alexandru Ipsilante Voevod, gspodar zemlia vlaşcoi, dat-am Domnia Mea sfintei şi dumnezeieşti biserici ce să numeşte schitul Vârful Pietrii din sud Saac unde să cinsteşte şi să prăznueşte hramul Sfinţilor Marilor Voevozi Mihail şi Gavriil, care fiind biserică săracă şi neavînd niciun alt ajutor, m'am milostivit Domnia Mea şi i-am dat să aibă a ţinea doi oameni

www.dacoromanica.ro

străini pentru poslușania și ajutorul schitului, la ce ar avea trebuință, care să fie în pace și iertați de toate dăjdiile și orînduielile, veri cîte ar ieși de la Vistieria Domniei Meale preste an în țară, de niciunele val sau bîntuială să nu aibă. Așijderea să aibă a scuti drepte bucatele schitului și vinul de vinăriciu. Pentru că această milă, fiindcă au avut-o și de la alții mai înainte trecuți frați Domni, după cum ne adeverim Domnia Mea și din scrisoarea Domniei Sale Grigorie Alexandru Voevod ot leat 1769, drept aceia și Domnia Mea am întărit ca să aibă a ținea această milă întocmai și nestrămutat spre a fi sfîntului lăcaș de întărire, iar Domniei Mele și părinților Domniei Mele veșnică pomenire. Pentru care poruncim Domnia Mea și dumnealor dregătorilor ce veți fi rînduiți cu orice trebi domnești, de ceia ce să coprinde mai sus sfîntului schit întru nimic supărare să nu-i faceți. Că așa iaste porunca Domniei Meale.

(Semnătura.) (Pecete.) Leat 1775, Maiu 15.

Se vede din acest document că și Domnii următori lui Șerban Cantacuzino au dat hrisoavele lor de milă pentru schitul Vîrful Pietrei. Cam același lucru confirmă, cu unsprezece ani mai tărziu, Domnul Țerii-Românești Mihail Constantin Suțu (1783-6), prin hrisovul său cu data de 15 Octombre 1784, al cărui conținut, de și nu diferă aproape de loc de acela al lui Alexandru Ipsilanti, îl dăm totuși în întregime.

Milostiiu bojiiu Io Mihail Constantin Suțu Voevod, gospod. zemli vlașcoi, dat-am Domnia Mea sfintei și dumnezăeștii biserici ce să numește schitul Vîrful Pietrii, unde să cinstește și să prăznuiește hramul sfinților și mai marilor Voevozi Mihail și Gavriil, care fiind biserică săracă și ne mai avînd de nicăiri alt ajutor, m'am milostivit Domnia Mea și i-am dat ca să aibă ajutoriu doi oameni streini pentru poslușania și ajutorul schitului, la ce va avea trebuință, cari să fie în pace, și ertare de toate dăjdiile și orînduielile, vericare ar eși de la Vistieria Domniei Meale preste an în țară, de niciunele val sau bîntuială să nu aibă. Așijderea să aibă a scuti de vinăriciu și drepte bucatele schitului. Pentru că această milă fiindcă au avut-o și de la alții mai d'inainte trecuți frați Domni, după cum ne adeverim Domnia Mea din partea Domniei Sale fratelui Alexandru Ipsilante Voevod, precum acum și Domnia Mea am întărit ca să aibă a ținea această milă întocmai

www.dacoromanica.ro

şi nestrămutat, spre a fi sfăntului lăcaş de întărire, iar Domniei Mele şi părinţilor Domniei Mele veşnică pomenire. Pentru care poruncim Domnia Mea şi dumnealor dregătorilor ce veţi fi rînduiţi cu orice trebi domneşti de ceia ce să coprinde mai sus sfîntului schit întru nimic supărare să nu-i faceţi. Că aşa este porunca Domniei Mele. 1784, Octomvrie 15.

(Semnătura.) (Pecete.)

Mihai Constantin Suţu a domnit de trei ori în Ţara-Românească şi odată în Moldova. În a doua Domnie a lui, între anii 1791 şi 1793, el dă un nou hrisov de întărire a daniilor făcute de predecesorii săi, cum şi de către el în prima Domnie. Hrisovul acesta din a doua Domnie are următorul conţinut:

4.

Milostieiu bojieiu Io Mihail Constantin Suţu Voevod, gospodar zemlie vlaşcoi, dat-am Domnia Mea sfintei şi dumnezeeştii biserici ce să numeşte schitul Pietrii ot Sud Saac, unde să cinsteşte şi să prăznuieşte hramul sfinţilor şi mai mari[lor] Voevozi Mihail şi Gavriil, care, fiind biserică săracă şi neavînd de nicăeri alt ajutoriu, au avut milă, atât prin cărţile altor fraţi Domni de mai înainte, cît şi prin cartea Domniei Mele din ceailaltă Domnie, a ţinea poslușnici doi oameni streini pentru poslușania şi ajutorul schitului, la ce ar avea trebuinţă, care să fie în pace şi ertaţi de toate dăjdiile şi orînduielile... vericîte ar eşi de la Vistieria Domniei Mele pe an în ţară, de toate să fie nesupăraţi. Aşişderea să aibă a scuti de vinăriciu, precum şi bucatele schitului. Drept aceia ne-am milostivit Domnia Mea şi acum, şi am înoit această milă ca să se păzească întocmai şi nestrămutat, spre a fi sfîntului lăcaş de întărire, iar Domniei Mele şi părinţilor Domniei Mele veşnică pomenire. Pentru care poruncim Domnia Mea dumnealor ispravnicilor ai Domniei şi altor dregători şi zapcii, nimeni întru nimic supărare sfîntului schit peste cartea Domniei Mele să nu faceţi. Că aceasta este porunca Domnii Mele. I saam receh gvami.

(Semnătura.) (Pecete.) 1792, Martie 5.

Alexandru Moruzi, în a doua Domnie a lui, dintre anii 1799 şi 1801, dă şi el hrisov pentru schitul Vîrful Pietrei. Cuprinsul hrisovului este acesta:

www.dacoromanica.ro

5.

Milostieiu bojieiu Io Alexandru Costantin Moruzî Voevod, gosp. zemli vlaşcoi, dat-am Domniea Mea sfintei şi dumnezeeşti biserici ce să numeşte schitul Vîrful Pietrii ot sud Saac, unde să cinsteşte şi să prăznueşte hramul sfinţilor şi marilor Voevozi Mihail şi Gavriil, care fiind biserică săracă şi neavînd de nicăeri ajutor, au avut milă de la fraţii Domni de mai nainte, precum din cărţile ce le-am văzut nepliroforisite..., ca să scutească drepte bucatele schitului de vinăriciu i dijmărit. Drept aceia şi Domnia Mea ne-am milostivit a-l dărui [şi am] înoit această milă, ca să i se păzească întocmai, şi poruncim dregătorilor ce veţi fi orînduiţi, nimic vre o supărare să nu faceţi. Că aşa este porunca Domniei Mele. I s[am] r[eč] gv[mi].

(Semnătura.) (Pecete.) 1799, Noiemvrie 9.

Şi mai multe foloase cîştigă schitul după această dată. În prima Domnie, Constantin Alexandru Ipsilanti (1802-1806) dă schitului Vîrful Pietrei următorul hrisov:

6.

Milostieiu bojieiu Io Constantin Alexandru Ipsilante Voevod, gospodar zem. vlaşcoi, dat-am domneasca noastră carte sfintei şi dumnezeeştii biserici ce să numeşte schitul Vîrful Pietrii ot sud Saac în care să cinsteşte şi să prăznueşte hramul sfinţilor şi mai marilor Voevozi Mihail i Gavriil ca să aibă a ţinea... 2 oameni streini pentru poslușanie şi ajutor schitului la verice trebuinţă, cărora să li se dea şi pecetluituri trei poli de la Vistieria Domniei Mele după orînduială, spre a fi în pace şi apărare de toată dajdia şi orînduelele, vericare ar eşi peste an în ţară. Aşişderea să aibă a stăpîni şi drepte bucatele schitului, însă stupii i rîmătorii dă dijmăritu şi vinul de vinăriciu. Pentru că această milă a avut-o mai înainte schitul atît de la alţi luminaţi Domni de mai nainte, cît şi de la Măria Sa părintele Domniei Mele, precum din cartea Măriei Sale Alexandru Ipsilante dată ei, după ce o văzu Domnia Mea, cu leat 1775, m'am îndestulat. Drept aceia poruncim la toţi cîţi se cuvin, întru nimic supărare să nu faceţi peste cele ce să coprind mai sus. Că aşa este porunca Domniei Meale. I s[am] r[eč] gv[mi].

(Semnătura.) (Pecete.) 1805, Sept. 28.

www.dacoromanica.ro

În sfîrșit Ion Gheorghe Caragea a dat aceleași milostenii schitului Vîrful Pietrei. Am găsit de la el două hrisoave. Cel d'intăiu este din anul 1813, 26 Maiu, și al doilea din 1814, Septembre 22.

7.

Milostieiu bojieiu Io Ioan Gheorghe Caragea Voevod i gospodar zemli vlașcoi, dat-am domneasca noastră carte sfintei și dumnezeești biserici ce să numește Vîrful Pietri din sud Saac, unde să cinstește și să prăznuește hramul sfinților și mai marilor Voevozi Mihail și Gavriil, ca să aibă a ținea 2 oameni streini pentru poslușania și ajutorul schitului la ce ar avea trebuință, cărora să li se dea și pecetluituri 3 poli de la Vistieria Domniei Mele, după orînduială, spre a fi în pace și apărați de toate dăjdiile și orînduelile, vericîte ar eși peste an în țară. Așișderea să aibă a scuti și drepte bucatele schitului, însă stupii i rîmătorii de dijmărit i vinul de vinăriciu. Pentru că această milă a avut-o sfîntul schit, atît de la alți luminați Domni de mai înainte, cît și de la Domnia Sa fratele Costandin Voevod Ipsilante, pentru care din cartea domnească ce o văzui Domnia Mea cu leat 1805, Sept. 28, ne-am îndestulat. Drept aceia poruncim la toți cîți se cuvine întru nimic supărare să nu faceți peste cele ce să coprind mai sus. Că așa este porunca Domniei Mele. I s[am] r[eč] gsdvam[i].

(Semnătura.) (Pecete.) 1813, Maiu 26.

Milost. bojiiu Io Ion Gheorghe Caragea Voevod, gospodar zem. vlașcoi, dat-am domneasca noastră carte sfintei și dumnezeești biserici ce să numește schitul Vîrful Pietri din sud Saac, unde să cinstește și să prăznuește hramul sfinților și mai marilor Voevozi Mihail și Gavriil, ca să aibă a scuti drepte oile sale de oerit: vericîte va fi avînd, să fie apărate. Așișderea să aibă a lua și cîte cincizeci de bolovani sare de la ocna Slănicu[lui], cînd să dau la vreme și altor mănăstiri, fiindcă, acest sfînt schit aflîndu-se în stare proastă și căzîndu-se a fi ajutat, după pliroforia ce prin anafora ni s'au dat de către dumnealui Vel Logofăt de Țara-de-Jos, și-au făcut Domnia Mea această milă ca să fie sfîntului schit ajutor și întemeere. Drept aceia poruncim la toți cîți se cuvin întru nimic supărare să nu faceți, că așa este porunca Domniei Mele pe care o rînduim.

(Semnătura.) (Pecete.) 1814, Sept. 22.

* * *

www.dacoromanica.ro

Schitul Vîrful Pietrei a fost, probabil, în ținutul comunei Apostolachi din jud. Prahova de astăzi. În această comună în adevăr a fost pe vremuri un schit anume schitul Apostolachi, metoh al mănăstirii Slobozia din județul Ialomița, închinată mănăstirii Dochiariul din muntele Athos. Schitul acesta a fost făcut de Comisul Apostolachi, în anul 7103 (1595), în vremea cînd în Țara-Românească stăpînià Mihai Viteazul. Schitul Comisului Apostolachi este astăzi biserică de mir.

Inscripția din această biserică pare a lămuri întru cîtva problema noastră. Ea sună astfel:

„Această sfântă mănăstire din vechime pe numirea moșiei ce se numește Măstănești se află zidită din temelie de răposatul întru fericire Comisul Apostolache și de Voichița, soția sa, la leatul dovedit pe pragul ușei bisericii 7103, iar închinată la sfânta mănăstire Dohiar din Sfînta Agora se dovedește după hrisovul lui Mafteiu Basarab Voevod, la leatul 7160, prin care arată că închină această sfîntă mănăstire cu tot venitul ei la Dohiariul, unde este hramul Sfinților Voevozi, iar acum, în zilele prea-înălțatului nostru Domn Barbu Dimitrie Știrbei Voevod, s'au preînoit prin osîrdia, osteneala și cu toată cheltuiala Sfinției Sale părintelui Ghermano ermonah Ploeșteanul, aflîndu-se năstavnic la acest sfînt lăcaș, păstrîndu-se numai zidăria cea titoricească, fiind neclintită nicăiri, iar turlele cîte trele și acoperișul, tîmpla, zugrăvitul și cu toate ale ei podoabe din lăuntru și afară s'au făcut din nou, asemenea și clopotnița, aflîndu-se toate în cea mai proastă stare; și acestea toate s'au făcut cînd se afla egumen la Slobozia Sfinția Sa părintele Gavriil arhimandrit, la anul de la Hristos 1850, luna Avgust" *(Dicț. geografic al județului Prahova*, pp. 24-25).

Nu putem precisa cu totul dacă schitul Vîrful Pietrei este unul și același cu metohul Comisului Apostolache. Comuna de azi se întinde însă pe dealurile Măstănești, Vîrful Pietrei și Vîrful Stânii. Dar, dacă ținem samă de inscripția de mai sus, în care e vorba de biserica făcută de Ghermanò în vremea lui Barbu Știrbei, *„peste zidăria cea titoricească"*, precum și de hrisovul lui Carageà din 1814, în care se spune că face milă pentru sfîntul schit, pentru ajutor și *întemeiere,* putem admite că biserica de astăzi din Apostolachi este fostul schit al Vîrfului Pietrei; schitul probabil a fost zidit de Comisul Apostolachi la 7103 (1595). La 1652 (7160) a fost închinat împreună cu mănăstirea Slobozia Ialomiței, de care depindea, mănăstirii Dochiariul. La 1679 a primit dania de la Șerban Cantacuzino, iar la 1814 era „în stare proastă", avînd nevoie

www.dacoromanica.ro

de „*ajutor*“ și „*întemeiere*“. Supt Barbu Știrbei (1849-56) s'a refăcut, transformîndu-se în biserică de mir.

Nu este exclusă însă nici ipotesa că Schitul Vîrful Pietrei a fost cu totul altul decît schitul Apostolachi, din comuna cu același nume.

* * *

B. *Schitul Apșoara.*

În „Dicționariul Geografic al Județului Buzău“ este arătat numele Apșoarele dat unei păduri a Statului din comuna Tisău, cătunul Strejeni, — în suprafață de 180 ha., — ca făcînd parte din marea moșie a Bradului.

Nicio îndoială nu poate fi că pe Valea Tisăului, în apropiere de Ciolanu, va fi fost acest schit, despre care pomenesc două hrisoave domnești: unul de la Ioan Carageà, cu data de 1813, Iunie 13, și altul de la Alexandru Nicolae Suțu, Domn a treia oară în Muntenia, între 1818 și 1821, cu data 1819, Septembre 13.

În hrisovul lui Carageà se amintește și de alt hrisov dat de Constantin Ipsilanti, în prima Domnie a lui (1802-1806), tot pentru același schit.

Cuprinsul documentului lui Carageà este următorul:

Milosteiu bojieu Io Ioan Gheorghe Caragea Voevod, gosp. zem. vlahiscoi. Dat-am domneasca noastră carte sfîntului schit ce să numește Apșoara din plaiul Bîsca, sud Saac, unde lăcuesc doisprezece părinți călugărași ca să aibă milă de la Domnia Mea să scutească stupii i rîmătorii de dijmărit și vitele de boi i vaci pentru tainaturi, însă drepte bucate ale schitului, pentru că, schitul aflîndu-se în plaiu și între pietre, unde nici roduri ale pămîntului de hrană omenească nu să pot face, au avut această milă de la Domnia Sa fratele Costandin Voevod Ipsilante, precum din cartea Domniei Sale ce o văzui cu leat 1803, Noemvre 8, ne-am adeverit, iar acum, după jalba de rugăciune ce au dat Domniei Mele călugărașii de la acest schit cerînd a li să mai adăoga oareșcare ajutoriu de milă, aflîndu-să cu totul lipsiți, pliroforisindu-ne Domnia Mea din anaforaua dumnealui Vel Logofăt de Țara-de-Jos că în adevăr este foarte sărac și făr de niciun fel de venit, trăind numai cu ajutorul creștinilor, ne-am milostivit și nu numai le-am înoit mila ce au avut-o, ci încă le-am mai adăogat și această milă: să aibă a scuti vinul ce-l va face în dreaptă via schitului de vinăriciu și cincizeci oi de oerit și pă tot anul să aibă a lua cîte zece bolo-

www.dacoromanica.ro

vani sare de la Ocna Slănicului, cum și cîte t[aleri] șaizeci pă fieștecare an din vama Vălenilor, pentru douăsprece cojoace dă trebuința părinților călugărași. Pentru care poruncim Domnia Mea vouă, slujbașilor dijmari i vinăriceri, cum și celor ce veți fi orînduiți după oareșcareva vite de tainaturi, ca întru nimic supărare să nu faceți schitului pă drepte bucatele sale. I s[am] r[eč] gsdva[mi].

(Semnătura.) (Pecete). 1813, Iunie 13.

Al doilea hrisov are următorul cuprins:

Milosteiu bojieiu Io Alexandru Nicolae Suțu Voevod, gosp. zeml. vlascoi, dat-am Domnia Noastră sfîntului schit ce să numește Apșoara, din plaiul Bîsca, sud Saac, unde lăcuesc doisprezece părinți călugărași, ca să aibă milă de la Domnia Mea ca să scutească stupii și rîmătorii de dijmărit și vitele de boi i vaci pentru tainaturi, însă drepte bucatele schitului. Pentru că, acest schit aflîndu-să în plaiu și între pietre, unde nici roduri ale pămîntului de hrană omenească nu se face, au avut această milă de la frații Domni de mai nainte, precum și din cartea ce o văzui cu leat 1813, Iulie 13, ne-am adeverit, adecă, că, după jalba ce au dat-o de rugăciune, călugărașii de la acest schit, cerînd a li să mai adăoga o oareșicare ajutoriu de milă, aflîndu-se cu totul lipsiți și dîndu-se prin anaforà cerută pliroforie de dumnealui Vel Logofăt de Țara-de-jos că în adevăr e foarte sărac și fără de niciun fel de venit, trăind numai cu ajutorul creștinilor, li s'a mai adăogat și această milă, a scuti vinul ce-l va face în dreapta vie schitul de vinăriciu, cincizeci oi de oerit, și pă tot anul să aibă a lua cîte cinci bolovani de sare de la Ocna Slănicului, cum și cîte taleri șaizeci pe fieștecare an, de la vama Vălenilor, pentru 12 cojoace dă trebuințele părinților călugărași.

Drept aceia învrednicindu-ne și pre noi Domnul Dumnezeu cu treapta Domniei a acestei pravoslavnice țări, m'am milostivit și Domnia Mea de am înoit și am întărit aceste mile ce să coprinde mai sus. Pentru care poruncim Domnia Mea vouă, slujbașilor dijmari, vinăriceri, cum și celor ce veți fi orînduiți după niscareva vite de tăinaturi, ca întru nimic supărare să nu faceți schitului pă drepte bucatele sale. I saam receh g[opodst]vami.

(Semnătura.) (Pecete.) 1819, Sept. 13.

De sigur, nimic nu se poate spune, din aceste mărturii, asupra schitului Apșoara. Rămîne ca, în urma unor alte cercetări, care de sigur nu vor fi infructuoase, să putem spune mai multe.

Pamfil Georgian.

www.dacoromanica.ro

Relațiuni ceho-romîne în trecut.

Arhiva familiei Lobkovic adăpostește scrisori interesante pentru relațiile ceho-române. Este una din cele mai nobile familii cehe, ai cării strămoși se trag încă din vremea lui Carol al IV-lea. Își păstrează până astăzi castelul, proprietățile și arhiva ei la Roudnice pe Elba, în apropiere de Praga.

Sînt acolo documente din care se vede cum Mihai Viteazul, Gheorghe Ștefan, Grigore Ghica și Radu Mihnea au căpătat astfel de proprietăți în urma ajutoarelor date politicei austriace. D. I. Macurek, în numărul festiv din *Prager Presse* pe 1929, aduce cîteva documente noi referitoare la această chestiune. Mihai Viteazul a obținut o proprietate la Königsberg, în Silesia, de la Rudolf al II-lea încă din 1595, lăsând-o în administrația unui intendent. În 1601 Mihai reveni la Praga spre a-și lua în stăpînire proprietatea. N'o stăpîni mult, căci după moarte moșia fu înapoiată Curții imperiale.

În războiul austro-turc din anii 1661-1664, Grigore Ghica, Domnul Munteniei, și Gheorghe Ștefan, al Moldovei, contribuind și ei cu un ajutor dat conducătorului general al armatelor imperiale, contele ceh Eusebiu de Lobkovic, dobîndiră și aceștia în dar un loc de refugiu. Grigore Ghica avu la Neuhaus așa-numitul Jindrichův Hradec, după fuga sa din Komarna, iar Gheorghe Ștefan se retrase la Holešov, în Moravia, în castelul contelui Rotal. Arhiva castelului fiind atunci închisă, n'am putut-o cerceta. Gheorghe Ștefan rămase aici doi ani și reveni după călătoria făcută la Moscova și la Viena, în care timp a continuat mereu relațiile de prietenie cu contele Lobkovic, dîndu-i știri despre orice mișcare a sa.

Contribuiu și eu cu trei scrisori inedite, găsite în treacăt, în Arhiva de la Roudnice.

În cea din anul 1649, scrisă la Viena, Mihnea Radu felicită pe „tatăl și protectorul său", contele Eusebiu Lobkovic, și pe soția acestuia. Li urează Paști fericit și vesel, viață lungă și, jurându-li credință veșnică, li anunță sosirea lui la Pressburg.

A doua scrisoare a aceluiași Radu Mihnea, din 1654, este scrisă din tabăra Hatmanului Bogdan Hmilnițchi, conducătorul Cazacilor ucrainieni. După suirea pe tronul Poloniei a lui Ioan Casimir, Cazacii, răsculîndu-se, ajunseră până în Galiția, amenințînd Lio-

www.dacoromanica.ro

vul, iar, mai târziu, cu ajutorul Rusiei, al Transilvaniei, condusă de Gheorghe Rákóczy al II-lea, al Munteniei lui Radu Mihnea și al Domnului Moldovei, s'a declarat războiu Poloniei[1]. Din causa purtării sale îndrăznețe față de Turcii cari îl aduseseră în Scaun, el fu nevoit să fugă în Ardeal și se împrieteni apoi cu Cazacii, din tabăra cărora scrie nobilului ceh că Hatmanul l-a primit cu multă bunăvoință și i-a dat în stăpînire, pentru ca să poată trăi, un ținut lîngă Nistru, trei mile depărtare de tabăra căzăcească de la Cehrin. Afară de aceasta are promisiunea că-l va readuce pe tronul său din Muntenia, imediat după terminarea războiului cu Polonii și după izgonirea Turcilor și Tatarilor, ceia ce speră că va fi cât de curînd.

În scrisoare Lobkovic este numit „patronus ac fautor", adecă „apărător și protector". Voevodul îl asigură de credința și iubirea sa, îl roagă să nu uite, ci prin orice mijloc să-i dea știri despre dânsul.

Este interesant că mama lui Eusebiu Lobkovic, Polixenia, o femeie foarte cultă și de o frumuseță uimitoare, era și ea în relații prietenești cu una din domnițele romînce. Am găsit scrisoarea Anei Movilă, una din cele patru fiice ale lui Ieremia-Vodă, cea căsătorită cu nobilul polon Stanislav Potocki, adresată Polixeniei Lobkovic. Scrisoarea, de la 16 Septembre 1638, e scrisă în limba italiană, într'un ton amical. Domnița moldoveancă își exprimă părerea de rău de a nu fi putut visita pe prietena ei în trecerea spre Baden.

Excellentissime Princeps, dne pater et fautor mihi gratiosissime[2], Officiorum meorum addictissimorum oblatione, quin Excellentiam Vram praesentibus hisce, tanquam patrem et fautorem meum gratiosissimum et observandissimum, semper non inviserem, eidemque (a Deo ter Opt. Max.), quam et charissimae Suae coniugi totique harum honestae... [3] felicissimum Pascha una cum bona incolumitate longevaque vita omniumque rerum prosperitate largiri non optarem, obnixe rogando ut me sibi addictissimum semper instar filii habere omnique favore gratia et benevolentiae genere prosequi dignaretur, qui adhuc hic Vi[ennae][2] reperior exque Dei omnipot[entis] gratia optima fruor salute, ad servitia

[1] Despre acest războiu vezi și Wl. Tomek, *Nowejisi dějepis rakaunsky*, Praga 1887.

[2] Arhiva principelui Lobkovic, Roudnice, mss. 237.

[3] Locuri șterse în original.

www.dacoromanica.ro

Excell. Vrae paratissimus semper, inque paucos dies, Posonium profecturus, Excellentiae Vrae noto mihi commisso negotio pro posse servire. Interim me Excell. Vrae quam officiosissimum commendo et maneo semper.

Excellentiae Vae

Viennae, die ultima Martii, anno 1649.

Filius addictissimus, ad servitia paratissimus,

Michael Vaivoda Valachiae... haereditarius.

Excellentissimo d-no d-no Wenceslao, duci saganensi, principi Lobkovitz, etc., etc., Sacrae Caes. Regiaeque Mttis intimo consiliario et aurei velleris equiti, etc., d-no fautori gratiosissimo.

Excellentissime Princeps, dne, amice ut pater nobis confidentissime [1],

Post officiosissimam et filialem nostri salutationem optationemque omnium bonorum Excellentiae Vrae hisce notum facimus, nos ex Dei singulari misericordia adhuc bene valere, et in Ukraina pro tempore reperiri, ubi nos (dum intentum nostrum in desideratum effectum deducere neutiquam potuerimus ob diversa disturbia et mutationes rerum) necessario sese conferre debuimus, pro maiori securitate. Et, quamprimum in Ukrainam ad Bogdanum Chmelnitzky, campiductorem totius exercitus zaporoviensis, numque (?) ducem totius Ukrainae, pervenimus; is nos non solum libenter vidit, sed congratulatus etiam est nostri adventus, maximam compassionem nostri habendo, nosque omni debito honore excepit, et statim nobis unam civitatem seu oppidum penes Boristhenem fluvium ordinavit et deputavit, pro sustentatione nostra, 3 saltem milliaribus a sua residentia loco distantem, nobisque certe et indubitanter promisit se nos prima occasione in principatum Valachiae, qualicunque modo possibile erit, introducere et statuere velle, dummodo cum Polonis prius finire possit, aut medio pacis, vel armorum, et, nisi cum Polonis toto praeterito anno usque nunc ad agendum habuisset, iam ego absque ullo dubio, ex Dei gratia et permissione, in principatum Valachiae constitutus fuissem. Iam vero, hic ultro a Deo et tempore nobis fortuna nostra expectanda est, quae fortassis non diu emanebit, sed ineunte vere vel aestate se nobis favorabilem declarabit, quod o utinam succederet! Et, si ex Dei gratia optatam intentionem nostram in effectum felicem deducere possemus, tandem, non solum Suae Caesarae et Regiae Mtti, tanquam dno nostro clementissimo, semper, pro commoditate temporum et rerum diversitate, nostra fidelia servitia, pro posse virium nostrarum, verum etiam et Excellentiae Vrae, nostro magno et confidentissimo amico, uti patri, grata officia qualiacunque praestare intenderemus, sicut et aliis quam

[1] Ms. 768.

www.dacoromanica.ro

plurimis nobis benevolentibus. Interim tamen Excellentiam Vestram quam amicissime rogamus ut nos semper in sua paterna gratia servare velit nobisque apud Suae Caesae et Regiae Mttis inclytam aulam bonus patronus et fautor semper existere nostrique non oblivisci, sed semper in sua bona gratia servare haud dedignetur. Et, si quid nobis rescribere aut participem facere aliquorum bonorum novorum ex partibus illis pro consolatione nostra voluerit, id nobis quam gratissime accidet, literasque suas saltem Michaeli Dasquier ad manus tradere velit, ut is quavis prima occasione easdem ad manus residentis Suae Caes. Matis in Constantinopoli directa huc nobis, ad proprias manus, per certas et fide dignas personas, transmittere posset. Quod attinet rerum statum istarum partium, libenter Excell. Vae de omnibus particulariter scripsissemus, sed propter brevitatem temporis id facere haud potuimus. Quae tamen Suae Caesae Mtti scriptotenus, in quantum possibile fuit, hac occasione quam humillime patefecimus sicque dubio procul et Excell. Va., sicut et alii, ex iisdem literis nostris Suae Mttis transmissis, de statu rerum istarum partium facile intelligere poterunt. Et quam libentissime Suae Caes. Mtti quam Excell. Vae et aliis iamdudum scribere voluimus, nulla tamen occasio hucusque praesentata fuit; ob quod nobis Excell. Va haud vitio vertere velit. Interim nos Excell. Vae nostraque filialia obsequia et officia quam amicissime commendamus. Servet Deus ter Opt. max. Excell. Vram quam diutissime una cum charissimis suis totaque principali domo salvum et incolumem.

Datum Czehrimii, residentiae loco campiductoris exercitus zaporoviensis, die 8 martii, anno 1654.

Excell. Vrae amicus uti filius addictissimus ad omniaque officia paratissimus semper:

Michael Vaivoda Transalpinae Valachiae haereditarius.

Excellmo dno. dno Wenceslao, principi a Lobkovitz et duci a Sagan, etc., etc., equiti aurei velleris et Sacrae Caesar. Regiaeque Mttis intimo consiliario consiliique bellici suppremo praesidi, etc., dno et fautori nobis, patri plurimum confidentissimo.

Ill-ma Sig-ra, mia Sig-ra Col-ma.

Non cesserò mai di rammaricarmi della mia troppo acerba disgrazia, facendomi rimaner priva del fine del mio lungo viaggio, ch'era indirizzato solamente a salutar e riveder la persona V. S. I-llma. Sodisfaccio ora nel miglior modo ch'io posso, rappresentando in queste poche righe che aggiungo all'altra del S. Palatino mio l'osservanza che porta a V. S. Illma questa casa, raccomandando a miei figli, che resteranno per segno del nostro buon affetto in Vienna, il nodrir con continui atti di servitù la ragione del sangue e della parentela e far che si conosca che

www.dacoromanica.ro

sono meritevoli, come desideriamo noi stessi, della sua affett-ne e gratia.

Con che a V. S. Ill-ma baccio caramente le mano. Di V. S. Ill-ma

Di Baden, 16 settembre 1638.

Affett-ma serva et parente:
Anna Mohilanka knesna moldavska.

Elena Eftimiu.

O danie a soacrei lui Mihai-Vodă Racoviță

Se știe, și mai ales din satira lui Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, plină de ură contra lui Mihai-Vodă Racoviță, un rival al Cantemireștilor, care au fost relațiile de familie ale acestuia din urmă. El luase în boierie pe Ana, fata unui simplu boierinaș Dediul, care ajunse apoi Spătar [1].

Soția lui Dediul, Ruxandra, a trăit încă multă vreme, până pe la 1740. Simțindu-se aproape de sfîrșit, ea dăruiește fiicii lui Mihai-Vodă, numită cu numele ei, Ruxandra, care se măritase la Munteni, casele din Iași, la care aceasta adăugise și casele ridicate de Hatmanul Constantin pe același loc al Dediului.

† Io Grigorie Ghica Voevod, bojiu mlstiiu gspdrŭ zemli moldavscoi, facem știrea tuturor cui să cadea a ști că iată ača răposată Spătăroae Roxandra, a Deadiului č-au fostu Spătar Mare, încă trăind în viiața ei, din toți nepoții săi din fii a iubit fratelui nostru, a Domnii Sale Mihai-Vodă, au ales pe Domnița Roxandra, și i-au dăruit casăle sale cu tot locul lor, č-au avut aice în Eș, lăngă curțile gospod, încă și cu alte rămășițe ale sale, cu toate s'au lăsat pre sama ei, și, după ačasta, întâmplându-să a veni Spătăroae Roxanda din Țara-Românească aice, la Moldova, iarăș din săngură voe sa, temându-să de moarte, au și mai întărit dania sa și cu scrisoarea sa. Carea danie după moarte Spătăroai Deadiulesi, fiind priimită și de fiică-sa, Doamna Ana a Domnii Sale lui Mihai-Vodă, am vădzut și carte dumisale Doamnei Anii de întăritură, adeverind dania maicii sale Spătăroai Roxandrii, cum iaste adevărată și primită și întărită și de către dumneiai. Și, osăbit de acest locu de casă, alăturea cu locul cel părințescu č-au fostu dumilorsale cumpărătură de la Banul

[1] V. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I.

www.dacoromanica.ro

Macrii, iară Banului Macrii i-au fostu acel locu cumpărătură de la Cucoranul Med., ca să fie dumisale Domniţii Roxandrii amăndoaî aceste locuri de casă danie şi moşie stătătoarea. Pe care locuri făcănd dumnelui Hatmanul Costantin casă, iarăş cu mila şi agiutoriul nostru, în boiaria Hătmănii dumisale, şi acum, văzind Domniia Mè danie pe amăndoaî acele locuri de casă č-au avut dumneiai Domniţa Roxandra de la moaşe-sa Spătăroae Roxandra şi de la maică-sa Doamna Ana, întărită şi cu scrisoarea dumisale, bine am voit şi Domnia Mè şi din osăbită mila noastră am dăruit şi casăle ce sintu făcute pe locul dumisale de dumnealui Hat. Costandin cu mila şi agiutoriul nostru, cum am arătat mai sus, ca să-i fie dumisale domniţii Roxandrii aceste casă gata, şi cu tot locul lor ce va cuprinde pre amăndoaî acele locuri de casă, driaptă danie şi miluirea stătătoarea în veci, şi poftim şi pre alţi următori luminaţi Domni ce-i va orăndui Dumnedzău a fi stăpănitori la Scaunul Domnii aceştii ţări ca să nu strice danie şi miluirea noastră, ce mai vărtos să întăriască, pentru a sa pomenirea vecnică. Ačasta scriem.

U Ias, lt. 7249, Iun. 14.

Iscălitura domnească: „Io Grigorie Ghica Voevod" şi pecete din 1733 (?), cu coroana, armele ambelor ţeri şi iniţialele: Io Gr. Gh. V.

(V-o:) Ispisoc de întăritură de la Măria Sa Grigorie-Vodă pe casele din Iaşi [1].

N. Iorga.

Incă un act privitor la tatăl lui Ioan-Vodă Callimachi

Se ştie că tatăl lui Ioan-Vodă Callimachi, un Cîmpulungean, Toader Calmăşul, fusese, făcînd parte din boieria mică, de caracter militar, de pe la 1700, pîrcălab de Cîmpulung. Între actele privitoare la această familie pe care le-am publicat [2] nu se află niciunul care să-l presinte proprietar prin cumpărătură la Baia.

De aceia e deosebit de interesant acela care urmează. Originalul mi-a fost dat de d. general doctor Vicol.

[1] In proprietatea mea.

[2] V. *Documentele Callimachi*, I şi II, Prefeţele.

www.dacoromanica.ro

† Io Necolae Alexandru Voevod, bjiiu mlstiiu gspdrŭ zemli moldavscoi, dat-am carte *(bis)* Domnii Meli boerinului nostru lui Toader Calmăşul ce au fostu părcălabu la Hotin, ca să hie volnic cu carte Domnii Mele a-ş face moară într'un vadu în părăul Şomuzului celui mic, pe locul tărgului Băii, căci Domnia Mè m'am milostivit şi i-am datu un vadu să-şi facă moară într'acel părău, şi 'npreğurul vadului i-am datu loc de optzeci stoguri de făn, ca să-i fie de triaba casăi lui şi de spre mine nice o oprială să n'aibă, şi nimea să nu cutedzi înpotriva cărţii Domnii Meli.

(Pecete octogonală, cu chinovar.)

(V-o:) Carte gspod ot Neculai Alexandru-Vodă pe un vad de moară ot Şomuz[ul] cel mic, pe locul tărgului Băii, lui Toader Calmăşul č-au fost părcălab de Hotin; 7222, Fev. 15.

N. Iorga.

Note de istorie mai nouă a Romînilor

Istoria contemporană a Romăniei e menită să capete încă multe întregiri.

Ele vin une ori din locuri neaşteptate, din cărţi a căror valoare documentară nu e evidentă.

Astfel e, de sigur, casul şi cu ceia ce am pătimit şi am încercat a face în timpul Războiului Crimeii, şi aceasta cu toată bogata colecţie în zece volume a lui D. A. Sturdza.

Ştiri nouă se cuprind şi în unele cărţi de compilaţie contemporane.

Între ele, în Eugène Woestyn, *Guerre d'Orient, Victoires et conquêtes des armées alliées,* Paris 1856, 2 volume.

Firește, e vorba acolo de toate bătăliile purtate pe pămînt românesc, atunci sau pe urmă (Calafat, Turtucaia, Hîrşova, Silistra, etc.).

În primul volum, pp. 173-4 se pomenește de plecarea lui Liprandi din Craiova şi de alte mişcări de trupe; se dă proclamaţia lui Paşchievici cu asigurarea că evacuarea Olteniei e provisorie, iar a Munteniei nu se va face niciodată. La pagina 219 efectul la București al atacului turcesc la Rusciuc şi supravegherea Romînilor, cari par dubioşi.

Luptele Francesilor în regiunea Mangalia-Chiustenge sînt pe larg presintate (p. 233 şi urm.).

Dar paginile care ar merita o reproducere integrală sînt cele (p.

www.dacoromanica.ro

240 și urm.) în care se dă, cu totul nou și așa de pitoresc, întrarea lui Omer-Pașa în București: 3.000 de oameni cu flori, defilarea dorobanților. Omer e lîngă Caimacamul Costachi Cantacuzino, care poartă cordonul Ordinului Italiei al lui Napoleon I-iu. Pentru ocuparea Moldovei, p. 246 și urm. Îmbarcarea de la Balcic, p. 285 și urm.

*

O a doua carte, Jules Ladimir, *La guerre, Histoire complète des opérations militaires en Orient pendant les années 1853, 1854, 1855,* 2 vol. Paris 1855, are un întreg capitol (I, p. 99 și urm.) despre Romîni, cu citarea lui Carra, de Tott și Thornton. O scrisoare din Iași, pp. 107-8, presintă întrarea Rușilor în Moldova. Se dă și protestul românesc (pp. 109-11). **N. Iorga.**

Pretinsa călătorie „agricolă" în Europa a unui boier romîn la 1776

Răsfoind volumașele elegante ale colecției „Allgemeine deutsche Bibliothek", am găsit, după recomandația primită de la un student în Germania, în volumul XXVIII[2], p. 60, mențiunea „Călătoriei agricole a lui Roman, un nobil valah, prin deosebite țeri ale Europei", operă care ar fi fost numai tradusă de parohul din Kupferzell, Johann-Friedrich Mayer, și publicată la 1775 în Nürnberg [1].

---

[1] „Romanj, eines edlen Wallachens, landwirthschaftliche Reise durch verschiedene Landschaften Europens.

Eine getreue Uebersetzung mit Anmerkungen von Johann Friedrich Mayer, Pfarrer zu Kupferzell, 8, Nürnberg, 1775, I, Alphab., 13 Bogen.

Noch haben wir aus der Feder des Herrn Pastor Mayers nichts schlechtes erhalten, und das vor uns liegende Buch ist seines Verfassers vollkommen würdig. Es ist diess eine Uebersetzung ohne Original; und dass Romanj auch weder der Verf. noch Geschlechtsname des Reisenden sey der hier schreibt, können wir unsern Lesern an Treue und Glauben versichern. Unter einer Maske lassen sich indessen viel Dinge sagen, die man, so wahr, so nützlich sie auch sind, dennoch oft Bedenken trägt mit freyer Stirn und offenem Angesicht vorzubringen. Der mannigfaltige Innhalt dieses schönen Buchs kann Lesern allerley Art vortheilhaft seyn, den Verstand und das Herz gewinnen gleich viel, und wie vielen Dank verdienet ein Schriftsteller, der seine Talente und seine Zeit zum Nutzen seiner Nebenmenschen so gut anwendet!"

www.dacoromanica.ro

De la început presa ştiinţifică a declarat că e vorba de o „mască" pentru a putea spune lucruri care altfel ar fi fost primejdioase.

Al doilea volum a ieşit în 1776 şi reclama din aceiaşi revistă (an. 1778, XXXIV, p. 289) spune numai că e vorba de cercetarea ţerilor de la Rin, Neckar şi Mayn, dorind ca „Roman" să ajungă şi până la Elba şi Oder[1].

O a treia parte, din 1777, cuprinde visita prin Baden, Hesa şi Elveţia. Glumind, recensentul cere „iubitului boier valah" să cerceteze şi restul Germaniei[2]

Mai largă e darea de samă pentru partea a patra, purtând data de 1782[3]. Aici, făcînd analisa cărţii, se spune fără încunjur că autorul e un „Franconian de ispravă" *(ein redlicher Franke)*, care-şi apără mica patrie.

Cum a ajuns parohul german la ideia de a se ascunde după un închipuit boier romîn, curios de descoperiri în domeniul agriculturii? Cum de a ştiut că „Valahii" sînt „Romîni", creînd pe eroul său „Romani"? Oarecare raporturi ale vre-unui călător romîn, poate vre-unui boier venit la bîlciul de la Lipsca, ar putea să deie explicaţia. E vremea cînd negustorii noştri, „Grecii" de la Bucureşti şi din Moldova, încep să ieie drumul într'acolo[4].

N. Iorga.

---

[1] „Romani, eines edlen Wallachens landwirthschaftliche Reise. Zweiter Theil. Eine getreue Uebersetzung mit Anmerkungen von Johann Friedrich Meyer, mit Kupfern, 8, Nürnberg 1776, I. Alphab., 11 Bog.

Der Leser beliebe unsere Recension des ersten Theils nachzusehen. Jetzt erzehlet der edle Wallache seine Reise am Oberrein, Neckar und Mayn und in das Ländchen eines Grafen. Wir wünschen dass er auch die Länder zwischen der Elbe und Oder durchreisen und seinen würdigen Uebersetzer mitbringen mögte."

[2] „Romanj, eines edlen Wallachen landwirthschaftliche Reise durch verschiedene Landschaften Europens. Dritter Theil. Eine getreue Uebersetzung mit Anmerkungen, von Johann Friedrich Mayer, 8, Nürnberg, 1777, I. Alph., 8 Bog.

Jetzt reiset Romanj in diesem dritten Theile durch das Baadensche, Darmstädtische, über den Rhein gegen die Schweiz und in die Schweiz selbst. Lieber edler Wallache, reise doch auf diese nützliche Art ganz Deutschland durch, und wir werden dir mit Vergnügen allenthalben mit unserer Aufmerksamkeit nachfolgen, weil der ganze Inhalt deines Buchs für uns und alle wahrheitliebende Leser äusserst interessant ist."

[3] Vol. LIV, din 1783, p. 571.

[4] Iorga, *Acte şi fragmente*, II, tabla.

www.dacoromanica.ro

O singhelie a episcopului de Buzău Costandie Filiti

Între cei mai distinşi ierarhi ai Bisericii muntene la începutul secolului al XIX-lea a fost Costandie Filiti, episcop de Buzău.

Am relevat aiurea — *Istoria literaturii româneşti în secolul al XVIII-lea* şi *Istoria Bisericii* — însuşirile sufleteşti ale acestui prelat. Singhelia care urmează e încă o dovadă a lor.

Se vede dintr'însa ce ales spirit creştin, de blîndeţă, de bunătate îl sprijinia pe „episcopul Buzăului din mila lui Dumnezeu" şi cît de duşman era el simoniei, pe care credea că o descopere până şi în plata preotului pentru spovedanie.

Costandie, mlst. bjiu episcop Buzău.

† Smereniia Noastră din darul de mila ce ni s'au dat de la prea-sfăntul şi de viiaţă începător[ul] Duh dăm Molitv[ei] Tale, cucernice pop, chir popa Ioan den sat Mireş, sud Saac, de spre munte, slujba duhovnicii părinteşti, de care lucru ţi să cade să priimeşti cu faţa lină şi blăndă pre cei ce vor veni la tine să să ispoveduiască, iar să nu arăţi pre dănşi chip tristu şi posomorăt, nici să te miri de le vor fi păcatele lor mari şi grele, ce mai vărtos să cauţi asupra lor cu faţă blăndă şi lină, grăind către dănşii cuvinte măntuitoare, pentru ca să-ş poată arăta adăncul inimii lor, după cum porunceşte dumnezeeştile canoane, dănd fieştecăruia folosul tămăduirii canonului după firea şi puterea sa, şi să legi toate căte vor fi vrednice a l[i] să lega şi să deslegi toate căte vor fi vrednice a să deslega, însă făr de a lua cevaş daru, că este lucru simonicescu, şi Dumnezeu este desăvărşit nevăndut şi tăr de plată. Dreptu aceia dar ţi s'au dat de la Smereniia Noastră ăcastă carte întărită cu iscălitura Smerenii Noastre.

1806, April 5.

Costandie.

Trecută în condică
Filip logft.

N. Iorga.

DOCUMENTE

O carte de judecată şi un act de danie al biv Vel Vornicului Nicolae Balş.

Într'o bibliotecă particulară am aflat două acte vechi, al căror conţinut îl dau aici.

1. Carte de judecată

După arătarea prin jalobă ce au făcut dumnealui Vel Vornic

www.dacoromanica.ro

Neculai Balş că moşia dumnealui Holboca de la Ţăn. Eşi (care iaste partea din moşia Tomoştiei a mănăstirii Golăei) s'ar fi împresurînd de către moşia Ţuţora a dumnealui Căm. Grigoraş Răşcanu şi au cerşut prin judecată să-şi aleagă dreptatea, la înfăţişare i-am avut la Divan înaintea noastră amîndouă părţile. Dumnealui Cămr. Răşcanu asupra hotarălor moşiei sale Ţuţora au scos un ispisoc din anii 7228, Octomvre 26, de la dumnealui Mihail Racoviţă Voevod, cuprinzătoru în măsuri şi în sămne, care moşie o arată între moşia lui Carageà Căm[ina]r şi între moşia Şătr[arului] Ioan, ce să numeşte acum Oprişani, şi să stăpineşte de mănăstirea Golăei, însă măsura cu funie de 27 stînjeni în lungul marginei începe din jos dăspre moşia Oprişani pănă în apa Prutului 61 funii, şi iasta parte de Prut, tot în lungu, pănă în hotarul Golăei, iarăşi 61 funii, iar curmezişu, la capătul din iasta parte de Prut, din hotarul Căm[ina]r[ului] Carageà pănă în hotarul Şătr[arului] Ioan, 87, care se facu 2.241 stînjeni. După care amîndouă părţile s'au primit ca să-şi ia dumnealui Căm[ina]r[ul] Răşcanu moşia în măsurile ce le cere ispisocul acesta, şi mai mult să nu se întindă. Şi aşa s'au orînduit de către Divan pe Dumitru Meleghe Vornic de Poartă ca să meargă la starea locului, unde fiind de faţă iarăşi amîndouă părţile sau vechilii, cum şi egumenul din Golia, să cerceteze cu amăruntul ca să afle şi să dovidească mai întăiu hotarul moşiei Osoiului, a Golăei, ce-l cere ispisocul mai sus arătat, la împlinirea a 61 de funii făcînd, pînă în hotarul Golăei, apoi, după ce va dovedi acel hotar al Golăei, fiindcă hotarul din sus al lui Carageà l-au mărturisit amîndouă părţile că i-am cunoscut şi ştiut după răspunderea ispisocului arătat, de la Domnul Mihail Voevod, să dea linie dreaptă din hotarul lui Carageà şi pînă în hotarul ce se va dovedi al moşiei Golăei, adică 2.241 stînjeni. După care rînduitul Vornic de Poartă, urmînd prin mărturie, i-au dat dumnealui Vornic de la zi întîi a lunii acesteia Avgust, împreună şi cu harta de starea locului: arată că, după ispisoacele mănăstirii Golăei, atît a Oprişanilor, cît şi a celorlalte moşii, iarăşi a Golăei, ce ajung în colţul acela al Oprişanilor, au aflat ca hotar despărţitor între moşia Ţuţora şi între Oprişani, cum între celelalte moşii a Golăei, iar un pîrîu ce să numeşte Ochiul, carele dă în Jijiia, şi apoi de la piatra hotar a Căm[ina]r[ului] Carageà, de la marginea moşiei Ţuţora ce-i din sus, făcînd linie şi măsură cu stînjenul

www.dacoromanica.ro

domnescu până la pîrîul Ochiul, unde stă și moșia Oprișani, au eșit 2.241 stînjeni, 5 palme, cu care s'au împlinit măsura moșiei dumnealui Căm[ina]r[ului] Răşcanu, și încă trec un stînjen și 5 palme mai mult. Cu care cercetare și măsură arătîndu-se mulțămit dumnealui Căm[ina]r la starea locului, și dumnealui Vel Vornic Neculaiu Balș cerșind să se dea sfîrșit pricinii aceștia.

S'au înfățișat de iznoavă la Divan, iarăși amîndouă părțile, unde, după osebită cercetare ce s'au făcut de către noi în două rînduri, nemulțămirea d-lui Căm[ina]r Răşcanu au fost împotriva hotărîrii d'întîiu, cu care atît dumnealui însuși, cît și dumnealui Vornic s'au fost mulțămit. Adecă acum au făcut cerere ca să nu se dea linie dreaptă moșiei dumnealui Țuțora, de la colțul de spre Oprișani pînă în hotaru Lunca Rații, ci de la acel hotaru al lui Carageà să se abată pieziș, la Jijioara Seacă, în dreptul moșiei Crîstănești și a Holbocei, moșia dumnealui Vornic, și apoi, de unde să socotește Jijioara Seacă spre Jijie, să margă în jos prin pietrele hotare a moșiei Chiperești, și pe pîrîul Ochiului să se întoarcă la colțul unde să desparte Țuțora de Oprișani, pe unde, după măsură, au eșit 2.341 stînjeni, 6 palme, cu 100 stînjeni și 6 palme mai mult decît îi coprinde ispisocul de la Mihai Voevod. Deci, vrînd judecata să dovedească fără îndoială pentru amîndouă colțurile moșiei Țuțora, de sînt acelea pe care Vornicul de Poartă le arată și pe unde și măsura după ispisocul Domnului Mihai Voevod, au eșit deplin, sau, de poate să întinză hotarul acestei numite moșii, pe unde dumnealui Căm[ina]r[ul] Răşcanu cere, cum să arată mai sus, s'au adus și s'au cercetat scrisorile a toate moșiile ce să hotărăscu cu Țuțora în capătul de spre Apus, acel despre care iaste pricina, și mai întîi, pentru colțul din jos, carele desparte între Țuțora și între Oprișani, că sînt alături, cum și între moșiile mănăstirii Golăe, Osoiul și altele, s'au văzut aceste dovezi. Adecă: asupra locului ce stăpînește mănăstirea Golăei în dreptul Țuțorii și Oprișanilor, lîngă Osoiul, un ispisoc din anii 7177, Maiu 26, de la Domnul Duca Voevod, cuprinzătoriu pe un loc de priseacă în luncă, mai jos de Chiperești, supt Osoiu, cu locu de fînațu peste Jijie pînă în drumul cel mare, și în sus pînă în fînațul Dediului, și în jos pe Pîrîul ce să chiamă Ochiul, unde dă în Jijie (care locu a fost a unei fămei, Zamfira); așișderea de la Domnul Duca Voevod, cuprinzătoriu de locul de fînațu al Dediului, acel pe care celălalt ispisoc

www.dacoromanica.ro

îl arată că pe din sus se hotărăşte cu locul Zamfirii. Adecă pe o parte de loc din jos de Chipereşti în unghiul Dediului pînă în drumul cel mare şi printre locul Zamfirii din sus şi printre locul iarăşi a sfintei mănăstiri a Golăei din jos (adecă moşiei dumnealui Vel Vornic Neculaiu Balş), printre aceste două hotare. Apoi, fiindcă pe alt ispisocu, din anii 7216, Martie 12, de la Domnul Mihail Racoviţă Voevod, carele iaste cu 39 ani în urmă acestor două arătate ispisoace mai sus şi cuprinzător asupra hotarului moşiei Oprişani ce-i de alăturea de Ţuţora pe din jos, adevereşte că s'au pus o piatră în şes, în Branişte, înpotriva hotarului mănăstirii Golăei, din jos de Ochiu, adecă unde şi celelalte mai sus arătate ispisoace de la Duca-Vodă adivereşte hotarul locului de priseacă de la Zanfira, cum şi ispisocul Ţuţorii, carele iaste iarăşi de la Domnul Mihail Racoviţă Voevod, cu 12 ani în urma acestuia a Oprişanilor, arată că au măsurat în frunte, din hotarul lui Carageà pînă în hotarul Şătr[arului] Ioan, adecă a Oprişanilor, şi s'au aflat 2.241 stînjeni, dintr'aceste arătate ispisoace văderat şi fără nicio îndoială s'au dovedit că colţul din jos al moşiei Ţuţorii stă unde să împreună cu moşiile mănăstirii Golăei, Opreşanilor şi a locului de priseacă de la Zanfira, adecă spre moşia ce s'au numit a lui Carageà şi de spre moşia Crăsteştii (care amîndouă moşii să stăpînesc acum de dumnealui Costandin Balş biv Vel Logofăt). Iarăşi s'au văzut alt ispisoc, din 7234, Avgust 12, iarăşi de la Domnul Mihail Racoviţă Voevod, cuprinzătoriu asupra hotarului moşiei Crîsteştii, carele iar cu 61 ani în urma ispisocului Ţuţorii, şi, prin aceasta, de spre partea unde să atinge cu Ţuţora, scrie şi zice: peste gîrla morii lui Buhuş la o piatră de hotaru a Armaşului Antohie Carageà, şi de acolea să începe moşia Uşăriului Stati (adecă Ţuţora), şi-şi dă coasta tot alăturea cu moşia Vornicului Gavrilu (Cirsteştii), pănă la un plopu mare şi la o hansă [1] de spini, şi de acolea merge în josu, alăturea cu Jijioara Seacă, pe de spre Răsărit, şi alăturea cu moşia lui Stanu şi Urşarii lui, şi pănă unde au fost moara Pah[arnicului] Grigorie, şi împotriva morei din jos, unde au fost şi un puţu de piatră; din jos de puţu şi de vadul morii au pus o piatră ce caută peste Jijioara Seacă la partea aceasta ce au stătut în pietrele hotare ce le cuprinde ispisocul

[1] ? — *N. R.*

www.dacoromanica.ro

acesta, adecă piatra lui Carageà, de unde și ispisocul Țuțorii arată că au început măsura (care piatră este și acum în față, primită de către amîndouă părțile, cum s'au arătat și mai sus) și, osebit de plopul cel mare și hansa (?) de spini, piatra de peste Jijioara Seacă de spre Răsărit s'au căutat dincoace de Jijioara Seacă de spre Apus, din care piatră, aceia de spre Răsărit lipsește, iar aceia de spre Apus iarăși să află de față. Și, prin aceste dovedite semne, atît linia de la un colțu pînă la altul, vine dreaptă, cît și suma stînjenilor după ispisocul Domnului Mihail Voevod să înplinește. Iară că s'au alunecat dumnealui Căm[ina]r Rășcanu, la cererea dumnealui, și cu pietrele de hotare a moșiei Chipereștí, ce iaste a mănăstirii Sfîntului Spiridon, prin care pietre hotarnica mănăstirii, ce iaste din 1781, Iunie 10, de la un Vornic de Poartă Ștefan Ciogolea, scrie că merge alături cu moșia Țuțora, la aceasta s'au văzut iarăși că cu greșeală au arătat pe Chipereștí că să hotărăsc cu Țuțora. Căci, de vreme ce ispisocul mai sus arătatu, din 7177 Maiu 21, de la Domnul Duca Voevod, ce iaste cuprinzător pe partea de loc ce au fost a Dediului, arată lămurit că locul acesta al Dediului iasă din hotar, apoi dar iaste că din veci Chipereștii s'au hotărît cu Țuțora, ci între Chipereștí și între Țuțora au fost și iaste locul și finațul Dediului, după cuprinderea a amîndouă ispisoacele de la Duca Voevod, cum să arată mai sus, și, la hotărîtul Chipereștilor, după hotarnica arătată, să vede că ispisoacele acelea n'au fost, că, după cum cu hotarul Chipereștilor nu s'au întins să cuprindă locul Dediului, asemenea, de ar fi fost ispisoacele acestea la acea hotărâre a Chipereștilor, n'ar fi arătat pe Chipereștí că se hotărăsc cu Țuțora. Și, așa, dintru toate acestea arătate mai sus dovezi, adecă ispisoacele mănăstirii Golăei, acele cuprinzătoare pe locurile de la Zanfira și de la Dediul, și ispisocul Oprișanilor, care iaste în urma acestora si înaintea ispisocului Țuțorii, și dovedesc starea locului și hotarul despărțitor între aceste moșii, cum și ispisocul Crăsteștilor, la colțul din sus al Țuțorii, iarăși (că) despărțirea dintre Crîstești și de spre moșia dumnealui Vornic ce au fost a Golăei, iar piatra lui Carageà, pentru care nici acum pricină nu iaste, și piatra ce au fost peste Jijioara Seacă de spre Răsărit, care au căutat la altă piatră peste Jijioara Seacă de spre Apus, ce iaste și acum din partea pietrii aceia de spre Răsărit de Jijioara Seacă, au fost despărțitoare Crîsteștilor de moșia dumnea-

www.dacoromanica.ro

lui Vornic și de spre Țuțora, dovedindu-să vederat că hotarul Țuțorii n'a trecut peste semnele acestea pînă unde dumnealui Căm[ina]r Răşcanu cere acum, judecata dată după dreptate au hotărît ca între moşia Țuțora și între moşiile megieşilor la partea aceasta, Cristeştii, Holboca, a dumnealui Vel Vornic Nicolae Balş, și moşiile mănăstirii Golăei, locul de la Dediul și locul de priseacă de la Zanfira, să să dea linie dreaptă de la piatra hotar din sus, ce s'au numit a lui Carageà, și drept în jos la hotarul de spre Oprişani, unde să împreună și cu hotarul locului de priseacă ce s'au numit al Zamfirei, peste pîrîul Ochiului de spre Răsărit, pe unde și linie dreaptă vine de la un colț pînă la altul, și suma stînjenilor se înplineşte după ispisocul ce are dumnealui Căm[ina]r[ul], și nici încă mai rămâne cuvînt de a cere mai mult decît încuprinde însăşi ispisocul ce are, iar în lung marginea Țuțorii alăturea cu Oprişănii. Măcar că, după măsura de acum, nu să ajung 126 stînjeni, însă 93 stînjeni de ceia parte de Prut și 33 de stînjeni dincoace de Prut.

Dar, fiindcă aceste două moşii au fost domneşti, din care Oprişanii și-au dat mai înainte măsuri și în semne, și Țuțora și-au dat mai pe urmă pănă în semnele hotare ale Oprişanilor, nu rămîne dumnealui Căm[ina]r de unde să tragă acum acea lipsă, ce, cîți stînjeni vor fi pînă la piatra Oprişanilor de la Ochiu, pînă în care pieatră și ispisocul dumnealui Căm[ina]r arată cît au măsurat, atîta va stăpîni. Drept aceia, asupra hotărîrii acesteia, precum să arată mai sus, s'au dat de la Divan dumnealui Vel Vornic Neculaiu Balş și această carte de judecată.

Leat 1802, Avgust 16.

(Urmează cinci iscălituri.)

II. Act de danie:

Io Alexandru Constantin Moruzi Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldaviei. Viind înaintea Domniei Mele al nostru cinstit și credincios boer dumnealui Nicolae Balş biv Vel Vornic de Țara-de-Jos, dimpreună și cu feciorul dumnealui, dumnealui Grigorie Balş biv Vel Spătar, și arătîndu-ne scrisoarea aceasta de danie, care s'au și cetit înaintea noastră, ne-au încredințat dumnealui Vornicul și prin viu graiu că toate lucrurile domniei sale, mişcătoare și nemişcătoare, cuprinse în jos pre această scrisoare, din bună voința domniei sale și cu toată inima le-au făcut desăvîrşit

www.dacoromanica.ro

danie fiului domniei sale Grigorie biv Vel Spătar, care și în sus ne-au arătat, ce cu buna voință și pre știrea Domniei Sale să îndatorește a-i împlini toate cele rânduite de către părintele Domniei Sale pre această scrisoare. Deci, după rugămintea către Domnia Mea de spre amîndouă părțile, pentru ca să aibă dania aceasta deplină tăria ei, s'au întărit cu a noastră domnească pecete. 1805, Septemvrie 17.

Precum Dumnezeu prin bogată mila sa s'au arătat către om cu toată facerea de bine, revărsând spre dînsul bogăția bunătății sale spre odihna lui și dîndu-i în lume viața aceasta îmbogățită de toate desfătările, asemenea și omul dator este a-i aduce pururea mulțămită prin fapte bune; care nu numai cît va fi el în viață să-l cunoască, ci și după sfîrșitul său să se urmeze spre pomenirea sa și spre dobîndirea cereștii Împărății, pentru aceasta și eu, cunoscîndu-mi datoria cea către Dumnezeu pentru multele faceri de bine ce am dobîndit întru această viață, înălțîndu-mă din cinste în cinste pînă la treapta în care mă aflu, și cuprins fiind de bătrînețe, am socotit și am voit ca să-mi așez și să-mi rînduesc toate lucrurile mele mișcătoare și nemișcătoare după plăcere dumnezeiască spre odihna bătrînețelor mele și spre pomenire veșnică a mea, căci ceasul venirii Domnului este neștiut, și, pentru ca toate cite voesc a se urma după moartea mea să se păzească fără scădere, încă aflîndu-mă sănătos și cu simțurile întregi, cu buna voință și mulțămirea mea am făcut danie toate ale mele, precum mai jos anume se arată.

Fiului mieu Grigorie Balș Vel Spătar, carele singur din cîți copii mi-au dat Dumnezeu mi-au rămas mîngîiere și toiag bătrînețelor mele, și de mic l-am crescut și l-am îndreptat întru bune învățături și părintești sfaturi, și niciodată din cuvîntul mieu n'a eșit, încă și după ce s'au însurat și am văzut și fii clironomi din trupul său, au fost următor întocma și păzitor sfaturilor mele, cu atîta scumpătate, încît nu-mi mai rămîne îndoială că și de acum înainte nu va păzi întru toată viața sa aceste ce eu rînduesc printr'această carte și prin viu glas l-am povățuit a face, ca să aibă părintească blagoslovenia mea pază de tot răul în viața sa și întărire casei sale, că blagoslovenia părinților întărește și întemeiază casele fiilor, îndatorîndu-se fiul mieu Grigorie pre mine a mă cinsti și a mă socoti cîtă vreme Dum-

www.dacoromanica.ro

nezeu îmi va mai lungi anii vieții, ca pe un părinte voitor de bine, odihnindu-mă întru toate fără cusur, nimic abătîndu-se din datoria fiască, căci după aceasta, precum s'au și făgăduit înaintea Preaosfinției Sale Părintelui Mitopolitului Moldaviei și însărcinîndu-să a plăti toată datoria ce mai jos se va arăta.

Drept aceia dau și las fiului mieu, adecă moșia Holboca, cu toate zidirile ce sînt pre dînsa, cu case înalte de piatră și cu biserică nouă de piatră, care acum din temelie am zidit, cu vii, cu iazuri, cu moara de la Chipereşti și cu hanul ce iaste acolo, urmînd pentru Chipereşti după contractul ce am cu mănăstirea Sfîntului Spiridon, și iazul cu moara de la Cireți, casele din Iași cu locul lor și cu două dughene ce sînt tot pe acest loc, moșia Albeștii i Mireștii și a treia parte din Corcești i a patra parte din Coșutini și două părți din Stănești în două trupuri, cu viile ce sînt acolo și cu alte părți ce să vor mai scoate tot dintru aceste hotare ce sînt la târg[ul] Hîrlăului, șapte pogoane de vie la Boicini, ce sînt pe moșia mănăstirii Boharnița, toți Țiganii de vatră și lăeșii cîți sînt, de la mare pînă la mic, după condica ce i-am dat, toate vitele, boi, vaci, oi și stupi, cu mare cu mic, după osebita condică ce i-am dat. Vrînd Dumnezeu a se da moșiile din raiaua Hotinului în stăpînirea celor ce le-au avut din veci, avînd și noi acolo părintești și strămoșești moșii, împărțindu-se cu frații miei, cîte moșii vor veni în partea mea, le dau prea-iubit fiului mieu Grigorie. Asemenea și pentru o moșie ce avem a lua de la neamul catargiesc, care se află acum în judecată, luîndu-se întru a noastră stăpînire, partea ce să cuvine dreaptă a mea, o dau fiului meu. Asemenea toate cîte s'au însemnat mai sus, cu toată voia mea, de nimenea nesilit, le fac danie fiului mieu, preste care de astăzi înainte să fie dumnealui stăpîn ca pe lucrurile domniei sale. Iar mie, pentru trebuința cheltuielii mele, să aibă a-mi da peste tot anul, cît voiu avea viață, cîte 2.820 lei, adecă două mii opt sute douăzeci lei, odihnindu-mă și cinstindu-mă întru toate precum s'au zis mai sus, ca pe un părinte al său. Și, după cum însuși dumnealui, de a domniei sale bună voință, a primit înaintea Preaosfinției Sale părintelui Mitropolit a răspunde toată datoria mea, să fie îndatorat a-mi plăti datoriile precum aici mai jos anume arăt, adică:

20.000 La Domnița Mărioara.

500 Cursul dobînzii anului trecut.

www.dacoromanica.ro

17.500 La dumnealui Logofăt Iordache Canta.
1.750 Dobînda anului curgător, ce nu s'au plătit.
20.000 Banii zestrei.
12.000 Dobînda lor ce nu s'au plătit de cînd s'au luat.
1.500 La Anastasie Dumitriu.
73.250

150 dobînda lor.
600 la dumnealui Postelnic Manolache Balș.
400 la dumnealui Logofăt Costandin Balș.
150 la dugheana lui delibașa.
62 la Feroli.
1.000 la spițărie.
75.612 (adecă șaptezeci și cinci de mii șase sute doisprezece lei) fac toate datoriile, cum și la cine s'au arătat, pe care s'au însărcinat fiul meu Grigorie a le plăti, și zapisele s'au schimbat pe numele domniei sale, iar, pentru orice altă datorie ce să vor mai ivi, sau cu zapis sau fără zapis, feciorul mieu să nu fie îndatorat a o răspunde. Către acestea, fiindcă eu, după rîvna ce am avut ca să-mi fac așezare la moșia Holboca cu grele cheltueli și mare osteneală, m'au învrednicit Dumnezeu a săvîrși sfînta biserică de piatră, înfrumusețînd-o cu zidire temeinică și împodobindu-o pe dinăuntru cu sfinte veșminte scumpe, cu arginturi, cu sfeșnice, cu catapeteazmă frumoasă zugrăvită și cu toate celelalte trebuincioase spre lauda lui Dumnezeu, și voesc ca și după săvîrșirea mea să păzească acestea fără lipsă și împuținare, îndatoresc pe fiul mieu, cum și pe urmașii lui, a păzi buna rînduială la această biserică, așezînd într'însa pururea preoți cucernici, cinstiți și cu frica lui Dumnezeu și tocmind dascăli spre a fi nelipsit de la strană, ca să nu se facă sminteală sfintelor slujbe, ci să cînte și să săvîrșească în toate zilele sfînta liturghie, întru slava lui Dumnezeu și spre pomenirea mea și a părinților și a tot neamul mieu, precum s'au și făgăduit înaintea Preaosfinției Sale Părintelui Mitropolit. Deci de astăzi înainte eu nu am a mă mai amesteca la nimic dintru aceste ce-i dau danie, ci singur să le stăpinească, ca un deplin stăpîn, dîndu-mi numai odihna cuviincioasă și pe tot anul bani, cum s'au arătat, 2.820 lei, pentru trebuința mea. Și, spre încredințarea acestor de mai sus arătate, rugat-am pe Preaosfinția Sa Mitropolitul Moldovei chirio chir Veniamin de au adeverit cu a Preaosfinției Sale

www.dacoromanica.ro

iscălitură, unde și alte ipochimene cinstite s'au însemnat martori.

Neculaiu Balș, Logofăt, adeverez.

† Veniamin Mitropolitul Moldovei, martor.

Costandin Ghica Logofăt. Costandin Balș Vel Logofăt. Iordache Canta Logofăt. Iordache Balș Vistier. Alexandru Balș, Vornic. Manolache Balș. Costandin Balș Vel Com. † Sardeon Nectarie. Grigorie Sturza Vel Vistier. Scarlat Ghica.

Poslăduindu-se din cuvînt în cuvînt și fiind întocmai cu orighinalul, s'au adeverit [1]. **Pamfil C. Georgian.**

* * *

Documente privitoare la familia Florescu.

I.

1644, Ianuar 10, Tîrgoviște [2].

Intru Hristos Dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și însuși fiitorul Io Mateiu Basarab Voevod, cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu oblăduind și domnind toată țara Ungrovlahiei, și încă și părților de peste munte ale Amlașului și Făgărașului herțeg fiind, bine am voit Domnia Mea cu a Mea bună voință, cu curata și luminata inimă a Domniei Mele, ca să proslăvesc pe Dumnezeu cel ce m'a proslăvit pe mine și cu slavă m'a înălțat pe Scaunul întru sfințenie răposaților strămoșilor Domniei Mele, de am dăruit Domnia Mea acest atot cinstit și bine închipuit și mai cinstit decît toate cinstitele daruri cel de acum hrisov al Domniei Mele cinstitului dregător al Domniei Mele, lui jupan Socol Marele Clucer, și credinciosului boier al Domniei Mele, lui jupan Nicola Cliucerul și fiilor lor cîți Dumnezeu li va dărui, ca se li fie tot satul Băra-de-sus și Băra-de-jos, din județul Dîmboviței. Însă în satul Băra-de-sus toată partea ce se chiamă mănjenească, cu tot hotarul și cu toți Rumînii; asemenea și în Băra-de-jos toată partea ce se chiamă Dragomirești și Ovărlești, cu tot hotarul și cu toți Rumînii. Și iară să li fie lor tot satul Văcărești după Răstoacă, cu tot hotarul și cu toți Rumînii; însă fără partea ce a fost a Cazacului Căpitanului, pe care o ține acum Cernat Marele Portariu, de cumpărătoare de la Cazac Căpitanul, și fără partea boierească din Boteani. Și iar să li fie un codru de moșie,

[1] Ambele acte sînt bine păstrate. Ele sînt scrise frumos, pe hîrtie groasă, format mare pe coala întreagă.

[1] După traducerea din slavonește făcută, la 30 Maiu 1862, de Dimitrie G. Pesacovu, al cării original este alăturat la hrisov. (Ici și colo s'au înlăturat după sens unele greșeli — *N. I.)*

www.dacoromanica.ro

care e hotărît şi ales, şi merge între hotarul Bărei-de-sus şi între hotarul Văcăreştilor, din Ştejar până în Răstoacă, cu tot hotarul şi cu tot venitul şi cu toţi Rumînii; însă fără partea lui Vişan, care are tot codru de moşie din stejar până în Şuţa, a patra parte, şi din Şuţa până în Răstoacă a şasea parte. Şi iar să li fie un codru de moşie ce este ales de către satul Bosarii, ce se chiamă funia Neanciului, ce a fost din moşia Văcăreştii un moş deplin, şi pe care a fost ţinut-o Vladul Meia şi Coman şi Oana şi Vîlcul şi Barzul. Pentru că aceste de mai sus zise sate şi moşii şi Rumînii au fost moşteni şi tot au ţinut ale lor moşii cu bună pace. Iar, după aceia, cînd a fost acum, în zilele Domniei Mele, de cînd s'au scris supus Domniei Mele anume, şi s'au aşezat talerul, atunci s'au scris şi acei megiaşi dintr'aceste sate ce sînt mai sus scrise cu talere 40; şi tot au plătit toate dăjdiile lor, împreună cu alţi supuşi ai Domniei Mele; şi de atunci încoace Domnia Mea încă am căutat şi i-am apărat de 24 talere, şi a rămas dajdia lor lămurită de 14 talere; însă deosebit 4 talere Băra-de-sus, ce să chiamă Mănjeneasca, şi Băra-de-jos, ce să chiamă Dragomireştii şi Ovărleştii, talere 5, şi Văcăreştii de la Răstoacă talere 5, fac împreună 14 talere; şi tot au plătit acei oameni dăjdiile lor pe acea socoteală până cînd a fost cursul anilor 7151. Iar, după aceia, ei, ca nişte oameni răi şi înşelători, şi făcuţi a fugi, şi necredincioşi, în loc să şază pe moşia lor şi să plătească dăjdiile lor şi haraciul lor cinstitului Împărat ca şi ceilalţi supuşi, dar ei toţi s'au sculat de au stricat satele şi au fugit. Văzînd într'aceasta Domnia Mea vicleşugul lor, cum că nu vor să şază şi plătească dăjdiile lor şi haraciul înpărătesc, am luat în băgare de samă Domnia Mea, împreună cu toţi cinstiţii dregători ai Domniei Mele, şi am dat Domnia Mea şi am miluit pe cinstitul dregător al Domniei Mele pan Socol Marele Cliucer şi pe credinciosul boier al Domniei Mele pan Nicola Cliuceriul cu toate aceste moşii cîte sînt mai sus scrise; şi să li fie acei Rumîni de la acele sate şi de moştenire, veşnic stătători, şi cu toţi fii lor şi cu nepoţii lor, şi cu toate moşiile lor. Pentru că li-am dat Domnia Mea acestor boieri ce sînt mai sus scrişi, de au plătit toate dăjdile lor şi toate birurile lor, şi miere, şi ceară înpărătească, şi găletărit, şi sulgiu, şi făn, şi birul haraciului, şi toate mîncătoriile cîte sînt preste an în ţara Domniei Mele, tot deplin în Visiieria Domniei Mele, peste talere 14, precum e mai sus scris, până cînd s'au adunat toate dăjdile de s'au făcut ughi 1.600, fac bani 320.000. Drept aceia Domnia Mea încă am dat cinstitului dregător al Domniei Mele lui jupan Socol Marele Cliucer şi credinciosului boier al Domniei Mele pan Nicola Cliucerului ca să li fie mai sus zisele sate, şi moşii, şi Rumîni, şi cu tot venitul lor, moşie moşte-

www.dacoromanica.ro

nească şi ohabnică fiilor şi nepoţilor şi strănepoţilor lor, şi de orişicine neclătite, după zisa Domniei Mele. Şi încă după aceia şi cu blăstăm întăresc Domnia Mea, după urma noastră, pe cine va alege Domnul Dumnezeu a fi Domn sau stăpînitor a toată ţara Ungrovlahiei, sau din rodul Domniei Mele, sau din rudeniile noastre, sau, după păcatele noastre, din neam străin, încă, de va cinsti şi va sprijini şi va întări această a noastră întocmire şi aşezare, precum e mai sus scrisă, pe acela Domnul Dumnezeu încă să-l cinstească şi să-l întărească şi să-l păzească întru Domnia Lui, iar în viitorul veac sufletul lui; iar, de nu va cinsti şi nu va înoi şi nu va întări, ci o va strica şi o va nimici, pe acela Domnul Dumnezeu să nu-l cinstească şi să nu-l păzească întru Domnia Lui, ci să fie de trei ori blăstămat şi anatema şi afurisit de 318 sfinţi părinţi cei de la Nicheia, şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie la un loc, şi cu alţi blăstămaţi Iudei, cari au strigat asupra Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Isus Hristos „Ia-l, ia-l, răstigneşte-l“; ceia ce este şi va fi în veci, amin. Şi de orişicine neclătite, după zisa Domniei Mele. Iată dar şi martori am aşezat Domnia Mea: jupan Barbul Marele Ban al Craiovei, şi jupan Dragomir Marele Vornic, şi jupan Radul Marele Logofăt, şi jupan Stroe Marele Vistier, şi jupan Preda Marele Spătar, şi jupan Dumitraşco Filipescul Marele Stolnic, şi jupan Radul Marele Comis, şi jupan Drăguşin Marele Paharnic, şi jupan Costandin Marele Postelnic, şi ispravnic jupan Radul Mareul Logofăt. Şi am scris eu, Stoica Logofătul Şerbanovici, în Scaune cetăţii Tîrgovişţii, luna Ghenarie 10 zile, în anul 7152 = 1644.

Io Matei Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn.

Pecetea domnească atîrnată de originalul scris pe pergament.

Io Matei Voevod.

Originalul este scris în slavoneşte pe pergament.

Pecete atîrnată prin trei şnururi de mătasă: albastră, galbenă şi roşie.

II.

1668, Novembre 20, Fără loc.

Cu mila lui Dumnezeu Io Radul Leon Voevod şi Domn al Ţerii-Româneşti, scrie Domnia Mea voao călăraşilor care aţi fost rînduiţi de oaste. Către aceasta fac înştiinţare Domnia Mea că, avînd Domnia Mea mare păsu şi nevoie de la Înpărăţie pentru iarbă de puşcă, şi neavînd de altă parte cu ce mai ridica, rînduitu-v'am Domnia Mea şi pe voi ca să ajutaţi la această nevoie. Alalţi călăraşi au dat cîte ughi 4, iar voi cîţi aţi avut cheltuit pentru

www.dacoromanica.ro

gătire de oaste v'am ertat Domnia Mea... (originalul rupt) să daţi de cruce cîte ughi 3, şi voi şi cei ce se vor fi făcut călăraşi de atunce încoace. Derept aceia să căutaţi, de vreame ce veţi vedea cartea Domniei Meale şi cu sluga Domniei Mele, pe anume (loc alb în original), iar voi să daţi toţi banii, precum sînteţi rînduiţi, ca să-i aducă la Domnia Mea fără de zăbavă. Pentru că aşa iaste porunca Domniei Mele. Şi sînt înseşi vorbele Domniei mele. Noemvrie 20 zile, anul 7177 (=1668).

Io Radul Leon Voevod Pecetea domnească. cu mila lui Dumnezeu Domn.

Originalul pe hîrtie, în româneşte, afară de titulatura Voevodului care este în slavoneşte.

Fără semnătura manu propria a Voevodului.

Pecete mică octogonală, de chinovar roşu, cu inscripţia din jur cam neceteaţă şi vulturul Ţerii-Româneşti în mijloc.

Din conţinutul actului No. 1 relevăm trei lucruri interesante:

1) Titlul Voevodului ca „herţeg al părţilor de peste munte ale Amlaşului şi Făgăraşului".

Cunoscut ni este că aceste două ţinuturi nu mai erau în stăpînirea Voevozilor Ţerii-Româneşti încă din veacul al XV-lea, ba chiar lui Radu-cel-Mare (1495 Decembre sau 1496 Ianuarie pănă la 1508, Mart-April) regele Vladislav al II-lea al Ungariei îi întărise ţinutul Geoagiului, în loc de al Amlaşului şi Făgăraşului, lui şi fiicii lui Anca, precum şi fratelui său Vlad-Vodă, drept de care nu s'au prevalat niciunul dintre aceşti moştenitori.

De altfel titlul de „herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului" îl purtară în urmă, din mîndrie personală, mai toţi Voevozii Ţerii-Româneşti din secolul al XVI-lea, şi numai incidental în cîteva hrisoave, dar nu în toate.

2) Distincţia pe care o face Voevodul între acei doi boieri cărora li întăreşte moşiile sus menţionate, numind pe Socol Vel Clucer: „cinstitul dregător al Domniei Mele", iar pe Nicola Clucer: „cinstitul boier al Domniei Mele".

Aceşti doi boieri sînt represintanţii din prima jumătate a secolului al XVII-lea ai neamului boierilor zişi „ot Cornăţeni": unchiul şi nepotul de frate.

Socol, întîlnit ca simplu Păharnic la căsătoria sa (1616) cu

www.dacoromanica.ro

Marula, fiică naturală a lui Mihai Viteazul şi a Tudorei din Tîrgşor, fiu al lui Drăghici Vornicul din Cornăţeni şi al Irinei, fata lui Socol Vel Vornic, din vremea lui Pătraşcu-cel-Bun (1552-8), devine Vel Stolnic în Divanele lui Matei Basarab şi în urmă Vel Clucer până la 1646; totuşi în Divanul presentului act Socol nu apare ca martor domnesc. După data aceasta el rămîne pe lîngă Voevod ca boier de taină, fiind însărcinat cu diverse misiuni importante la prinţul Ardealului.

Socol moare ucis de seimeni în răscoala lor de la 1654, puţin înainte de încetarea din viaţă a Domnului său.

3) Menţiunea, foarte interesantă din punct de vedere financiar pentru Ţara-Românească, prin care se spune că în apropierea datei hrisovului a fost aşezat talerul în Ţara-Românească.

Cît pentru documentul No 2, el face parte dintr'un mănunchiu de vre-o cincizeci de acte relative la istoricul moşiei numite azi Fulga, din judeţul Prahova.

Documentul No. 8 din mănunchiul de acte sus menţionat, şi anume din 1647, Iulie 10, al lui Matei Basarab pentru prigonirea moşiei Gorgăneasa (un trup din Fulga) fusese lipit, pentru mai buna lui păstrare, peste un alt act, a cărui însemnătate pentru posesiunea moşiei era nulă.

Acest act, deslipit din spatele actului No. 8, este cel al cărui transcriere o dăm mai sus, şi care, incontestabil, în ceia ce priveşte însemnătatea sa din punct de vedere istoric, este mult mai important decît acela căruia îi servia de suport.

Documentul lui Radu Leon, cu toate că deteriorat, totuşi încă destul de ceteţ, poartă în josul textului monograma Domnului, acoperită în parte de cleiul cu făină care a servit la lipirea lui în spatele actului sus amintit La mijloc, sigiliul de chinovar roşu: sigiliul octogonal mic poartă acvila Ţerii-Româneşti.

George D. Florescu.

DĂRI DE SAMĂ

Angelo Pernice, *Gli Imperi del medioevo*, Milano (1829). E de fapt o istorie a evului mediu, cum o spune şi, în prefaţă, profesorul Solmi, de la Pavia (care relevă importanţa restituirii, la Roma, a Senatului şi consulilor, de Împăratul Henric al IV-lea, duşman al Papalităţii, în 1084). Se presintă, în capitolul despre

www.dacoromanica.ro

Imperiu şi Biserică, situaţia la începutul acestei epoce, început care e cel obişnuit (nu şi cel îndreptăţit). Capitolul II tratează despre barbari (de sigur că *nu* erau Germani nici Iazigii şi Roxolanii, Sarmaţi, nici Alanii, Caucasieni; cf. p. 49). Lucrarea însăşi începe numai după aceste lămuriri preliminare. Cu dreptate se înlătură prejudecata duşmăniei „naţionale" a barbarilor contra Romei (p. 60). Locul bătăliei Hunilor cu trupele romano-visigotice e la Méry-sur-Seine (v. p. 65). Nu ni se pare că raporturile lui Teodoric cu Roma apar limpede şi drept la pagina 78. Cu dreptate se dă un capitol deosebit Imperiului de Orient: se admite că Iustinian ar fi avut intenţia de a reface lumea romană. Capitolul III presintă pe „Longobarzi şi Bizantini în Italia în secolele VI-VII". Se subliniază autonomiile italiene supt guvernul roman al Orientalilor (p. 119). In capitolul IV e „crisa secolului al VIII-lea şi formarea Statului pontifical", în al V-lea Slavii şi invasia arabă. Cartea a II-a cuprinde secolele IX-XI, cu împărţiri: Carol-cel-Mare, desfacerea Imperiului său, „feudalismul şi monarhiile feudale", Imperiul ottonian şi al succesorilor, „Veneţia, Italia meridională şi insulele în secolele IX-XI", „Lumea slavă şi Imperiul de Orient până în secolul al XI-lea" (cîteva pagini). Cartea a III-a dă priveliştea învierii comunelor în Italia (împreună cu cearta pentru învestituri şi cruciatele). Alte lucruri privitoare la celelalte ţeri se dau la sfîrşit în cîteva capitole. E o excelentă expunere pe linia italiană.

* * *

Pr. Dominic N. Ionescu, *Schituri şi biserici de sat*, Bucureşti 1931.

Lăcaşurile presintate de păr. Dominic N. Ionescu sînt acestea: Bascovele (duioasă inscripţie din partea lui Şerban Cantacuzino Comisul întru pomenirea soţiei Maria şi a fiicei abia născute, tot Maria; 17 Iunie-28 August 1695; îngrijitor Partenie de la Cotmeana), Fedeleşoiul (în legătură cu mănăstirea legenda despre Negru-Vodă, Olea — de la Oláh, Romîn — şi Gulie, pustnic sau uriaş; v. studiul mieu despre mănăstire în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice"), Scăieni (foarte delicată bisericuţă mai nouă, cu pridvor sculptat), Cozia Veche, Hotărani (a lui Mitrea Vornicul şi a soţiei, Neaga în 1588; refăcută la 1708 de Matei Fălcoianu; pictură veche), Reşca

www.dacoromanica.ro

(nouă), Ruda (supt Mihai Viteazul[1]; „cei de la Comisia Monumentelor Istorice“ au şi reparat), Goranu (a episcopului Climent), Sîmbotin (din 1806), Racoviţa (din 1812), Cîineni (din 1807; în curte cruce din 1601), Budeşti, Teiu, Cremenari, Vîlsăneşti, Titeşti, Călimăneşti (1714). Se adaugă cîteva foarte frumoase cruci, de meşteri populari, mai ales diaconul Muşat, etc. Ilustraţii.

* * *

C. A. Spulber, *Cea mai veche Pravilă românească: text transcriere, studiu, résumé en français,* Cernăuţi 1930.

Se dă textul de pravilă găsit de Andrei Bîrseanu, cu prefacerea ei în limba de azi, apoi, după manuscris, şi în facsimile, „Pravila Sfinţilor Părinţi 318, după învăţătura marelui Vasile“; se adaugă confruntarea atentă cu Pravila de la Govora şi cea mare munteană, precum şi cu Canoanele. O lucrare foarte utilă.

Ca amănunte, coruiul nu e corbul, ci şoimul; „uturele“ pare a fi eretele; „a crunta“ e umplea de sînge; săblazna e în general prihană.

Pentru rectificarea (ca 1563) datei aproximative a tipăriturii d. Spulber întrebuinţează o argumentaţie foarte fină şi strînsă. În cursul ei, arată că nu poate fi vorba în epilogul Cazaniei coresiene de la 1580 de un „Praxiu“ (exemplarul lui Cipariu are numai „Pra.“). Originalul e cartea de canoane a lui Ioan Nesteutis († 619). Toată această parte e foarte bogat informată.

N. Iorga.

CRONICĂ

În studiul său *Clasicismul greco-roman şi literatura noastră (în special Eminescu)* (din „Anuariul liceului „Al. Papiu Ilarian“ din Tirgul-Murăşului, 1919-1929“), Tirgul-Murăşului, 1930, *d. N. Sulică semnalează un manuscris românesc de o foarte mare însemnătate:*

---

[1] Inscripţiile sînt a se ceti, de sigur, aşa (autorul le dă în litere latine): пр҃стависѣ рабъ бжію кирка син тѳдор пост. и мти его станка въ дни Iw Миҳаи Воєвод, мсца маю в днь, въ лѣт ҂зр҃ѳ şi пр҃ставн се раба бжію жѳпаница Капаѣ жѳпан є ...[ж]ѳп[а]н ... стєфан логоф. и ...нѣга ...въ дни миҳаи воєвод ...[мсц]а [ма]ю ка... (restul trebuie de cetit pe loc). Cf. pp. 50-1.

www.dacoromanica.ro

Octoihul, „scris la Braşov în 1570 de diacul Oprea, ginere al popei Dobre şi prim dascăl al şcolii de cîntăreţi de lîngă biserica Sf. Nicolae“. În epilog se vorbeşte de cărturarii epocii, cari sînt preoţii, dascălii şi diecii, subliniindu-se că numai ei au nevoie să cunoască, dintre limbile literare, limba slavonă şi limba latină; „iară srăbeaşte şi letineaşte să ştie numa cine iaste omu cărtulariu oare preutu, oare dascălu, oare diiacu, iară mişelamea n'are lipsă de-a ştirea“. Iar, mai încolo, reminiscenţa horaţiană, cum observă d. Sulică: „celora milostivi au nu tremete-va făptoriul şi învăţătoriul lumiei, Hristos, Domnul nostru, harulu cela dulcele, că cine învăţăturiei sălaşiu rădică, şieşu rădică sălaşiu în cerure, prea-luminat, şi întru uameri pomeană mai delungată şi mai tare de fierul şi de aramea, care furulu nu va fura, nice vîntul va strica, nice apa va neca“. Pomeneşte ca ajutător şi pe „creştinul cela bunulu şi milostivul, sfiatnicu de întîniu şi cănţelariu Măriii Lu Craiu, jupînului Ceacu Mihaiu, de în cetate de în Bălgradu“, care a plătit pentru scrierea cărţii, mai veche, ajutînd şi la alte asemenea lucrări. Cumnatul lui Oprea, protopopul Mihai, fiul popei Dobre, a făcut la 1597 casă şcolii romîneşti din Braşov, cum a stabilit d. A. A. Mureşanu în *Anuariul* din Cluj, IV. D. Sulică trimete şi la studiile sale despre fratele mai mic al lui Mihai, cronicarul bisericii Şcheilor, popa Vasile, publicate în volumul *Înştiinţări* din Braşov, 1907, şi în foaia *Deşteptarea*, tot de acolo, în 1906-7.

Partea care priveşte pe Eminescu în raport cu antichitatea elenică e scrisă cu o cunoaştere adîncă a subiectului şi cu o căldură comunicativă.

Influenţa clasică în poesia românească mai era de urmărit, dar d. Sulică se mărgeneşte la două-trei pagini despre Coşbuc.

*

D. Hans W. Hartmann a publicat, în 1930, un studiu amănunţit despre Corsica pe vremea Revoluţiei franceze *(Korsika zur Zeit der französischen Revolution, 1789-1794,* Leipzig 1930). La pagina 23 e vorba de colonia grecească de la Cargèse. Interesante capitolele despre cultură

*

În „Revue de l'Université de Lyon“, IV (1930) un studiu al d-lui D. Pauphilet despre „romantism şi antichitate“ (despre André

www.dacoromanica.ro

Chénier). D. M. Lévy-Schneider presintă procesul și moartea lui Cinq-Mars și de Thou. Interesante considerațiile d-lui M. Gorbatov despre caracterul polietnic al sufletului rusesc.

*

Cele două frumoase volume ale d-lui Charles Beaulieux, *Histoire de l'orthographe française* (Paris 1927), nu cuprind numai, într'o expunere metodică și plăcută, ce promite titlul lor, ci dau, mai ales în vol. I, o întreagă parte din însăși istoria limbii. E o lucrare care nu se poate recomanda în de ajuns. Ea cuprinde o muncă imensă și presintă pentru prima oară o materie foarte interesantă.

*

D. Virgil I. Bărbat a început, la Cluj, publicarea unei „Reviste de sociologie".

*

De d. Ion Baltariu, *Tripticele din Transilvania, Contribuții la istoria dreptului romîn*, Aiud 1930. Tripticele cuprind „dreptul roman vulgar". În aceste practice, pe care le crede exclusiv dacice, autorul vede începutul dreptului românesc însuși — și poate, până la un punct, să aibă dreptate.

*

Observații foarte drepte în studiul d-lui C. I. Băicoianu, *Omul ca factor pentru combaterea crisei agricole* (din „Economia Națională"), București 1930. Se relevează activitatea pentru luminarea țeranului pe care a săvîrșit-o generația de la 1840-60 și pe care celelalte n'au știut s'o continue.

*

O inițiare în toate archivele italiene o dă d. Carol Maleczyński, în *Archeion*, V (Varșovia 1930). De folos ni pot fi, tot acolo, notele d-lui Casimir Tyszkowski despre materialul polon în Archivele din Viena.

*

În *Păstorul Ortodox*, XII, 2, d. I. Iordăchescu vorbește de biserica din Brădet ca despre un lăcaș părăsit de cercetători. Și, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, d. Virgil Drăghiceanu a scris un articol cu ilustrații despre această biserică.

*

www.dacoromanica.ro

În broşura *Cu privire la cîteva chestiuni de drept vechiu romînesc* (Bucureşti 1930), d. Ioan C. Filitti discută lucrarea recentă, analisată şi aici, a d-lui Dinu C. Arion.

*

În *Archivele Basarabiei,* II, 3, note despre schiturile din eparhia Hotinului la 1820 de păr. episcop Visarion, documente despre ocupaţia rusească din 1809, o statistică a Armenilor de la noi în 1809. Dintr'o notiţă a d-lui T. G. Bulat se vede că se lucra la cetatea Chiliei, p. 306. Din alta, că la 1809 un Frances Hardi voia să întemeieze la Iaşi o tipografie pentru „rusește, franţuzește, grecește, nemţește şi moldovenește", p. 306 şi urm. Un dr. Rallì, supus frances, care vine să se aşeze în Iaşi, pp. 312-3, n-le VI-V. D-rul Frangoli funcţiona acolo: p. 313, no. VI. Grozava poveste a captivilor de la Tîrgul-Jiiului, Stolnicul Ştefan Bujoreanu şi şapte negustori: de nu se dau 50.000 de lei, veche datorie, Turcii îi taie. Tot aşa Molà-Paşa de la Vidin tăiase *treizeci şi şase* de negustori, fiindcă-i fugiseră trei fete de preot (p. 308, no. 4). Întemeiarea Consistoriilor mitropolitane la 1809, pp. 332-3. Pentru biserica din Ismail, pp. 338-9. Despre Strîlbiţchi, p. 343. Un zugrav, pp. 343-4. Preot bătut de ofiţeri ruşi, p. 344. Schitul Hlince, părăsit, p. 345. La 1809 Mitropolitul Gavril scrie: „Moldovence ori Romînce", p. 345.

*

În *Triumful Ortodoxiei,* de la Arad, publicaţie făcută pentru centenariul aşezării păstoririi româneşti ortodoxe de acolo (Arad 1929): pe lîngă frumosul discurs, şi de cuprins istoric, al episcopului Grigorie, studiul părintelui Gh. Ciuhandu despre începuturile diecesei, cu Sîrbi, şi întăiul episcop romîn, Nestor Ioanovici (portrete şi facsimile). D. T. Botiş aduce şi documente mai rare, chiar inedite, şi cercetarea sa despre elementul românesc din eparhie (şi portretul lui Moise Nicoară, ale cărui msse de la Academia Română, ar trebui odată descifrate şi tipărite), la pagina 165. Acelaşi dă biografia episcopului Vichentie Ioanovici (1726-31), a cărui înţelegere, din 14 Mart 1728, cu Romînii bihoreni e reprodusă şi în facsimile. Pagini de părintele episcop Ciorogariu despre „Aradul de odinioară". D. Ştefan Lupşa publică un document latin despre opoziţia episcopului unit Samuel Vulcan la numirea lui Nestor Ioanovici.

*

www.dacoromanica.ro

De d. Emil Sigerus, o *Chronik der Stadt Hermannstadt,* Sibiiu, 1930. De la 1914 înainte sînt însemnate, precis și bogat, evenimente care se leagă de istoria Statului romîn. Hărți și planuri.

*

Note privitoare la generalul Berthelot le publică maiorul N. Cerbulescu la Sibiiu (1931): *Generalul Henri Berthelot.* Lipsesc cele din foile francese.

*

Despre bibliografiile polone un studiu în *Bulletin of the International Committee of historical studies,* Decembre 1930.

*

Bibliografia austriacă în *Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale,* III, 3 (Varșovia 1930).

*

În *Analele Banatului,* III, 1, d. Ioachim Miloia dă note despre „începuturile artei românești în Banat". Se notează pictura din secolul al XVII-lea la Mănăstirea Săracă lîngă Gătaia, la Zlatița pe Dunăre; la Partoș sînt „fragmente de iconostas" (p. 3). La Lipova, pentru a doua zugrăveală, lucrează un zugrav Nedelco. Icoane de-ale lui le-a aflat d. Miloia la Butin, tot în plasa Gătaia. Alt meșter, Vlașici, lucrează la Surducul-Mare, unde bisericuța de lemn e făcută de „chinezul Șandru Batosin". Un Mihai Velceleanu lucrează la începutul veacului al XIX-lea; e format la München. Și alți „moalări" din această epocă; o „dinastie", a Diaconovicilor. „Pictor academician" e „pe la 1837" și Dimitrie Turcu din Oravița. — Note, de d. P. Nemoianu, despre „colonisarea Sîrbilor în Banat". — Se reproduce text și ilustrații despre Banat din cunoscuta carte a lui Demidov. Observații, de d. Emil Panuca, despre apărarea graniței bănățene (cu schițe).

*

Interesante note de viață românească supt ocupație în puțin cunoscuta carte a lui Gerhard Velburg, *Rumänische Etappe: der Weltkrieg, wie ich ihn sah* (Minden i. W.-Berlin-Leipzig, 1930). E o culegere de observații mărunte, cu pretenții de spirit, dar totdeauna triviale. Omul n'a văzut decît ce era în fața unui simplu soldat. A primit mult bine de la ai noștri și răspunde cu glume de corp de gardă. Nu se poate opri de a recunoaște nesfîrșita iubire de oameni și milă la ai noștri.

*

www.dacoromanica.ro

Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania pe 1929 (Cluj, 1930) are, pe lîngă studiul, analisat aici, al d-lui V. Vătășianu, de acela al d-lui Silviu Dragomir, pe care l-am presintat după tirajul aparte, și de al d-lui Em. Panaitescu despre castrul din Cășeiu (aceiași observație), însemnările d-lui D. M. Teodorescu despre „cetatea dacă de la Costești" (e vorba de un turn cu trepte, de tăietură foarte „civilisată", poate romană; și casa de lemn pe stîlpi are o bază care-mi pare a întrece nivelul civilisației dacice; turnul din Columna lui Traian arată procedee de construcție datorite de sigur arhitecților importați; considerațiile generale, p. 289 și urm. sînt interesante: autorul crede că Sarmisagetuza nu era capitala dacică; p. 291, nota 1). De d. C. Daicovici „Cronica arheologică și epigrafică a Transilvaniei (1919-1929)", traducerea notelor lui Bedăus despre antichitățile aflate la Cluj în 1822. Foarte importantă descrierea, de d. Atanasie Popa, a bisericii sălăgene din Brîglez (pictură țerănească de la 1812), de același a celei din Ceaba pe Someș (literele necetite de pe p. 370 sînt: вь дни, apoi апапфі), a celei din Vad lîngă Sătmar (bun profil; zugrăveală nouă, foarte proastă).

*

În *Monografia comunei Siliștеni* (foasta *Bumbueni) din județul Argeș,* de d. Badea I. Stănescu (Rîmnicul-Vîlcii 1930), și cîteva documente de proprietate. *Valea Cetății,* p. 15. Biserica din 1688 a dispărut fără urme *(ibid.).* Alta din 1837, la Lăngești: pictură veche. Nu se poate *„noand* de moșie". Interesantă apa „Vlăscuța", diminutiv de la „Vlăsia". Plata *cîmăritului* pentru borhot (p. 11). Și azi *vigurile* de postav *(ibid.).* Helești*e*le se zic și *benturi* (p. 12). Untura se păstrează în *garniță* (p. 14). Lungile haine de dimie se chemau *cortele.* Opincile au *tîrzîni* (p. 14). Pentru veșmîntul femeiesc se întrebuințează terminii de *zăvelcă* și de *vîlnic (ibid.).* Danțuri: ungurica, mințita, boiereasca, minioasa, bugeacul, cortorăreasa, nunească, hora a opta, hora dreaptă, hora Dumitrei, hora Badei; cele nouă chiar capătă nume ca: drumul dracului, perniță.

*

În Comte Fleury, *La France et la Russie en 1870, d'après les papiers du général comte Fleury,* Paris 1902, pp. 84-6, se dă o conversație a ambasadorului frances cu Gorciacov, care spune că

www.dacoromanica.ro

e gata a destitui pe „orice agent al Guvernului rus care ar fi dovedit că, oficial sau secret, s'a amestecat în intrigile *(menées)* revoluționare din Moldo-Valahia", dar și Franța să facă așa „pe acest teren arzător de revoltă și pasiune". — Dar dacă Domnul romîn ar fi răsturnat de „Revoluție" ?—„Jamais je n'ai eu à envisager la situation aussi menaçante pour avoir besoin de prendre une détermination, mais, si les circonstances devenaient plus graves, je ferais comme toujours appel aux Puissances signataires du traité de 1856 pour prendre avec elles les mesures les plus propres à maintenir le *statu quo* et sauvegarder la paix". La pagina 90 se spune (Maiu) că știrile trimese de consulul Offenberg arată că în „Provinciile Unite" e „o ameliorare a situației". În Principate nu sînt comitete panslaviste (p. 96). Zvonul că sînt, l-ar fi dat, după Fleury, consulul prusian de Radowitz (p. 100).

*

În fasc. VI din *Documentele basarabene, Hrisoave și cărți domnești (1601-1632),* d. L. T. Boga dă și acte cu privire la Ținutul Hotinului. Actele de la Constantin Movilă din 12 Novembre 1610 și 20 Februar 1611 (pp. 16-7, no. IX) privesc o vînzare în satul Holohoreni către Chirița Dumitrachi Paleologul (пань кирици дъмитраки палеологос). I se zice numai палеолог la 15 Mart 1611 (p. 18, no. X), la 20 Mart (p. 19, no. XI) și în alte acte, din 1611 (p. 21, no. XII), din 17 Decembre același an (p. 22, no. XIII). Maricuța, *cneaghina* lui кирица дъмитраки, „fost Postelnic", la 28 Mart 1620, pp. 25-6, no. XV: ea vinde moșia lui Vasile Ureche și soției Magda.

*

Excelent studiul d-lui Teodor Bălan, *Vornicia în Moldova* (din „Codrul Cosminului", VII, 1931). Se cercetează tot materialul românesc și se pune în raport cu ce se află analog în țerile vecine. Interesant ce se spune (p. 76 și urm.) despre *dvorișie* și *zvorișie* (v. cea din Dorohoiu). Despre *udvornicii* unguri, p. 80 și urm. Listele de dregători vor fi de cel mai mare folos. Se dă și amănunțita lor biografie. De semnalat *Gherghe Heregariul, deci monetariul moldovenesc*, din 1449, în proces cu Costea pîrcălabul (după Ulianicki, no. 69; aici, p. 121). „Bolerian" uricariul de la pagina 123 trebuie să fie Borileanul, din Borolea Dorohoiului. Se studiază toate categoriile de Vornici, pănă la cei mai mărunței. Cei de

www.dacoromanica.ro

Ţinut, p. 143 şi urm. Se cercetează cu aceiaşi metodă şi pîrcălabii, p. 153 şi urm. Piatra lui Crăciun, nu e Crăciuna, ci Piatra Neamţului (cf. p. 172). Şi Hatmanii, căpitanii, p. 180 şi urm. Apoi starostii, p. 196 şi urm. E o lucrare model în acest gen.

*

Într'un articol din *Revista Istorică Romînă*, no. 2, d. P. P. Panaitescu se ocupă de Cronica Moldo-Polonă, pe care n'o crede scrisă pentru Nicolae Brzeski. Dintr'o lucrare a d-lui Macurek se culege că Zamoyski cerea lui Luca Stroici „cronica Moldovei". Dar nu poate fi vorba de cea „moldo-polonă", ci, de sigur, de textul slavon însuşi, pe care era în Polonia cine să-l înţeleagă. E greu de admis şi o traducere parţială în slavoneşte de Moldoveni a lui Bielski (p. 121, nota 1). Paşaportul lui Brzeski, găsit de autor în hîrtiile lui I. Bogdan şi de a cărui origine se întreabă, a fost publicat de mine, în prefaţa la Hurmuzaki, XI. Resumatul frances, cu „deffectueuses" (de două ori), „existance", trebuia mai mult îngrijit.

D. C. C. Giurescu descrie (cu o planşă) un Bucvar-bucoavnă din Basarabia (1815).

D. Andrei Veress dă adausuri la biografia jurisconsultului Flechtenmacher. „Conferinţele" lui la Iaşi (p. 129) par curioase. Fiica lui, Maria, era bine cunoscută. Autorul reproduce anunţarea în *Foaia* din Braşov, la 1839, a apropiatei ediţii, în patru volume, a „Codiţii Civile". De folos semnalarea unei dări de samă, în *Der Jurist* din 1847, a Codului Calimah. Nu se uită, după d. Arpad Bitay, nici poesia lui Flechtenmacher către Szechényi, din 1839. Dr. Flechtenmacher era foarte preţuit acuma cîteva decenii la Braşov. D. Veress, care nu odată greşeşte însuşi, îndreaptă apoi nişte lecturi, evident rele, ale păr. Lupaş (pp. 132-3). Acelaşi lucru îl face şi faţă de d. Ilie Minea, editor al unei scrisori, care mai era publicată, a bătrînului Cantemir (pp. 133-4). Nu există „Drazăneşti" (p. 134).

O critică de d. C. C. Giurescu a traducerii de d. Gh. Pascu a „Descrierii Moldovei" de Dimitrie Cantemir (în adevăr profesorul de la Iaşi nu ştie nici latineşte).

Indicaţiile bibliografice sînt folositoare, une ori rare; judecăţile, adesea total incompetente.

*

www.dacoromanica.ro

În Νέος Ἑλληνομνήμων, III, 2, d-ra Marieta Minotu publică notele unui client al familiei Moruzi, dintre care următoarele sînt de un mare interes pentru istoria Romînilor:

Φεβρουαρίου 9, ἐστεφανώθη ἡ κυρία Δομνίκα Ραλοῦ Μαυροκορδάτου μετὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου πεΐζαδὲ Κωστάκη Μουρούζη, 1802 (9 Februar, s'a cununat dumneaei domniţa Ralu Mavrocordat cu prea-luminatul beizadeà Costache Moruzi, 1802).

1803, Ἰουλίου 13, ἐγεννήθη ἡ κοκῶνα Ζωΐτσα, ἡ κόρη της, καὶ ἀπέθανε (1803, Iulie 13, s'a născut cocoana Zoiţa, fiica ei, şi a murit).

1804, ἐγεννήθη ὁ τζελεπὴ Ἀλέξανδρος, Ἰουνίου 13 (1804, s'a născut celebì Alexandru, Iunie 13).

1805, ἐγεννήθη ὁ β Ἀλέξανδρος, στὶς 8 ὥρες τῆς νυχτὸς, ξημέρωμα τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου (1805, s'a născut cel de-al doilea Alexandru, a opt ceasuri de noapte, ziua Sf. Alexandru).

1806, ἐγεννήθη ὁ τσελεπῆ Δημητράκις, στὴ μιὰ ἥμιση ὥρα τῆς ἡμέρας, Ὀκτωβρίου 22, Σάβατο (1806, s'a născut celebì Dumitrachi, la un ceas şi jumătate din zi, Octomvrie 22, Sîmbătă).

1808, ἐγεννήθη ὁ τζελεπὴ Ἰάνκος, ξημέρωμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προδρόμου, ἡ ὥρα 9, ἡμέρα τετράδη, Ἰουνίου 24 (1808, s'a născut celebì Iancu, în ziua de Sf. Ioan Înainte Mergătorul, ceasul 9, ziua Miercuri, Iunie 24).

1809, Νοεμβρ., ἡμέρα Σαβάτο, ξημέρωμα, ὥρα 2, ἐγεννήθη ἡ κοκόνα Μαργιορίτζα (1809, Noiemvre, Sîmbătă, ziua, la ceasurile două, s'a născut cocoana Mărioriţa).

1811, Ἰανουαρίου 12, στὶς πέντε ὥρες τῆς νυχτός, πρὸς τὴν Παρασκευή, ἐγεννήθη ἡ Εὐφροσύνη (1811, Ianuar 12, la cinci ceasuri de noapte, spre Vineri, s'a născut Eufrosina).

1812, Ἀπριλίου 6, ἐγεννήθη ὁ τσελεπὴς Ἰῶργος, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔδωσε τὸ κοινὸν χρέος, πέθανε 1812 (April 6, s'a născut celebì Iorgu, şi, în aceiaşi zi, şi-a dat obştească datorie: a murit).

1813, ἐγεννήθη ἡ κοκῶνα Ἀγλαΐα, Ἰουλίου 31 (1813, s'a născut cocoana Aglaia, Iulie 31).

1816, ἐγεννήθη ὁ τσελεπῆς Παναγιώτης, Αὐγούστου 31, ξημέρωμα (1816, s'a născut celebì Panaioti, Avgust 31, ziua).

1820, ἐγεννήθη ἡ Ἀγλαΐα β (1820, s'a născut a doua Aglaie).

1821, ἐγεννήθη ὁ Κωστάκης, στὴν Ὀδέσσα, στὴ φευγατιά (1821, s'a născut Costachi, în Odesa, în pribegie).

www.dacoromanica.ro

1818, Ἰανουαρίου 14, ἐγεννήθη ὁ Κωστάκης, ὁ ἔγγονός μου, τῆς θυγατρός μου Μαριούτζας, καὶ ἐβαπτίστη παρὰ τῆς ἐκλαμπροτάτης δομνίτζας Ραλλοῦς Μουρούζη (1818, Ianuar 14, s'a născut Costachi, nepotul mieu, al fetei mele Măriuța, și s'a botezat de prea-luminata domniță Ralù Moruzi).

1782, Μαγήου 28, ἡμέρα Σάβατο, αὐτένδεψε ὁ πεϊζαδὲ Ἀλέξανδρος Κωσταντίνου Μαυροκορδάτος στὴ Πογδανιά, καὶ ἐμανζηλεύτηκε ὁ Κωνσταντῖνος ββ. Μουρούζης (1782, Maiu 28, zi de Sîmbătă, a căpătat Domnia Alexandru al lui Constantin Mavrocordat în Moldova, și s'a mazilit Constantin-Vodă Moruzi).

1784, Δεκεβρίου 22. Ἐκάηκεν ἡ κούρτη τοῦ Ἰασίου (1784, Dechemvre 22, a ars Curtea Iașului).

1785, Ἰανουαρίου 9. Ἐμαντζηλεύτη ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος ββ. καὶ αὐτένδεψεν ὁ πεϊζαδὲ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, ὁ ξάδελφός του, ἀπὸ δραγουμᾶνος στὴν Πογδανιά, ὁ φυγάς (1785, Ianuar 9, s'a mazilit Alexandru Mavrocordat Voevod și a luat Domnia beizadeaua Alexandru Mavrocordat, vărul lui, din dragoman, în Moldova, Fugarul).

1786, Μαρτίου 26. Αὐτένδεψεν ὁ Νικόλας Μαυρογένης εἰς Βλαχιὰ καὶ ἐμανζηλέφτη ὁ Μιχαὴλ ββ. Σοῦτσος. Ἀνήμερα ἀποκεφάλισαν τὸν Πετράκη (1786, Martie 26, a luat Domnia Nicolae Mavrogheni în Țara-Românească și s'a mazilit Mihai-Vodă Suțu. În aceiași zi au tăiat capul lui Petrachi).

1786, Δεκεμβρίου 3. Αὐτένδεψε ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης β εἰς Πογδανιά, καὶ μαντζηλέφτη ὁ φυγὰς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, ὁ ὁποῖος ἔφυγε εἰς τὴν Μοσκοβιά (1786, Dechemvrie 3, a luat Domnia Alexandru Ipsilanti a doua oară în Moldova, și s'a mazilit Alexandru Mavrocordat Fugarul, care a fugit la Muscali).

1790, Ἰουνίου 16. Ἐπῆγε ὁ αὐθέντης Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος στὸ ὀρδὶ καὶ εἰς τοὺς 91, Ἀπριλ. 3, ἐγύρισεν στὴν Πολι, καὶ ἐπῆγεν ὁ Μιχαὴλ ββ. β, καὶ ἀπέρασεν στὴν Βλαχιὰ, καὶ ὁ πεϊζαδὲ Ἀλέξανδρος Μουρούζης ἀπὸ δραγομᾶνος αὐθέντης στὴ Πογδανιά, μὲ τὸν πεϊζαδὲ Ἰῶργον δραγομᾶνον (1790, Iunie 16. A pornit Alexandru-Vodă Mavrocordat la ordie, și în 1791, la 3 April, s'a întors în Constantinopol, și a pornit Mihai-Vodă a doua oară, și a plecat spre Țara-Românească, și beizadeà Alexandru Moruzi din dragoman Domn în Moldova, cu beizadeà Iorgu dragoman).

1790, Αὐγούστου. Ἔγινε εἰρήνη στὴ Νεμζιά. Τοῦ αὐτοῦ ἐσκότωσαν

www.dacoromanica.ro

καὶ τὸν Μαυρογένη (1790, August. S'a făcut pace cu Nemția. Tot atunci au ucis și pe Mavrogheni).

1795, Ἀπριλ. 20. Αὐτένδεψεν ὁ πεϊζαδὲ Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης στὴ Μογδανιὰ ἀπὸ μέγας δραγουμᾶνος, καὶ ἔγινε δραγουμᾶνος [ὁ Γεώργιος Μουρούζης] (1795, Aprilie 20. S'a făcut Domn beizadeà Alexandru Callimachi în Moldova, din Mare-Dragoman, și s'a făcut dragoman Gheorghe Moruzi).

1796, Αὐγού. 6. Ἐξορίστη στὴν Κύπρο ὁ δραγομᾶνος πεϊζαδὲ Ἰόργος Μουρούζης καὶ ἔγινε δραγουμᾶνος ὁ πεϊζαδὲ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, καὶ εἰς τὰς 17 τοῦ αὐτοῦ αὐτένδεψε ὁ πατέρας του Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στὴ Βλαχιὰ καὶ ἐμανζηλέφτηκε ὁ Ἀλέξανδρος ββ. Μουρούζης (1796, Avgust 6, a fost surgunit în Cipru dragomanul beizadeà Iorgu Moruzi, și s'a făcut dragoman beizadeà Constantin Ipsilanti, și la 17 ale acelei luni s'a făcut Domn tatăl său, Alexandru Ipsilanti, în Țara-Românească, și s'a mazilit Alexandru-Vodă Moruzi).

1797, Νοεμβρ. 22. Αὐτένδεψε ὁ Κωνσταντῖνος β. Χανζερλῆς στὴ Βλαχιὰ ά, καὶ ἐμανζηλέφτηκε ὁ Ὑψηλάντης. Τοῦ αὐτοῦ ἐκηρύχθη πόλεμος κατὰ τοῦ Πασβάντ-Ογλοῦ (1797, Noiemvre 22. S'a făcut Domn Constantin-Vodă Hangerlì în Țara-Românească întăia oară și s'a mazilit Ipsilanti. Tot atunci s'a strigat războiu cu Pasvantoglu).

1799, Ἰανουαρ. 31. Αὐτένδεψεν ὁ Ἀλέξανδρος Μουρούζης ββ. ἐκ δευτέρου στὴ Βλαχιὰ, καὶ ἐμανζηλέφτη ὁ Χανζερλῆς (1799, Ianuarie 31. S'a făcut Domn Alexandru Moruzi Voevod a doua oară în Țara-Românească și s'a mazilit Hangerlì).

1799. Ἀνήμερα τοῦ παϊραμίου ἐσήκωσαν τὸν ἄρχοντα Ηᾶνο Ἀλέξανδρο Χανζερλῆ διὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου ββ. Χανζερλῆ (1799, în ziua bairamului au scos pe dumnealui Banul Alexandru Hangerlì pentru tăierea capului fratelui său Constantin Voevod Hangerlì).

1799, Μαρτίου 2. Αὐτένδεψεν ὁ πεϊζαδὲς ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης στὴ Μογδανιὰ ἀπὸ δραγουμᾶνος, καὶ δραγουμᾶνος ἔγινε ὁ ἄρχοντας Ποστέλνικος Ἀλέκος Σοῦτζος ἀπὸ δραγουμᾶνος τοῦ στόλου, καὶ τοῦ στόλου ἔγινε ὁ πεϊζαδὲ Ἰάγκος Καρατζας, καὶ ἐμανζηλεύτη ὁ Καλλιμάχης (1799, Martie 2, s'a făcut Domn beizadeà Constantin Ipsilanti în Moldova, din dragoman, și dragoman s'a făcut boierul Postelnic Alecu Suțu, din dragoman al flotei, și al flotei s'a făcut Iancu Carageà, și s'a mazilit Callimachi).

1801, Ἰουλ. 22. Αὐτένδεψε ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτζος ββ. στὴ Μογδανιὰ ἀπὸ δραγουμᾶνος καὶ ἔγινε δραγουμᾶνος ὁ πεϊζαδὲ Σκαρλᾶτος Καλλι-

www.dacoromanica.ro

μάχης (1801, Iulie 22, s'a făcut Domn Alexandru Suțu Voevod în Moldova, din dragoman, și s'a făcut dragoman beizadeà Scarlat Callimachi).

1802, Ὀκτωβρίου 8. Αὐτένδεψεν ὁ Μιχαὴλ ββ. Σοῦτζος στὴ Βλαχιὰ καὶ, φεύγοντας εἰς τὴν Νέμτζια, ἔγινε ὁ [Ἀλέξανδρος] Σοῦτζος, δεκίλης τῆς Βλαχιᾶς, ἔχοντας καὶ τὴν Πογδανιά (1802, Octomvre 8, a luat Domnia Mihail Voevod Suțu în Țara-Românească și, fugind în Țara Nemțească, a ajuns Alexandru Suțu vechil al Țerii-Românești, având și Moldova).

1802, Αὐγούστου 19. Αὐτένδεψε ὁ Κωνσταντῖνος ββ. Ὑψηλάντης στὴ Βλαχιὰ καὶ ὁ Σοῦτζος νὰ γυρίσῃ στὴ Πογδανιά. — Σεπτεμβρίου 20. Ὅμως αὐτενδέβει ὁ Ἀλέξανδρος Μουρούζης ββ. στὴ Πογδανιὰ καὶ ὁ Σοῦτζος ἔμεινε στὰ ἀνοιχτὰ μανζίλης (1802, Avgust 19, a luat Domnia Constantin Voevod Ipsilanti în Țara-Românească și Suțu să se întoarcă în Moldova. — Septemvre 20. De asemenea iea Domnia Alexandru Moruzi în Moldova și Suțu a rămas fățiș mazil).

1806, Αὐγούστου 12. Αὐτένδεψεν ὁ πεϊζαδὲ Σκαρλᾶτος Καλλιμάχης ἀπὸ δραγουμᾶνος στὴ Πογδανιὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος β. Σοῦτζος στὴ Βλαχιὰ εἰς μίαν ὥρα καὶ οἱ δυό, καὶ μανζηλεύεται ὁ Ἀλέξανδρος ββ. Μουρούζης ἀπὸ τὴν Πογδανιὰ καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἀπὸ τὴ Βλαχιὰ καὶ ὕστερα ἔφυγε εἰς τὴ Μοσκοβιά, καὶ ὁ ἄρχων πάνος Ἀλέξανδρος Χανζερλῆς ἔγινε μέγας δραγουμᾶνος. Τὴν ἴδιαν ἡμέρα τοῦ αὐτοῦ Ὀκτωμβρίου 5 τὸ δοβλέτι ἔστειλε πάλιν τὸν αὐθέντη Μουρούζη ὀπίσω στὴ Πογδανιά, καὶ νὰ γυρίσει καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ββ. στὴ Βλαχιά, ὁ δὲ Σοῦτζος καὶ Σκαρλάτος ββ. ἐγύρισαν ὀπίσω εἰς τὴν Πόλι. Ὁ αὐθέντης Ἀλέξανδρος Μουρούζης, πηγαινάμενος ἕως εἰς τὸ Φοξάνι, ἔμαθεν ὅτι οἱ Μοσκόβοι ἐμπῆκαν εἰς τὸ Γιάσι, καὶ ἔτσι ἐπίστρεψεν ὀπίσω πάλιν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος β. Ὑψηλάντης ἦλθεν εἰς τὸ Πουκουρέστι μὲ μερικὰ στρατεύματα ῥσικὰ εἰς φύλαξιν του καὶ ἔκατζε στὴ Βλαχιά, ὁρίζοντας καὶ τὴ Πογδανιά (1806, Avgust 12, a luat Domnia beizadeà Scarlat Callimachi, din dragoman, în Moldova, și Alexandru-Vodă Suțu în Țara-Românească, tot odată amîndoi, și se mazilește Alexandru Voevod Moruzi din Moldova și Ipsilanti din Țara-Românească, și apoi a fugit la Muscali, și dumnealui Banul Alexandru Hangerlì a ajuns Mare-Dragoman. În aceiași zi a aceluiași Octomvre, în 5, devletul a trimes iarăși pe Vodă-Moruzi înapoi în Moldova, și să se întoarcă și Constantin-Voevod în Țara-Românească, iar Suțu și Scarlat Voevod s'au întors înapoi în Constantinopol. Vodă Alexandru Moruzi, ajungînd pănă la Focșani, a aflat că Muscalii au întrat

www.dacoromanica.ro

în Iași, și s'a întors iarăși înapoi. Iar Constantin-Vodă Ipsilanti a venit la București cu ceva oști rusești spre paza lui și a stat în Țara-Românească, guvernînd și Moldova).

1806, Δεκεμβρ. 10. Ἐσήκωσαν τὸν αὐθέντη Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη στὸ Φοῦρνο, ἡμέρα β, κάμνοντάς του σκεντζὲ ἡμέρες 34 καὶ εἰς τὲς 13 τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1807 τὸν ἀποκεφάλισαν εἰς τὸ Ζινδάνι. Τὸ κεφάλι του τὸ ἔβαλαν στὸ παπα-χουμαγιούμ, τὸ δὲ σῶμα τὸ ἔφερεν ὁ ζελάτης εἰς τὸν Κουροὺ-τσεσμέ, τὸ ὁποῖον τὸ ἀγόρασε ὁ ἅγιος Νικομηδείας κὺρ Αθανάσιος διὰ γρόσσια 100, καὶ εἰς τὶς 16 τοῦ Δεκεμβρίου 806 ἐφόρεσεν καβάδι ὁ Ἀλέξανδρος Σοῦτζος πάλιν διὰ τὴν Βλαχιά (1806, Dechemvre 10, au aruncat pe Vodă Alexandru Ipsilanti la Forno, Luni, schingiuindu-l treizeci și patru de zile, și la 13 Ianuar 1807 l-au tăiat la închisoare. Au pus capul său la Poartă, iar, trupul, l-a dus gealatul la Curù-Ceșmè, pe care l-a cumpărat Preasfințitul de Nicomedia, chir Atanasie, pentru o sută de lei, și la 16 Dechemvre 1806 a luat caftan iarăși Alexandru Suțu pentru Țara-Românească).

1807, Μαρτίου 7. Ἐφόρεσε καβάδι διὰ τὴν Πογδανιὰ ὁ Ἀλέξανδρος Χανζιρλῆς, ἀπὸ δραγουμᾶνο, καὶ δραγουμᾶνος ἔγινε ὁ πεϊζαδὲς Ἀλέκος Σοῦτζος (1807, Martie în 7, a luat caftan pentru Moldova Alexandru Hangerlì, din dragoman, și s'a făcut dragoman beizadeà Alecu Suțu).

1807, Ἀπριλίου 23. Ἀνήμερα τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐσήκωσαν τὸν αὐθέντην Ἀλέξανδρον Μουρούζη ὁμοῦ μὲ τὸν ἀδελφόν του, πεϊζαδὲ Δημητράκη, καὶ ἐξορίστη ὁ αὐθέντης στὴν Ἐγκοῦρι, καὶ ὁ πεϊζαδὲς στὴν Καισάρια. Τοὺς δὲ πεϊζαδὲ Κωστάκη, υἱόν του, καὶ πεϊζαδὲ Παναϊωτάκη, ἀδελφόν του, τοὺς ἐσήκωσαν στὸ πονσταντὶ-πασί, τὴ δὲ Δόμνα Ζωὴ καὶ ὅλον τὸ σπιτικό της τὴν ἐπῆγαν εἰς τὸ σπίτι τοῦ ἀρχόντου Πάνο Κωνσταντίνο Καραντζᾶ, καί, βουλόνοντας τὰ σπίτια τους, ἐκατέβασεν καὶ ὅλο του τὸ τίποτε στὸ μηρὶ μὲ μεγάλην ὀργὴ: οἱ ἐχτροί τους θαροῦσαν νὰ χαροῦν. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν τοὺς ἄφησε νὰ χαθοῦν διὰ τοὺς δοβάδες τῶν πτωχῶν Τουρκῶν καὶ Ἑβραίων, διότι ἦτον καὶ ἀναγκαῖοι αὐτοὶ εἰς τὸ γένος τῶν Ρωμαίων καὶ τὰ ἑξῆς (1807, Aprilie 23, în ziua de Sfîntul Gheorghe, au arestat pe Vodă Alexandru Moruzi împreună cu fratele lui, beizadeà Dumitrachi, și a fost surgunit Vodă la Enghiùr, și beizadeà la Cesareia. Iar pe beizadeà Costachi, fiul lui, și pe beizadeà Panaiotachi, fratele lui, i-au aruncat la bostangì-bașa, și Doamna Zoe și toată casa ei s'au dus la casa boierului Ban Constantin Carageà, și, pecetluindu-li casa, s'a dus și tot ce aveau la mirie (Stat), cu o mare mînie: dușmanii lui se puteau bucura.

www.dacoromanica.ro

Dar Dumnezeu nu i-a lăsat să piară pentru dovezile săracilor turci şi evrei, căci erau de nevoie neamului Grecilor, şi celelalte).

1808, 'Ιουλίου 24. 'Εκ δευτέρου ἀφεντία τοῦ Σκαρλάτου ββ. Καλλιμάχη διὰ τὴν Πογδανιά. 'Εστάλτη στὸ ὀρδί, καὶ ἐμανζηλεύτη ὁ 'Αλέξανδρος β. Χανζερλῆς (1808, Iulie 24, a doua Domnie a lui Scarlat Voevod Callimachi pentru Moldova. A fost trimes la ordie şi s'a mazilit Alexandru-Vodă Hangerlì).

Τοῦ αὐτοῦ Σεπτεμβρίου 22. 'Αποκεφάλισαν τὸν μέγαν δραγουμᾶνο πεϊζαδὲ 'Αλέκο Σοῦτζο, καὶ ἔγινε δραγουμᾶνος ὁ ἄρχων Ποστέλνικος 'Ιάγκος Καρατζᾶς, καὶ 1808 ἐμανζηλεύτη καὶ ἔγινε ὁ πεϊζαδὲ 'Ιάνκος Καρατζᾶς (În acelaş an, 22 Septemvre, au tăiat pe Marele Dragoman Alecu Suţu, şi a ajuns dragoman dumnealui Postelnicul Iancu Carageà, şi la 1808 a fost mazilit, şi s'a făcut beizadeà Iancu Carageà).

1808, Νοεμβρ. 27. 'Εφόρεσε καβάδι ὁ πεϊζαδὲ Δημητράσκος Μουρούζης μέγας δραγουμᾶνο καὶ ἐστάλθη ἀπὸ τὸ δοβλέτι εἰς τὸ κονγκρέσο διὰ τὴν εἰρήνη μαζὶ μὲ τὸν Κικιὰ-πέγη καὶ Ρεΐζη-ἐφένδη καὶ 'Αλῆ μουραχά[σιδες] (1808, Noiemvre 27, a luat Domnia Dumitraşcu Moruzi Marele Dragoman şi a fost trimes de devlet la congresul pentru pace cu Chehaia-beiu şi Reis-Efendi şi Alì, soli).

1812, Μαρτίου 27, ἀναπαύτηκε ὁ μακαρίτης ὑψηλότατος αὐθέντης 'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1812, Martie 27, a încetat din viaţă fericitul prea-înălţatul Domn Alexandru Mavrocordat).

1812, 'Ιουλίου 26. 'Εφόρεσε καβάδι τῆς δραγουμανίας ὁ ἄρχων Ποστέλνικος 'Ιάγκος Καρατζᾶς ἐκ δευτέρου καὶ ἐμανζηλεύτη ὁ πεϊζαδὲ Παναϊωτάκης Μουρούζης, καὶ εἰς τὰς 28 τοῦ Αὐγούστου αὐτένδεψε στὴ Βλαχιά, καὶ ὁ Σκαρλάτος β. Καλλιμάχης στὴ Πογδανιά. 'Αλλά, ἐπειδὴ ἦτον ἀκόμη σκλαβωμένος στούς Ρούσσους, ἐφόρεσε καβάδι ὁ ἀδελφός του, πεϊζαδὲ 'Ιαγκος, βεκελεντὶν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ὁ 'Αργυρόπουλος, ἄρχων Ποστέλνικος 'Ιακωβάκις, ἔγινε μέγας δραγουμᾶνος (1812, Iulie 26, a luat caftan de dragomanie dumnealui Postelnicul Iancu Carageà a doua oară, şi s'a mazilit beizadeà Panaiotachi Moruzi, şi la 28 August a luat Domnia în Ţara-Românească, şi Scarlat-Vodă Callimachi în Moldova. Dar, de oare ce era încă robit la Ruşi, a luat caftan fratele lui, beizadeà Iancu, ca vechil în locul fratelui său, şi Arghiropol, dumnealui Postelnicul Ianovachi, a ajuns Mare Dragoman).

Τοῦ αὐτοῦ ἔγινε ἡ ἀνακωχὴ μὲ τοὺς Ρούσσους. Τοῦ αὐτοῦ 'Οκτωβρίου 25, παραμονὴ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐσκότωσαν τὸν πεϊζαδέ

www.dacoromanica.ro

Δημητράκη στὴ Σουμνῆ, ὄντας δραγουμᾶνος καὶ μουραχασᾶ στὸ ὀρδί (În acelaşi an s'a făcut armistiţiu cu Ruşii. În acelaşi, la Octomvre 25, în ajunul Sf. Dumitru, au ucis pe beizadeà Dumitrachi la Şumla, fiind dragoman şi sol la oaste).

Εἰς τὸ 1812, Νοεμβρίου 8, ἀποκεφάλισαν ἐδῶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ, πεϊζαδὲ Παναγιοτάκη Μουρούζη, μέγα δραγουμᾶνο, ἀνήμερα τοῦ ἁγίου ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ἡμέρα παρασκευή, στὴν πόλι, στὸ πάπυ-γουμαγιούμ (La 1812, Noiemvre 8, au tăiat acolo pe fratele lui, beizadeà Panaiotachi Moruzi, Marele Dragoman, în ziua de Sf. arhistrateg Mihail, zi Vineri, în Ţarigrad, la Poartă).

1813, Φεβρουαρίου 24, ἐγεννήθη ὁ Σουλτὰν Χαμὶτ 1228; τοῦ αὐτοῦ, Μαρτίου 23, ἐξορίστη ὁ ἄρχων Σπαθάρης Ἰάνκος Πεπέσκος στὴν Ἔγγουρι (1813, Fevruar 24, s'a născut Sultanul Hamid, 1228; în acelaşi an, Martie 23, a fost surgunit boierul Spătar Iancu Bibescu la Enghiùr).

1816, Ἰουνίου 23, βράδυ, ξημέρωμα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἀναπαύτηκε ὁ ὑψηλότατος Ἀλέξανδρος Μουρούζης (1816, Iunie 23, seara, în ziua de Sf. Ioan Înainte Mergătorul, a răposat preaînălţatul Alexandru Moruzi).

1817, Σεπτεμβρίου, ἐμαντζηλεύτη ὁ δραγουμᾶνος Ἰακωβάκης καὶ ἔγινε ὁ ἄρχων Σπαθάρης Μιχάλη Σοῦτζος, γαμπρὸς τοῦ Καρατζᾶ Ἰωάννου β. (1817, Septemvre, s'a mazilit dragomanul Iacovachi, şi s'a făcut dumnealui Spătarul Mihail Suţu, ginerele lui Ioan-Vodă Carageà).

1818, Νοεμβρίου 5. Αὐτένδεψε ὁ Σοῦτζος Ἀλέξανδρος β. στὴ Βλαχιὰ καὶ ἐμανζηλεύτη ὁ Ἰαν. β. Καρατζᾶς, τὴν ὁποίαν ἡμέρα λέγει τὸ μηνολόγι ὅτι δὲν εἶναι καλὴ μέρα καὶ ὅ,τι μεταχειριστεῖ κανεὶς δὲν τελοσφορεῖ. Ὁ δὲ Ἰάν. β. ἔφυγε στὴ Νεμζία, Σεπτεμβρίου 29 (1818, Noiemvre 5, a luat Domnia Alexandru-Vodă Suţu în Ţara-Românească, şi s'a mazilit Iancu-Vodă Carageà; în ziua în care spune Menologhiul că nu e zi bună şi de ce se apucă omul nu isprăveşte. Iar Iancu-Vodă a fugit în Ţara Nemţească, la 29 Septemvre).

1819, Μαρτίου 23, ἐξορίστη ὁ πεϊζαδὲς Κωστάκης Μουρούζης στὴ Μιτυλήνη (1819, Martie 23, s'a surgunit beizadeà Costachi Moruzi la Mitilene).

1819. Αὐθέντεψεν ὁ Μιχὰλ β. Σοῦτζος ἀπὸ δραγουμᾶνο στὴ Μογδανιὰ, καὶ ἐμανζηλεύτη ὁ Σκαρλάτος β. Καλλιμάχης Ἰουνίου 2. Ἔγινε δραγουμᾶνος ὁ πεϊζαδὲ Ἰάνκος Καλλιμάχης. (1819. A luat Domnia Mihail-Vodă Suţu, din dragoman, în Moldova, şi s'a mazilit Scar-

www.dacoromanica.ro

lat-Vodă Callimachi, la 2 Iunie. A ajuns Dragoman beizadeà Iancu Callimachi).

1821, Ἰανουαρίου 14, ἀναπαύτηκε ὁ αὐθέντης Ἀλέξανδρος Σοῦτζος στὴ Βλαχιὰ καὶ Φεβρουαρίου 2 αὐτένδεψεν ὁ Σκαρλάτος ββ. στὴ Βλαχιά (1821, Ianuarie 14, a răposat Domnul Alexandru Suțu în Țara-Românească și la 2 Fevruarie a luat Domnia Scarlat-Vodă în Țara-Românească).

1821, Φεβρουαρίου 25, ἐφόρεσε καβάδι ὁ πεϊζαδὲ Κωστάκη Μουρούζης μέγας δραγουμᾶνος καὶ ὁ πεϊζαδὲ Ἰάνκος Καλλιμάχης ἐμανζηλεύτη καὶ ἐξορίστη στὴν Καισάρια (1821, Februarie 25, a luat caftan beizadeà Costachi Moruzi Marele Dragoman, și beizadeà Iancu Callimachi s'a mazilit și s'a surgunit la Cesareia).

1821, Μαρτίου 2, ἀποστάτησε ὁ Μιχαὴλ ββ. Ἔφυγαν οἱ καπικεχαϊάδες τοῦ Μιχάλβοδα. Ὁ ἀδελφός του, Σπαθάρις, Νικολάκης ὁ Σκοινᾶς, ὁ Χατμάνο, μὲ ὅλο τὸ ὀσπιτικόν του. Ὅμως καὶ ὁ αὐθέντης Ἀλέξανδρος Χανζιρλῆς τὴν τρίτη ἡμέρα ἔφυγε, καὶ ὁ πεϊζαδὲ Ἰῶργος Καραντζᾶς (1821, Martie 2, s'a hainit Mihai-Voda. Au fugit capihahaielele lui Mihai-Vodă. Fratele lui, Spătarul, Nicolachi Schinà Hatmanul, cu toată casa lui. Și Alexandru-Vodă Hangerlì a fugit a treia zi, și beizadeà Iorgu Carageà.)

Μαρτίου 17, ἀποκεφάλισαν τοὺς ἄρχοντες, τὸν Ποστέλνικο Νικολάκη Σκαναβῆ, Χατμᾶνο Μηχαλάκι, γαμπρό του, Λογοθέτη Θοδωράκη Ρίζο, καὶ τὸν Ἀλέκο, υἱὸν τοῦ γιατροῦ Φωτεινοῦ (Martie 17, au tăiat pe boieri: pe Postelnicul Nicolachi Scanavì, pe Hatmanul Mihalachi, ginerele lui, pe Logofătul Tudorachi Rizu și pe Alecu, fiul doftorului Fotinò).

Ἀπτιλίου 4, ἀποκεφάλισαν τὸν μέγα δραγουμᾶνο πεϊζαδὲ Κωστάκη Μουρούζη καὶ τὸν τζηρᾶ Ἀντωνάκη, ὕστερα καὶ τὸν υἱόν του, καὶ τὸν ἄρχοντα Παναϊωτάκη Μαυροκορδάτο ἐκρέμασαν στὸ Ἀρναούτι-κιόϋ στὸ σπίτι του στὰ παράθυρα τοῦ σάλου(;). Ἀκόμη καὶ τὸν Κομνιανὸ Κάλφα καὶ τὸν Ζορμπατσογλοῦ λεγόμενον καὶ Μισεστρατὴ καὶ Χατζηβασίλη καὶ τὸν Παπαρηγόπουλο μὲ τὸν υἱόν του καὶ γαμπρό του, μαζὶ καὶ Παχαρνικὸς Ἰωργάκης, Θεραπιανὸς, καὶ ἄλλοι ἀμέτρητοι (La 4 April, au tăiat pe Marele-Dragoman beizadeà Costachi Moruzi și pe gerahul (hirurgul) Antonachi, apoi și pe fiul lui, și pe dumnealui Panaiotachi Mavrocordat l-au spînzurat la Arnăut-chioiu, în casa lui, pe pragul porții(?). Și pe Comnianò Calfa și pe Zorbagioglu, zis și Dușmanul-Oștii, și pe Hagi-Vasile și pe Paparigopulos, cu

www.dacoromanica.ro

fiul lui şi ginerele lui, împreună şi cu Păharnicul Iordachi din Terapia, şi alţii nenumăraţi.)

1821, 'Απριλίου 10. 'Αποκεφάλισαν καὶ τὸν Μέγα-Μπάλο (Ζινγημπανο) Παναγιωτάκη, καπι-κεχαγιᾶ τοῦ Μιχαὴλ β. (1821, Aprilie 10, au tăiat şi pe Marele-Ban Panaiotachi, capuchehaie al lui Mihail Voevod).

Στὶς 19 τοῦ 'Απριλίου ἐκρέμασαν τοὺς 2 Χανζιρλῆδες, Πᾶνο Νικολάκη, Σπαθάρη Δημητράκη, καὶ ὁ "Αγας 'Αλέκος Ράλλης καὶ ἕν ἀρχιερέα Θεοδωρουπόλεως; ἐσκότωσαν καὶ τὸ Λογοθέτη Στεφανάκη, καὶ πεϊζαδὲ 'Ιάνκο Χανζερλῆ ἀποκεφάλισαν (La 19 April au spînzurat pe doi Hangerlî, Banul Nicolachi, Spătarul Dumitrachi, şi pe Aga Alecu Ralî şi pe un arhiereu de Theodorupolis; au ucis şi pe Logofătul Ştefanachi şi pe beizadeà Iancu Hangerlî l-au tăiat).

Μαγίου 6. 'Επαραλούντησαν καὶ τὸν πεϊζαδὲ Νικολάκη Μουρούζη, δραγουμᾶνο τοῦ στόλου, στὸ Ταρσανᾶ (Maiu 6, au ucis şi pe beizadeà Nicolachi Moruzi, dragomanul flotei, la Arsenal).[1]

'Ιουνίου 20, ἐξορίστη ὁ αὐθέντης ὁ Καλλιμάχης 'Αλέξανδρος ββ. καὶ ὁ Σκαρλάτος ββ. εἰς τοῦ χάλια-βλαχμπέκ, μὲ ὅλην του τὴ φαμίλιαν καὶ ὅλους ἄρχοντές του, γυναῖκες καὶ παιδιά τους καὶ δοῦλοι μαξί, ἡ Δόμνα Μαυρογενέσα μὲ τὰ παιδιά της, πεϊζ[αδὲ] Δόμνας, σχεδὸν ὑπὲρ τὶς 200 ψυχὲς, στὴν Μπολοῦ, καὶ οἱ αὐθέντες καὶ οἱ ἄρχοντές του κατὰ μέρος μοιρασμένοι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἡμέρες ἔφεραν τὸ κεφάλι τοῦ Πανταζήογλου, καπικεχαγιᾶ τοῦ Σκαρλάτου β., ἀπὸ τὴς Προῦσα, ὅτι ἀπέθανε ἀπὸ ταμπλὰ, στὴν Μπολοῦ. Εἶπαν πλὴν φαίνεται ὅτι τὸν ἐφαρμάκωσαν ἐκεῖ (τὸν ἔπνιξαν τὸ βράδυ) (Iunie 20, a fost surgunit Domnul Callimachi Alexandru Voevod *(sic)* şi Scarlat Voevod la [casa] Domnilor munteni mazili, cu toată familia lui şi toţi boierii lui, femeile şi copiii şi robii, Doamna Mavrogheneasa cu copiii ei, beizadelele Doamnei, până peste două sute de suflete, la Bolù, şi Domnii şi boierii lui împărţiţi, şi, apoi, după cîteva zile, au adus capul lui Pantazioglu, capuchehaia lui Scarlat-Vodă, de la Brusa, căci a murit de damblà, la Bolù, au spus aşa, dar se pare că l-au otrăvit acolo (l-au zugrumat seara).

1821, Νοεμβρίου 3, ἔφεραν τὸ κεφάλι τοῦ πεϊζαδὲ 'Ιανκο Καλλιμάχη στὴν Πόλι, ὁμοῦ καὶ τοῦ πὰς-τζιχαντάρη του, καὶ ἔστειλεν καὶ εἴδησιν τοῦ Σκαρλάτου β. (1821, Noiemvre 3, au adus capul lui beizadeà Iancu Callimachi la Ţarigrad, şi al baş-cichodarului lui, şi a trimes şi veste lui Scarlat-Vodă).

[1] Un clucer Zamfirachi e ucis la 3 Iunie.

www.dacoromanica.ro

'Απριλίου 16. Ἦλθαν οἱ ἄρχοντες Βλαχο-Μπολδανιᾶς καὶ κάθισαν στὸ Τζενκγὲλ-Κιόϊ στοῦ 'Ιουσοὺφ-Πασᾶ τὸ γυαλί (Aprilie 16, au venit boierii Vlaho-Bogdaniei şi au stat la Cenghel-chioiu în ialiul — chioşcul — lui Iusuf-Paşa).

'Ιουνίου 12, 1822, ἐφόρεσαν καβάδι οἱ αὐθέντες Βλαχίας, Πογδανιᾶς, Γλιγόρβοδας Γκίκα στὴ Βλαχιὰ καὶ 'Ιὰν Στούρτζα βοεβόδας στὴ Μπογδανιά (Iunie 12, 1822, au luat caftan Domnii Ţerii-Româneşti, ai Moldovei: Grigore-Vodă Ghica în Ţara-Românească şi Ioan Sturza Voevod în Moldova).

*

Pe un Βίβλος 'Ενιαύσιος (Lipsca 1761), la Biblioteca mănăstirii Sinaia:

Ačastă carte iaste a sfinţ. părintelui protosinghelului. Din cărţile Preasfinţii Sale părintelui episcop Sevastias, chiru, chir Iosif, iaste şi ačastă carte ce să numeşte Efdomadarie; deci spre ştiinţă însemna, măcar de nu s'a cuvenia, dar, fiind bună a Prasf., îndrăsnii a punerea condeiului, 839 [1].

Ačastă sfintă carte este a Preasfinţii Sale părintelui episcop chiriu chir Iosif şi este Argeş. Nicolae logft.

Καὶ τόδε ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου πρωτοσυγγέλου τῆς ἁγίας ἐπισκοπῆς 'Ριμνίκου καὶ καθηγουμένου τῆς ἱερο... μονῆς Κοζίας, κυρίου 'Ιωσήφ, 1788, Μαρτίου.

Ačastă sfăntă carte este a Preasfinţii Sale părintelui episc[op]... Ačastă sfăntă carte ce să numeşte Evdomadoriia iaste din cărţile Sfinţii Sale părintelui protosinghel al Sf. epi. Rămnicu, chir Iosif.

(De-asupra:) A protosinghelului Vlasie acum.

*

In *l'Ambassade du prince Louis de Rohan à la Cour de Vienne, 1771-1774, notes... publiées par... le baron Zorn de Bulach,* Strasbourg 1901, la pagina 37 se spune că la Pesta „à la Pentecôte arrivent les chevaux sauvages de la Valachie et des pâturages de la Hongrie, ainsi que ceux des haras. Un cheval médiocre coûte 25, 30 et 40 florins. Il s'en trouve aussi de 50 et 80 ducats" (p. 37). Mai departe, p. 52: „On appelle pandour un soldat esclavon, valach, etc., du pays". Şi în Slavonia

[1] Nu e anul. E vorba de învăţatul episcop de Argeş Iosif.

www.dacoromanica.ro

sînt „Valahi": „les Valachs sont grands, nerveux, les Raziens sont plus petits, mais plus ramassés" (p. 150). Se şi vorbeşte „le valach" *(ibid.)*. Este şi o descriere a Banatului (pp. 166-8).

•

O foarte interesantă conferinţă despre „istoria internaţională a Universităţilor" de d. Stephan d'Irsay, de la Universitatea John Hopkins (nu „Kopkins"), din Baltimore, o publică Dotaţia Carnegie (1930).

•

Foarte bun studiul d-lui André Tibal, *Principes de la politique allemande dans l'Europe du centre et de l'Est* (ed. Fundaţiei Carnegie), 1930. Penetraţia germană în Est e presintată pe linii largi. Partea a patra priveşte „Europa danubiană", a cincea „chestia austro-ungară". De Romănia se vorbeşte pe paginile 126 şi urm.

•

Viaţa la Lyon în momentul cînd izbucneşte revoluţia de la 1830 e descrisă de d. F. Dutacq, în *Revue de l'Université de Lyon*, III. Se vede că burghesia, fabricanţii au făcut, oprind lucrul, ca muncitorii să se coboare în stradă. Garda naţională se formează de la sine; „liberalii", „legalişti", zăbovesc. Prefectul, zăpăcit, creiază, „ca la Paris", o „gardă urbană". Îndată îşi pierde capul; cele d'intăiu pietre sînt scoase din pavaj. Ofiţerii hesită; trupa strigă „Trăiască burghesii din Lyon". Înaintea notabilităţilor oraşului, şeful districtului părăseşte lupta. Lumea-l huiduieşte, ca şi pe general. Se face o „comisie administrativă". Ea destituie organele civile şi militare. Steagul tricolor apare. Muncitorii nu s'au coborît în stradă. Ceasul lor va veni pe urmă, şi va fi grozav.

N. I.

Notiţe istorice

Nu s'a relevat în Novela lui Iustinian pentru întoarcerea arhiepiscopatului „firman", exilat la Salonic, la Iustiniana Prima, spre Dunăre, că se pomenesc cetăţile refăcute pe malul sting, Recidua şi Litterata, noul episcopat din Aquae, despărţit de episcopul vecin Meridianum, şi întinderea la Dunăre a eresiei lui Bonosius (coll. II, tit. VI, XI).

N. I.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

✣

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
✣ București, Șoseaua Bonaparte, 6. ✣

www.dacoromanica.ro